

NOVOSTI HOBUCI

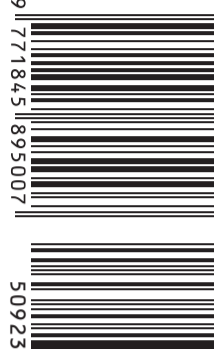
#1252

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 15. 12. 2023.
1,33€ / 10 kn / 100 din

9 771845 895007

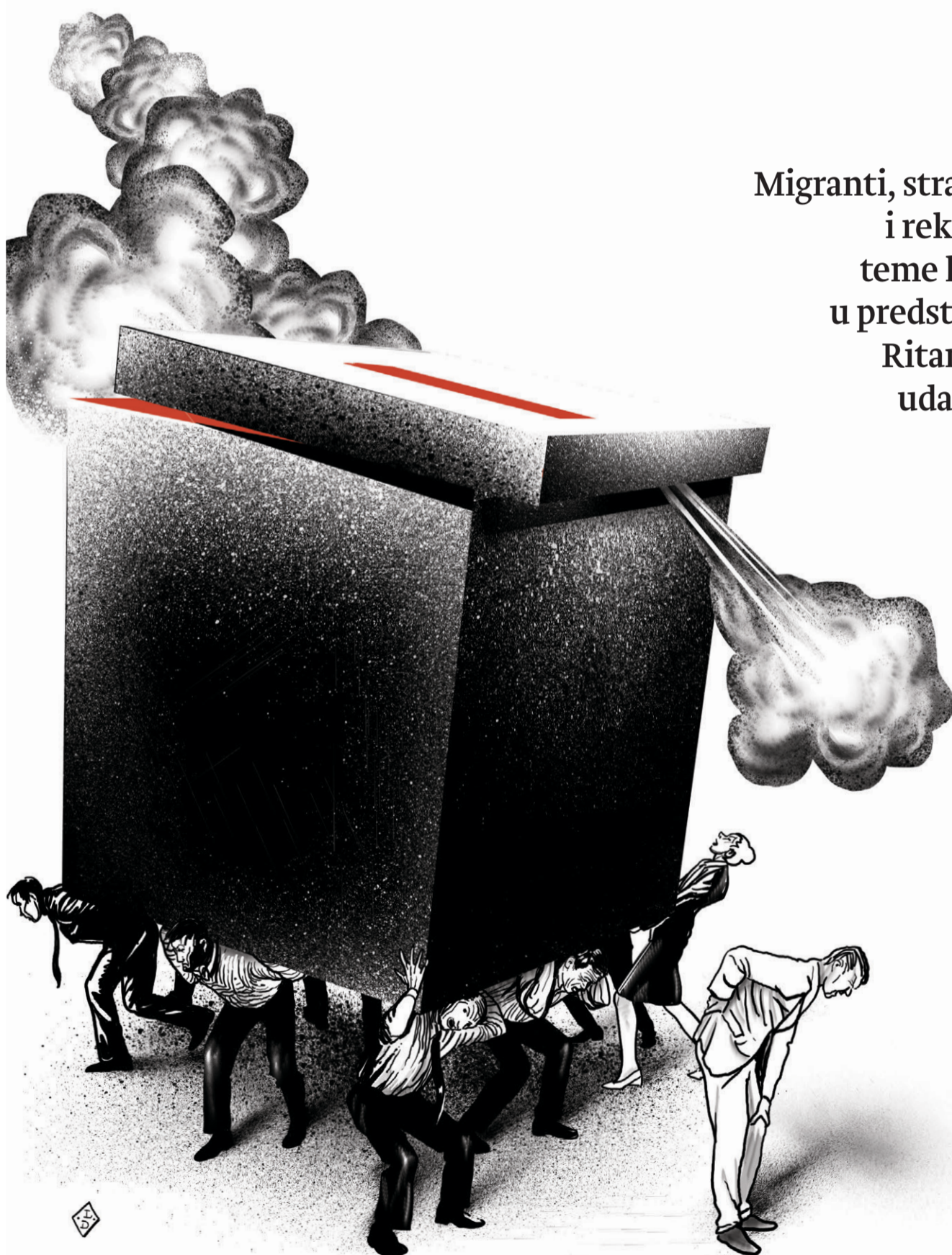
50923

Pandora 2024.

Migranti, strani radnici, jačanje vojske i rekonstrukcija EU-a četiri su teme koje će imati važnu ulogu u predstojećoj izbornoj kampanji. Ritam javnih rasprava o njima udara desnica, a ljevica zasad ne uspijeva formulirati jasnu politiku protiv širenja straha i mržnje i pritom ponuditi odgovore na nove izazove

str. 2-3.

Breme četiri teme

Važnu ulogu u predstojećoj kampanji imat će četiri tematska bloka koja dosad nisu bila relevantna u političkoj borbi za glasove birača. Dok desnica udara ritam javnih rasprava o njima, ljevica i dalje ne uspijeva formulirati jasnu i konkretnu politiku protiv širenja straha i mržnje, a pritom ponuditi odgovore na nove izazove

Kontrola migranata na
granici BiH i Hrvatske (Foto:
Armin Durgut/PIXSELL)

MIMO HDZ-ovog hvalisanja postignućima aktualne vlade i opozicijskih kritika HDZ-ove korumpiranosti, predstojeću predizbornu kampanju mogle bi obilježiti četiri teme ili četiri tematska bloka s kojima se hrvatska javnost nije susretala u dosadašnjim kampanjama. Zanimljivo je da su sve te četiri teme bile vrlo relevan-

ne na nedavnim izborima u pojedinim zemljama Europske unije i da će biti itekako prisutne u izbornim kampanjama u svim članicama EU-a početkom lipnja, kad se biraju zastupnici u Europski parlament, a u nekima od njih, poput Hrvatske, i na domaćim parlamentarnim i predsjedničkim izborima. Ni jedna od ovih tema vjerojatno neće biti presudna, ali recentna iskustva govore da će bitno utjecati na ishod. Čini

se kao kvalitativni pomak u odnosu na prethodne kampanje u Hrvatskoj koje su se često svodile na HDZ-ovo prokazivanje nedovoljnog hrvatstva u redovima lijeve opozicije, međutim, treba biti oprezan sa zaključcima. Teme o kojima pišemo u nastavku teksta pretežno forsira desnica sa suverenističkog dijela spektra, desnica udara ritam javnih rasprava o ovim pitanjima, dok ljevica i dalje ne uspijeva for-

mulirati jasnu i konkretnu politiku protiv širenja straha i mržnje kao efikasne metode za prikupljanje glasova, a pritom ponuditi odgovore na izazove koji dosad nisu postojali ili su bili sporedni. Ljevici, usto, slabo uspijeva da nametne svoje teme oko kojih bi se onda vrtjela kampanja. Razlog tome donekle je i u činjenici što ljevica već neko vrijeme glavinja kad je riječ o tome što su, zapravo, njezine teme.

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 15/12/2023

NOVOSTI
НОВОСТИ #1252

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Guđzević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Imigranti iz islamskog svijeta

Otkako su prije osam-devet godina u Europu počele stizati prvo izbjegličke a onda i migrantske rijeke muslimana s Bliskog istoka te drugih azijskih i afričkih zemalja, Europska unija nije osmislila zajedničku politiku prema tom procesu kojem se ne nazire kraj i čije oscilacije ovise samo o vremenskim uvjetima, a to je jedna od politika koje zahtijevaju zajednički pristup i usklađeno djelovanje i članica Schengena, i svih država EU-a, i država zapadnog Balkana koje barem deklarativno teže članstvu u Uniji. Važan element te politike morala bi biti uspostava poštene i partnerske suradnje s Turskom. Ako Turskoj trenutno možda i nije do suradnje s EU-om, Bruxelles bi se morao potruditi da TAYYIP RECEP ERDOGAN pronađe interes u dogovaranju o toj temi.

Ostavljen je, dakle, veliki prostor političkim opcijama na razini država da migrant-sku problematiku iskorištavaju za dobivanje glasova. Hrvatska nije izuzetak. Most, Domovinski pokret i Hrvatski suverenisti grade svoju političku prepoznatljivost na izmišljanju i preuveličavanju opasnosti što prijeti hrvatskim građanima i Hrvatskoj od migranata, koji se uglavnom žele domoći bogatih zemalja europskog sjevera, pa zatim na zazivanju radikalnih rješenja poput izvođenja vojnih trupa na kritične točke duž granice te naoružavanja građana radi samozaštite. U prilog im idu vijesti o dva ili tri svježa oružana incidenta u Bosni i Hercegovini, u blizini granice s Hrvatskom, u kojima su sudjelovali migranti. Naravno da vojska – kao ni žica, policijska okrutnost i visoki zidovi – ne mogu zaustaviti očajne ljude koji žele bolji i sigurniji život, što je dokazano na brojnim primjerima, ali takva praksa može dovesti do ubijanja i stradavanja nenaoružanih ljudi. Naše radikale ne zanimaju moguće posljedice: oni vide samo priliku za ubiranje laganog izbornog profita i ne pada im na um da propuste tu priliku.

Na priču o prijatnji koju predstavljaju ilegalni migranti nadovezuje se širenje straha od islamističkog terorizma u europskim gradovima, a taj strah posebno se lako širi u okolnostima tekućeg sukoba Izraela i palestinskog Hamasa u Gazi. HDZ-ova vlast trudi se, pak, da umanjí dimenzije problema i da uvjeri javnost u sposobnost hrvatske policije da čuva granicu prema Bosni i Hercegovini te Srbiji, to jest vanjsku granicu Europske unije i Schengena, no demantira ih Slovenija koja je prije nekoliko tjedana vratila određeni oblik kontrola na granici, što su učinile i još neke članice šengenskog prostora. ANDREJ PLENKOVIĆ najradije bi da se o svemu ovome uopće ne govori, jer mu se sužava mogućnost za predizbornu samohvalu zbog ulaska Hrvatske u Schengen, a isto priželjkuje i ljevica, koja ne zna kako da se postavi, ako zanemarimo općenitosti i flo-skule iz kojih sigurno neće proizići rješenje.

Strani radnici

Prema nekim procjenama, u Hrvatskoj trenutno živi i radi više od 100 hiljada stranaca. Dobar dio tih ljudi – zaposlenih, prije svega, u graditeljstvu, turizmu i dostavnim firmama – došao je iz Nepala i Indije te s Filipina. Političari, pa i oni s desnice, oprezno govore o ovoj temi i o tim ljudima, jer je jasno da je uvoz radne snage preduvjet funkcioniranja ekonomije i razmišljanja o nastavku rasta BDP-a, premda je, također, očito da bi desničarima bilo draže da tih radnika izdaleka nema u Hrvatskoj ili da ih ima što manje. Što god tko želio, realnost je takva da će stranih radnika biti sve više i više: radi se

Glavnina političkih stranaka nema nikakav plan njihove integracije – strani radnici (Foto: Boris Šćitar/PIXSELL)

o slabo plaćenim ljudima angažiranim na poslovima koje u Hrvatskoj nema tko raditi, što se neće promijeniti u doglednoj budućnosti. To znači da će Nepalci, Filipinci, Indijci, Pakistanci, Tadžikistanci i drugi uskoro biti nezanemariv dio hrvatskog društva, ali glavnina političkih stranaka nema nikakav plan integracije tih ljudi.

Strani radnici prepušteni su sami sebi, stotinama agencija – pa i mutnih – koje posreduju u njihovom zapošljavanju, i pritom ozbiljno zarađuju, te poslodavcima koji u nemalom broju slučajeva iskorištavaju to što nitko, izuzev Radničke fronte i možda još ponekoga s ljevice, ne štiti radnička i ljudska prava jeftine radne snage pristigle s drugog kraja svijeta. Ne treba biti vidovit da bi se predvidjelo da će takav odnos države i politike doći na naplatu, i da na to nećemo čekati desetljećima.

Naoružavanje i jačanje vojske

Ruska agresija na Ukrajinu, agresija koja traje nepune dvije godine, razotkrila je, uz sve ostalo, porazno stanje vojnih skladišta u većini zemalja Europske unije. Članice EU-a, uz mali broj izuzetaka, više ne mogu opskrbljivati Ukrajinu naoružanjem, topničkim i drugim streljivom te ratnom opremom, jer su im vlastite zalihe na minimumu. I nije riječ samo o zapuštenosti u materijalnom pogledu nego i u svakom drugom – od kadrovske strukture do obrambene doktrine. Desetljeća punog oslanjanja na NATO, odnosno na Sjedinjene Države, učinila su svoje.

Hrvatska se uklapa u takvu sliku, pa će HDZ i desniji od HDZ-a u kampanji inzistirati na drastičnom povećanju vojne potrošnje, a vjerojatno i na pokretanju nekih segmenata domaće vojne proizvodnje uz pomoć proračunskog novca. U idućih godinu dana Hrvatsko ratno zrakoplovstvo dobit će 12 rabljenih i skupo plaćenih francuskih Rafalea, višenamjenskih borbenih aviona, ali to neće riješiti problem nedostatka modernih protuzračnih i radarskih sustava, bez kojih su borbeni avioni gotovo neupotrebljivi, neće nadomjestiti manjak ključne topničke municije, borbenih dronova i sofisticiranijih bespilotnih letjelica, neće kompenzirati nepostojanje suvremenih protuoklopnih sredstava i – ne najmanje važno – slab interes za služenje u oružanim snagama. U zagovaranju i obećavanju većih izdvajanja

Koraci prema svojevrsnoj federalizaciji EU-a (Foto: Philipp von Ditfurth/DPA/PIXSELL)

za vojsku izostat će, naravno, ono najvažnije, a to je formuliranje obrambene doktrine primjerene novim okolnostima, kao i doktrine korištenja borbenih aviona te svih ostalih vojnih sustava i sredstava koja će, u većoj ili manjoj mjeri, biti nabavljena idućih godina. Sve je prepušteno stihiji, američkim donacijama i kupovini čiji je smisao ponajprije u političkom marketingu za unutrašnje potrebe.

Ljevica se tradicionalno drži podalje od ove teme: na tom dijelu političke scene nije se proteklih godina afirmirao nitko s dubinskim razumijevanjem vojne problematike, nitko tko dobro poznaje Hrvatsku vojsku i ima suvislu ideju o tome u kojem smjeru bi se trebale razvijati oružane snage, i kadrovski i materijalno. Lijeve stranke ponašaju se kao da je vojna tematika nedostojna njihove

vog angažmana, što samo svjedoči o stupnju političke izgubljenosti tih stranaka kad je riječ o stvarnosti međunarodnih odnosa.

Novi model odlučivanja u EU-u

Odustajanje od jednoglasnosti kao dosadašnjeg modela odlučivanja na sastancima Europskog vijeća – na to se, pojednostavljeno, svodi reformatorska ideja Njemačke i dijela članica EU-a. Države bi, dakle, izgubile pravo veta, osim možda u najkрупnijim političkim pitanjima. Bio bi to veliki korak prema svojevrsnoj federalizaciji Europske unije, što teško da može biti u interesu manjih zemalja. Odbacivanje odlučivanja konsenzusom, naravno, doprinijelo bi funkcionalnosti Europske unije, ali čini se da nije mogao biti izabran pogrešniji trenutak za iznošenje takvog prijedloga. Politički trend u Europi jest skretanje u suverenizam i zatvaranje u granice vlastitih nacionalnih interesa. Desnica u Hrvatskoj protivi se ukidanju veta prilikom odlučivanja na najvišoj razini EU-a, ali oštro se protivi i predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ s argumentom da je pravo veta jedini efikasni oblik zaštite vitalnih interesa manjih država-članica. Sudeći prema stavovima SDP-ovih zastupnika u Europskom parlamentu, najjača stranka ljevice nije nesklona federalizaciji EU-a: zasad svoje stajalište nisu obrazložili nimalo dublje i šire od izjave Freda Matića da 'hrvatski građani žele više Europe'. ■

HDZ i desniji od HDZ-a u kampanji će inzistirati na drastičnom povećanju vojne potrošnje (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Ухваћен у Мрежу

За разлику од председника Управе ХЕП-а Фране Барбарића који је пет мјесеци успјешно одолијевао смјени, министар Давор Филиповић смијењен је само који сат након објаве приче о његовом савјетнику Јурици Ловринчевићу

АФЕРА Мрежа, како су медији назвали смјену министра gospodarства и одрживог развоја Давора Филиповића, неодољиво подсећа на Фими Медију из доба Иве Санадера, када је такођер због извлачења јавног новца у сврху оглашавања правомоћно осуђен хдз. Но она је тек једна у низу сличних које се редовно догађају и на националној и на локалној разини, о

чему су Хрватско новинарско друштво (хнд) и Гонг провели неколико истраживања упозоравајући да се прорачунски новац намијењен медијима користи за политичке интересе и различите облике корупције. Због тога је тешко вјеровати да је снимка Филиповићевог савјетника Јурице Ловринчевића на којој с новинаром Марином Влаховићем – коју је овај из непознатих разлога проследио тједнику Национал – договара оглаша-

вање на загребачкој тв Мрежи по методи 'пола теби, пола мени' била разлог његове смјене. Уосталом, Филиповић није био смијењен због пуно теже плинске афере прије пола године, када је Инин плин продаван приватним тврткама по багателним цијенама, а која је државу коштала више од десет милијуна еура, па је тешко очекивати да би ова, у којој се врти неколико стотина тисућа еура, и то непосредно пред суперизборну годину, била повод одласку јубиларног тридесетог министра из влада које је водио премијер Андреј Пленковић. Прије ће бити да је кап која је прелила чашу негдје другдје.

Подсјетимо, прије десет дана је смијењен председник Управе хеп-а Фране Барбарић, други главни актер из плинске афере. Унаточ силним притисцима јавности прије пет мјесеци да их се смијени, и он и Филиповић успјешно су политички преживјели, да би сада – сватко из свога разлога – ипак били разријешени дужности: Барбарић због илегалне градње на Хвару, а Филиповић због 'афере Мрежа'. Премда су и ови поводи довољни, чињеница је да су тек кап у мору знатно веће и финансијски важније продаје плина за неколико центи. Није тајна да сукоб између њих двојице траје годинама и да је Филиповић силно замјерио Барбарићу јер га није подржао у изборима за загребачког градоначелника. Неслагање се додатно продубило с освајањем моћи. Није Филиповић случајно свог пријатеља Ловринчевића довео на функцију савјетника и поклатио му, како је рекао, апсолутно повјерење. Још увијек није јасно је ли министар знао да овај извлачи новац из државног буџета, твртки и фондова за властиту корист. Ако је знао, а није реагирао, значи да су то радили заједно. Ако пак није знао, то би значило да није у стању водити кућни савјет, а камоли важно министарства. Ловринчевић се, наиме, на снимци хвали како, осим новца из Министарства gospodarства, контролира и онај из Јанафа, Фонда за нуклеарну енергију, Фонда за околиц, Хрватских вода, Хамага... 'Ја сам ове године извукао 140 хиљада еура, могу и идуће године исто, минимално. Барем док сам ту у Министарству, ту ди пада лова, так да, лове има, није проблем', говори Ловринчевић, којег Филиповић

у сриједу, дан након смјене, брани ријечима да му новац не треба јер да спада међу најбогатије људе у Хрватској, што би ваљда по његовом резонирању требао бити знак да није склон лоповлуку. Но искуство говори нешто друго и доказа је колико хоћете: треба бити знатно опрезнији кад си у друштву новопечених богаташа него сиротиње.

Тко је уопће Јурица Ловринчевић? Ради се о сувласнику Певекса (23,3 посто), донедавно блиском сараднику Павла Вујновца из ппд-а и МАРИЈА РАДИЋА из Домовинског покрета. Био је члан Кризног стожера за набаву плина и особно ангажиран на продаји Петрокемије коју је турска компанија Јилдирим купила од Ине и ппд-а. Некада велики пријатељи, поготово Ловринчевић и Радић, разишли су се у свађи управо око Певекса. Вујновац (36,6 посто власништва) и Радић (16,6 посто), као већински дионичари, желе продати ту твртку, што Ловринчевић с дијелом малих дионичара блокира. Наиме Певекс, правдајући се инвестицијама, већ другу годину заредом није исплатио дивиденду дионичарима, што многе од њих прилично смета. Само прошле године добит је износила готово 35 милијуна еура које, тврде мали дионичари, Вујновац и Радић користе за билдање биланце прије продаје. Сукоб траје и на процедуралној разини, па Ловринчевић покушава суспендирати одлуку Певексове скупштине. Управо је због тога његово именовање за Филиповићевог савјетника било спорно, с обзиром на то да се сумњало да ће учинити све што може да што више отежа широко разгранато пословање, и то прије свега Вујновцу.

Да сумње у Ловринчевићеве намјере нису биле безразложне показују поруке с Воцап платформе које је објавио Вечерњи лист из којих је видљиво да је Ловринчевић преко истог новинара Влаховића Николи Грмоји из Моста дилао информације из економског ресора, па је управо та странка водила причу у плинској афери располагајући повјерљивим информацијама које је добијао из уреда министра у хдз-овој влади, иако Мост и хдз у јавности котирају као најжешћи непријатељи. Било како било, требало је сачекати само десет дана да након Барбарића, којег се такођер веже у Вујновца, у јавности одједном пукне 'афера Мрежа' која је са собом повукла Вујновчеве противнике – Филиповића и Ловринчевића. Случајно? Марин Влаховић, иначе син покојног Јоже Влаховића, објавом снимки није компромитирао само Ловринчевића, него и себе. Зашто је то направио овај новинар близак десним медијима и партијама, такођер није јасно.

У овако постављеној схеми питање свих питања свакако је што о свему мисли Пленковић и какав је његов однос с Вујновцем, који практички из мјесеца у мјесец шири свој власнички портфељ и постаје најбогатији Хрват икада. Чињенице кажу да се Барбарић мјесецима успјешно држао ноктима за функцију, док је Филиповић пао тек који сат након објаве једне у низу насловница о корупцији у врху власти. 'Ово је врло комплексна тема која је многе затекла и зато узимамо одређено вријеме да заиста испитамо све до краја', изјавио је прије пет мјесеци, након избијања плинске афере, Андреј Пленковић. Изгледа да 'одређено вријеме' неће брзо завршити. ■

Није издржао ни један дан – Давор Филиповић (Лука Станзл/PIXSELL)

Ukrućninski biznis

Sav smisao projekta izgradnje novog riječkog nogometnog stadiona je u omogućavanju investitoru, konzorciju predvođenim Damiirom Miškovićem, da na gradskom zemljištu uz more izgradi hotel i tri stambeno-poslovna nebodera visine 35 katova

POVRAK na Kantridu – tako glasi radni naziv gradnje novoga riječkoga nogometnog stadiona, predstavljene prije desetak dana uz prikladnu medijsku i političku pompu. Nositelj projekta je konzorcij s izvjesnim arapskim poslovnim subjektima i ponekim našim igračem tipa Kamgrada, predvođen DAMIROM MIŠKOVIĆEM, vlasnikom HNK Rijeke. I jedva što je Novi list uspio raspaliti vatromet općejavnog udivljenja kroz ankete među čitateljima i napose navijačima lokalnog kluba, kadli je predmet dospio pred gradske vijećnike. Oni su ga brže-bolje oduševljeno prihvatili, a treba reći da se i prije njih u knjigu dojmova upisalo par krupnijih imena.

Već na prezentaciji, u svojstvu marketinških agenata pojavili su se riječki gradonačelnik MARKO FILIPOVIĆ, primorsko-goranski župan ZLATKO KOMADINA i potpredsjednik Vlade OLEG BUTKOVIĆ. Izjasnili su se hvaleospjevno o zamisli narečenog povratka na Kantridu, ne bez stihova posvećenih osobnim uspomjenama na mladenačke posjete starome stadionu. No čitava operacija bila je izvedena za drugu ciljanu publiku, nipošto tek najviše uzvanike. Prvi su navedeni gradski vijećnici koji će na tom valu, dva dana kasnije, odobriti izmjene GUP-a u vezi s Kantridom, pretvarajući tu zonu iz rekreativne u mješovitu. To je inače omiljeni ključ svake nekretninsko-mešetarske čarolije u Hrvatskoj, a i ne samo kod nas. Tako se, naime, otvara čitav svijet fasciniranih građevinskih mogućnosti tamo gdje je dotad vladala zaštita ranije zatečenog ili projektiranog stanja, obično najšire javne namjene.

Druga meta je lokalna društvena zajednica; ona će u procesu javne rasprave iskazati svoj dominantni stav o Kantridi. Ravnamo li se po Novom listu, bit će to formalnost, jer Riječani jedva čekaju da im paron Miško udijeli svoju developersku milost u vidu gradskog stadiona s velebnih 12 tisuća mjesta, za koji će, doduše, on i partneri u svoj privatno-vlasnički portfelj ubilježiti nekoliko popratnih objekata pride. Ne sasvim umjerenjački, ako ćemo pravu: jedan poširoki hotel uz obalu, te tik iza njega tri stambeno-poslovna nebodera visine 35 (tridesetpet) katova.

No tako je samo rečeno i zapisano u projektu, dok makete i simulacije predočavaju nešto u bitnom različito, kad se bolje pogleda. Neboderi u tim prikazima uopće ne izgledaju toliko visoko, najviše u ovoj zemlji, i još takva tri jedan do drugog. Efekt postaje jasniji kad se vizualno prebroje katovi na projekcijama, pa se shvati da je investitor prikazao objekte s oko 20 katova, što će reći – gotovo upola manje od tih koje kani graditi. Preuzimanje gradskog zemljišta uz more svedeno je očito motivirano predviđenim

silnim mnogoetažnim prostranstvom. Ono što je u maketi skriveno, probija iz teksta što ga je na prezentaciji izgovorio lično Mišković, nakon objašnjenja da negdje mora počivati i ekonomski račun ulagača, ne isključivo poklon-stadion za grad.

U nekoliko uzastopnih rečenica na tom predstavljanju, sadržan je bio sav istinski smisao projekta: 'Tri nebodera, svaki s visinom od 116 metara (...) Visoki neboderi, neposredno uz prvu liniju do mora, obilježja su Barcelone, Dubaija, Miamijsa (...) Neboderi su, uostalom, jedna od asocijacija na Rijeku. Sinonim Rijeke je – neboder. Neboder, u svakom dijelu grada. (...) Tri planirana nebodera, direktno spojena s hotelom (...)’ itd. Pa, možda je ipak posrijedi opsesivna fikcija graditeljskom i nekretninsko-tržišnom erektivnošću, pored seksi-imidža tipa Miami ili Dubai, a ne gradsko-razvojna vizija.

Dobro, pretpostavimo da ulagač nema ni vremena misliti o javnoj dobrobiti te da je sva njegova priča o stadionu u prvome planu, zapravo, dio reklame. S tim da nema spora oko toga da Rijeci treba nova-stara Kantrida, obnovljena ili nanovo izgrađena, u kojem god sportsko-arhitektonskom obličju. Vrijednost tog objekta, namjenska i estetska, podrazumijeva se u svakom pogledu, ali grad je u međuvremenu prodao svoj nogometni klub, zbog čega su odnosi u tome cjelokupnom kontekstu znatno promijenjeni. Sad vlasnik pak uvjerava gradsku upravu i širu javnost da im se interesi podudaraju, mada on traži i pravo na klupsko korištenje novoga gradskog stadiona. Ostaje samo pitanje isplati li se, za grad i njegovo društvo, ustupanje privatniku onolikog komada obale zauzvrat.

Filipović zdušno uvjerava sugrađane da su na dobitku, među ostalim se koristeći navlas istim argumentom iz propagandne radionice Damira Miškovića, a na temu dostupnosti ostatka javnog prostora. Točnije, same obale, tj. pomorskog dobra – da ne zaboravimo i tu kategoriju. 'Ovaj projekt omogućuje da se i dalje kupamo na našoj omiljenoj plaži istočno od Bazena, kod Morskog prasca. Ovaj projekt bit će posebno pažljiv prema moru, obali i prirodi', prisnažio je gradonačelnik Rijeke spram biznisa vrijednog 'preko 100 milijuna eura', dok nije poznato i koliko je to preko.

Nije moguće drukčije iščitati neskriveno značenje – Mišković i njegovi partneri te politički i medijski serviseri doslovno poručuju ljudima da će im projekt omogućiti ono što im je i dosad bilo omogućeno, i da je to jedna od najvećih njegovih prednosti i vrijednosti, pored prirodoljublja. Istina, nije teško pomisliti da se narod sad, nakon tolikih projekata otimačine javnog prostora, treba radovati i zbog jednoga koji Riječanima

Predsjednik HNK Rijeke Damir Mišković na prezentaciji budućeg kompleksa oko nove Kantride (Foto: Nel Pavletić/PIXSELL)

najavljuje da im ne bi dirao u omiljeni plažni bar i okolni žal, pa će im tako ostaviti bar nešto, osim što bi uz njih sazdao hotelčinu i neboderčiče. Upravo tako Filipović brani svoju odluku o direktnoj pogodbi s Miškovićem. Ipak, odmah poslije izjašnjavanja Gradskog vijeća, začulo se u javnosti nekoliko veoma zanimljivih kritičkih glasova.

Prvo se na riječkom portalu Artkvart na sve to osvnila IVA RADIĆ, nalazeći da gradu ne treba ovakva vrsta pokroviteljskog zagovora u smjeru trampe za novi stadion, nego sam taj prostor, i nova kanalizacija, dječji vrtići, bolji gradski prevoz, itd. Ukupno, autorica je projekt nazvala idejom 'epohalnog trokurca', precizno biranim riječima tako okarakteriziravši potencijal čitavog pothvata. 'Kakav povratak na Kantridu? Pa s Kantride nikad nismo ni otišli', glasi udarni zaključak. Otišao je Damir Mišković s NK Rijekom, da napomenemo, a ovo mu u međuvremenu nije bila jedina prezentacijska maketa nove Kantride od čokolade i marmelade.

Isti dan se u Novom listu oglasio arhitekt MARIN RUŽIĆ, potpredsjednik stranke Centar i član Gradskog vijeća. Postavio je nekoliko ključnih problemskih pitanja o udjelu javnog interesa u tom privatnom projektu, ali je već sutradan smjerno glasao za potonji, kao i golema većina ostalih vijećnika. Nisu to učinili samo dvojice, IVA DAVORIJA i NEBOJŠA ZELIĆ iz stranke Možemo!, naknadno rastumačivši svoje protivljenje. Prije svega to da se paušalnom intervencijom u GUP i prenamjenom zemljišta u mješovito, otvara 'crna rupa prostornog planiranja' i gaze dotadašnje strateške urbanističko-razvojne smjernice Rijeke, a i ona po kojoj bi se privatne investicije morale integrirati u širi, definirani javni interes i prostor. Ne valjda obrnuto, kao što je ovdje primjer, do te mjere

da su buduća tri najveća hrvatska nebodera projektirana na udaljenosti od mora manjoj negoli su visoki.

Da se nekim tragičnim slučajem jednom sruše pravo na jug, umalo bi začepili Riječki zaljev, najsjeverniju uvalu Kvarnera. No ta mastodontska predimenzioniranost, kao i napadna nezajažljivost ulagača, mogli bi pomoći Riječankama i Riječanima da shvate opasnost koja im se u vidu tri falička megobjekta nadvija preko grada. Zasad je u tome najdalje odmakla Građanska inicijativa Kantrida, koristeći u svojim komentarima izraze poput 'devastacija' i 'betonizacija' te nedvosmisleno adresirajući kritiku na upravno-političko pogodovanje privatnoj zaradi nauštrb dobrobiti šire zajednice.

Od drugih kritičara, uočili smo ovom prilikom i neovisnog aktivista MILIVOJA ANTOLOVIĆA s njegovom prijavom sumnjive projektne namjere DORH-u. Svemu što su oni rekli možemo dodati jednu usporedbu: ovaj projekt isto je što i onaj dubrovački s golfom na Srđu, gdje je široka transpartijska koalicija izašla ususret privatniku za projekt komercijalne apartmanizacije gradskog zaleđa. Nažalost, ovo Rijeci nije glavna takva prijetnja. Ne dok se odvija puzajuća nekretninska okupacija grada po korporaciji Lürssen, o čemu smo pisali prije četiri tjedna. Uostalom, čitava je Hrvatska postala jedna velika hrpa nekretnina, više-manje nesređena konglomeracija apartmana i parcela mješovite namjene. Takvo se stanje može promijeniti samo mobilizacijom društva odozdo, ali to ionako nije spoznaja od jučer, niti vrijedi jedino za ovu temu. ■

GORAN SELANEC

Kada nestane mira, nestaju i temeljna prava

Mislim da je UN najviše zakazao u temeljenoj funkciji koja mu je pripala 1945., a to je da sprječava međunarodne sukobe. Moja pretpostavka je da će UN opstati ili propasti ovisno o sposobnosti da uklanja rastući rizik sve brutalnijih sukoba u budućnosti. Lojalnost ideji zaštite ljudskih prava nužno traži rad na sprječavanju ratnih okolnosti

USTAVNI sudac GORAN SELANEC stručnjak je u područjima zaštite i promicanja temeljnih ljudskih prava i društvene jednakosti te prava Europske unije. Doktorirao je 2012. na Pravnom fakultetu Sveučilišta Michigan, a ranije je bio zaposlen na zagrebačkom Pravnom fakultetu, najprije kao znanstveni novak na Katedri za ustavno, a kasnije kao asistent na Katedri za europsko javno pravo. Do listopada 2017. godine, kada je izabran za suca Ustavnog suda, obnašao je dužnost zamjenika pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. U intervjuu za Novosti, koji smo vodili povodom godišnjice donošenja Opće deklaracije o ljudskim pravima, govori o aktualnim prijetnjama temeljnim pravima, funkciji UN-a u kontekstu ratnih sukoba i statusu ustavne zaštite građana Hrvatske.

Možemo li danas, 75 godina nakon donošenja UN-ove Opće deklaracije, o njoj uopće govoriti kao o globalnom instrumentu zaštite s obzirom na to da je popriličan broj zemalja članica ne provodi dosljedno u praksi?

Deklaraciju treba sagledati iz trenutka u kojem je nastala. Govorimo o 1948. godini, periodu neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata i okolnostima potpunog šoka, osvještavanja stravičnih zločina i drugih posljedica koje su za sobom ostavili tek završeni sukobi. Gotovi svi dokumenti zaštite ljudskih prava i njihovi popratni mehanizmi nastali u tom periodu bili su motivirani čvrstom voljom da se takve strahote više nikada ne ponove. Tada je prevladavalo uvjerenje o nužnosti solidarnosti, ideja da se kroz zašti-

tu temeljnih ljudskih vrednota i interesa ne štite samo pojedinci i njihovi osobni interesi, već čitav kolektiv pa i ideja čovječnosti. Ta ideja je imala veliku snagu i osigurala je da Deklaracija bude globalno prihvaćena usprkos velikim razlikama između država koje su tada postojale. Koliko je ona i danas važna dokazuje da još uvijek obilježavamo datum njenog donošenja. Naravno, donesena je da je potpisnice provode. Međutim, već u tom momentu je bilo naivno pretpostavljati da će se ona jednako primjenjivati baš svugdje. Osim teksta na papiru, uvijek je nužno ustrojiti čitav niz popratnih institucija i procesa, primjerice pravično osmišljene postupke pred nezavisnim i nepristranim tijelima, posebice sudovima. Deklaracijom su tada više-manje udareni temelji za takvu arhitekturu.

Razvojem demokracije kao oblika organiziranja političkih procesa u društvu je rasla i svijest o poželjnosti zaštite ljudskih prava. Danas, kada je demokracija globalno izložena ozbiljnim prijetnjama, Deklaracija gubi na snazi, pogotovo u onom segmentu koji naglašava važnost načela solidarnosti i humanosti. No to ne znači da je postala slaba. Njena najveća vrijednost je ono što većina nas ne vidi na prvu. Deklaracija iza sebe, naime, ima institucionalnu strukturu unutar Ujedinjenih naroda: niz radnih skupina, Ured visokog predstavnika za ljudska prava sa širokom mrežom stručnjaka iz svih država svijeta koji u okviru te strukture razmjenjuju svoja specifična iskustva i znanja. Njena snaga leži u činjenici da i u aktualnom trenutku predstavlja okvir za globalne probleme koje nijedna država, pa ni entiteti poput Europske

unije ne mogu riješiti sami. Prije svega se radi o razarajućim prijetnjama i krizama izazvanim klimatskim promjenama ili onima koje sa sobom donosi razvoj umjetne inteligencije tj. moderne tehnologije. UN je u takvim okolnostima i dalje globalna kuća koja je sposobna okupiti ljude iz čitavog svijeta, uključiti ih u raspravu kako bi iznjedrili konkretne prijedloge i stvarati globalni pritisak s ciljem njihove realizacije. I to bez obzira na to što velike sile sve češće pokušavaju sklopiti međusobne dogovore izvan nje.

Izazovi klimatskih promjena

No aktualni ratovi ukazuju i na slabosti UN-a.

Kada govorimo o ratovima, mislim da je UN najviše zakazao u temeljenoj funkciji koja mu je pripala 1945., a to je da sprječava međunarodne sukobe. Iz osobnog iskustva i ratnih užasa na našem području uvjerali smo se da pomoć koja nam je bila potrebna nije došla u onom obliku i brzinom kakvom smo priželjkivali. Kod nas je već tada sazrijevala svijest da UN ne funkcionira onako kako bi trebao. Danas, kada se svijet sve više dijeli i kada svjedočimo urušavanju demokratizacije, neučinkovitost te organizacije još je izraženija. U tom aspektu UN mora jako puno poraditi na sebi ako uopće želi opstati. Moja pretpostavka je da će UN opstati ili propasti ovisno o sposobnosti da uklanja rastući rizik sve brutalnijih sukoba u budućnosti. Pritom imajmo na umu: kada krene užas rata, ideju zaštite ljudskih prava, a s njom i Deklaraciju, figurativno rečeno, komotno možemo baciti kroz prozor. Lojalnost ideji zaštite ljudskih prava nužno traži rad na sprječavanju ratnih okolnosti. Upravo zbog toga se i u našem Ustavu, pa i Ugovoru o funkcioniranju Unije, Povelji

EU-a o temeljnim pravima kao i u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima mirotvorstvo ističe kao fundamentalni vrijednosni temelj.

Spomenuli ste globalne izazove koje donosi razvoj umjetne inteligencije. Kako ocjenjujete reakciju država i međunarodne zajednice na njene dosadašnje posljedice?

Države jako kaskaju u odgovoru na rizike koje donosi umjetna inteligencija (AI). Kaskaju jer i oni koji su je dizajnirali ne razumiju što se tu točno događa, što to točno ona jeste, naročito nakon što su u svijet pušteni veliki jezični modeli (LLM) kakvi su ChatGPT ili najnovije Gemini. Nitko još ne zna u kojem stupnju ono što se događa u mašini odražava procese koji se događaju negdje u nama kao kognitivnim svjesnim bićima. Kako nemamo to osnovno znanje, naravno da ne znamo ni što bismo točno trebali regulirati. EU je u proces regulacije umjetne inteligencije krenuo 2018. Tada je bio hvaljen zbog pionirske političke odlučnosti da se zakonodavno suoče s izazovima novih tehnologija. Taj je proces nedavno završen usuglašavanjem tzv. AI zakonika. No zakonski okvir se uglavnom temelji na pretpostavkama koje su u području umjetne inteligencije vrijedile prije pojave velikih jezičnih modela. Okvir, koji je još do prosinca prošle godine hvaljen kao napredan, postao je nedostatan po objavi ChatGPT-ja jer nitko nije mogao predvidjeti razmjere utjecaja LLM-a. U periodu izrade okvira postojale su naznake njegove pojave, ali ih EU u radnom dokumentu nije prepoznao kao visokorizične.

Istovremeno, velike kompanije koje su razvijale taj oblik AI-ja vodile su se prvenstveno profitom. Brigu za sigurnost su zbog međusobnog natjecanja ostavile negdje po strani. U osnovi je to dobro znana priča. Ganjajući isključivo partikularni profit i utjecaj, korporacije učestalo potkopavaju sustave za

štite ljudskih prava zanemarujući rizike koje njihovi proizvodi i usluge proizvode globalno. U slučaju razvitka AI sustava, korporacijama je dana diskrecija da same reguliraju rizike. Primjerice, po onom što nam je javno dostupno, čini se da je Google imao nešto pažljiviji pristup nego što su ga koristili njegovi glavni konkurenti, pa su tako na razvoju svojih internih pravila o sigurnosti sustava radili i uz pomoć UN-a. U takvim okolnostima globalnih rizika UN i Opća deklaracija imaju značajnu ulogu u detektiranju i reguliranju prijetnji koje sustavi AI-ja već predstavljaju ili bi u budućnosti mogli predstavljati za temeljna prava i slobode.

Osobno nikada nisam osjetio politički pritisak. U mom slučaju je prisutan jedino pritisak koji podrazumijeva izmjenu argumenta i činjenicu da se odjednom nađete, i to ponekad vrlo oštro, na suprotnim stranama od kolega i kolegica s kojima činite sud

Kakve izazove na području zaštite ljudskih prava oni već predstavljaju?

Klasični rizici bili su poznati već spomenute 2018. Recimo, činjenica da umjetna inteligencija u kratkom roku može prepoznati lice koristeći podatke koje dobiva kroz videonadzor. Zbog toga ona u svakom trenutku može znati gdje se nalazite u javnom prostoru, pa možda čak i u privatnom u slučaju da se prikači na kamere koje svi imamo na mobitelima. Uz pomoć *deep fake* programa ona vas može ucrtati u sliku koja bi trebala označavati određeni trenutak i prostor, a da vi tamo uopće niste bili. Samo zamislite što se sve može dogoditi u slučaju da vas netko ucrtta, recimo, na mjesto zločina, a tehnologija toliko napreduje da je sve teže prepoznati radi li se o konstrukciji ili realnosti. Također, poslodavci mogu koristiti umjetnu inteligenciju kako bi brzinski sakupili podatke o kandidatima za zapošljavanje i potom ih obradili bez ljudskog inputa. U tom slučaju tehnologija iz dostupnih izvora može sakupiti i niz predrasuda, pogotovo ako ste pripadnica ili pripadnik neke manjinske skupine. Pitanje je hoće li tehnologija ikada biti u stanju razlikovati činjenicu od vrijednosnog suda i hoće li biti sposobna sama stvarati takav sud po etičkim pravilima, procjenjujući što je dobro, a što nije. U tom kontekstu ona trenutno učestalo perpetuira predrasude i diskriminaciju, što otvara pitanje tko nosi odgovornost za takve postupke.

Ovih dana se unutar UN-a raspravlja i o automatiziranom oružju. Umjetnom inteligencijom se, naime, dodatno dehumanizira ratovanje jer se odluka hoće li oružje u određenom trenutku ispaliti smrtonosni udar inače ne donosi samo temeljem puke obrade podataka, nego i pod utjecajem ljudske savjesti odnosno empatije, a to umjetna inteligencija, u svom postojećem stupnju, nije sposobna. To nisu samo rizici u smislu konkretnih ži-

voćnih posljedica, nego i načina na koji mi uopće percipiramo ulogu čovjeka i što on jest. U toj priči je ironično da što je umjetna inteligencija naprednija, to ona sve više stvara dojam autonomnog racionalnog promišljanja koje mnogi poimaju kao ključnu ljudsku distinkciju. U tom smislu su nove tehnologije već uzburkale naše poimanje ljudskih prava i ono što nas kao ljude čini vrijednima da uopće zaslužujemo takvu vrstu zaštite kojoj dajemo status temeljne vrednote. No mislim da izazovi AI sustava još uvijek nisu ni blizu prijetnjama koje za zaštitu temeljnih prava predstavljaju klimatske promjene. Umjetna inteligencija je još uvijek puki tehnološki alat i ono što je čini prijetnjom je ljudski faktor koji njome upravlja. Klimatske promjene, čini se, u najvećem dijelu više nisu pod našom kontrolom, iako smo ih prouzročili sebičnim i nepromišljenim iskorištavanjem prirodnih resursa koji su dani na raspolaganje čovječanstvu kao međugeneracijskoj cjelini. Nestajanje otočnih država zbog porasta razine oceana ili pretvaranje plodnih polja u nepregledne pustinje ne možemo pauzirati kao, primjerice, daljnji razvoj AI sustava. Njih sada samo možemo promatrati u strahu za budućnost i suočavati se s posljedicama kao što su masovne migracije. Klimatske prijetnje stoga su izravna posljedica spominjanog odustajanja od načela solidarnosti i humanosti na kojima počiva Deklaracija.

U takvom kontekstu, obilježenom enormnim stradanjima i novim izazovima, koliko su uopće više efikasni međunarodni mehanizmi zaštite temeljnih prava, prvenstveno iz perspektive Europe i Hrvatske?

Jedan od uspjeha Deklaracije je taj što je potaknula radanje regionalnih, institucionaliziranih mehanizama zaštite koji su otpočeli bili vezani uz ideju univerzalnosti ljudskih prava. Kod nas u Europi su najpoznatiji Europski sud za ljudska prava i sama Unija. Međunarodni regionalni sustavi nicali su i drugdje po svijetu. Svi su u svom korijenu vezani uz Opću deklaraciju. Mehanizmi zaštite u Europi, pa i drugdje, još uvijek relativno dobro funkcioniraju čak i u kriznim vremenima. I dandanas građani Hrvatske uživaju široku mogućnost pristupa institucijama i mehanizmima kojima mogu zaštititi svoje temeljne interese. Bilo kroz put koji vodi prema Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu ili Sudu Europske unije u Luksemburgu. Oba vode kroz nacionalne institucije, prije svega sudove. I tu bome moramo puno raditi kako bi institucije ostale nezavisne od prolaznih interesa stranačke politike, da bi stekle potrebne kapacitete, bilo kroz sredstva kojima ih se financira, bilo kroz ljude koji u njima rade i potrebno znanje.

Izdvojena mišljenja

Česte su optužbe za politički utjecaj, ponajviše vladajuće stranke, na Ustavni sud. S obzirom na to da uz Andreja Abramovića i Lovorku Kušan spadate među suce koji su oko pojedinih važnih odluka imali izdvojena mišljenja, jesu li na vas ikada vršeni politički pritisci?

Iskreno, osobno nikada nisam osjetio politički pritisak. Nitko nije pokušao, čak ni neizravno, utjecati na mene. U mom slučaju je prisutan jedino pritisak koji podrazumijeva izmjenu argumenta i činjenicu da se odjednom nađete, i to ponekad vrlo oštro, na suprotnim stranama od svojih kolega i kolegica s kojima činite sud. Osobno sam svjestan što znači pisati izdvojena mišljenja i kako se ona percipiraju, ali se s tim rizikom simplificiranog narativa da se sud dijeli po političkoj liniji pokušavam nositi tako što svoja obrazloženja, u slučaju da

imam drugačije pravno shvaćanje, nastojim što bolje argumentirati. Ako netko ima dobru vjeru, onda će pogledati taj tekst i na temelju njega razmisliti o funkcioniranju Ustavnog suda. Mislim da je i pomalo uvredljivo svesti čitavu priču na podjele jer sud nisu samo 13 sudaca i sutkinja. Niti jedan od nas, naime, ne bi mogao funkcionirati bez podrške naših timova koje čine niz savjetnica i savjetnika i stručnih službi. Riječ je o ljudima koji su tamo došli prije nas i koji će ostati nakon nas. Oni su neka vrsta institucionalne memorije suda. Uostalom, i kada se nađemo na suprotstavljenim stranama kroz različita mišljenja, one se uglavnom temelje na pravnim argumentima. E sad, koliko su oni uvjerljivi i koliko se uklapaju u širi društveni narativ, prije svega trebaju procijeniti građani i građanke jer na kraju dana Ustavni sud, kao i bilo koji drugi sud, odgovara njima, baš kao i ostale grane državne vlasti. Samo što sudovi to rade na poseban način, nas suce se ne bira na izborima, ne može nas se opozivati, već odgovaramo tako što su naše odluke i naši postupci izuzetno transparentni. Ili bi barem takvi trebali biti.

Isto tako je činjenica da su pojedine odluke Ustavnog suda išle u korist vladajućih, recimo one koje se odnose na Lex Agrokor i pandemijske mjere, odnosno ovlasti Stožera civilne zaštite, a oko kojih ste vi također imali izdvojena mišljenja.

To spada u kategoriju ocjena koje, dokle god sam sudac, neću iznositi. To naprosto ne bi bilo korektno od mene. Ponavljam da je rad suda uvijek podložan kritičkom oku javnosti i naravno da se o toj instituciji, njenim odlukama i svemu drugome što ona radi treba raspravljati. Da se ne raspravlja o našim odlukama, to bi bio glavni dokaz da smo beskorisni. U tom slučaju za nama stvarno ne bi bilo potrebe.

U redove ustavnih sudaca izabrani ste prije nešto više od šest godina. Koje kategorije ustavnih prava su u Hrvatskoj najugroženije i tko ih najčešće ugrožava?

Po statistici suda, daleko najveći dio pritužbi, preko 90 posto, odnosi se na jamstvo na pravično suđenje, odnosno neučinkovitost pravne zaštite, što podrazumijeva jednakost stranaka, mogućnost da imate uvid u spis, da znate na temelju kojih informacija sud donosi odluku i da imate mogućnost odgovoriti na njih, a da taj postupak ne traje desetljećima. Dakle, građani i građanke se jako puno pritužuju na funkcioniranje sudova i kako ih se tretira pred njima. Dosta visoko kotira i nepoštivanje slobode izražavanja, naročito medijske, a konstantni problem je i diskriminacija u nekim od svojih pojavnih oblika. Ona je po mojoj procjeni još uvijek prije svega upućena prema ženama, a predmeti koji nam

Priča o Ustavnom zakonu i jamstvima nacionalnih manjina u Hrvatskoj treba ostati naša, priča u kojoj ćemo prepoznati što nam Ustav želi reći kada kaže da nacionalne manjine čine bogatstvo našeg društva i da ćemo ga, ako smo imalo mudri, očuvati i iskoristiti za dobrobit svih

dolaze odnose se na tržište rada, zdravstvenu zaštitu, obiteljski status u postupcima dodjele skrbi nad djecom ili suzbijanje obiteljskog nasilja. Kada pogledate spis, prođete odluke nižih sudova, onda vidite da vrlo često tijela koja bi trebala pružiti pravnu zaštitu ženama uopće ne prepoznaju da se tu radi o pitanju diskriminacije temeljem spola, odnosno roda. To je nešto što me jako čudi jer je neki dan pravobraniteljica za ravnopravnost spolova obilježila 20 godina od donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova kroz koji smo uveli sve antidiskriminacijske mehanizme tj. jamstva iz EU-a, i to daleko prije nego što smo uopće postali zemlja članica. Međutim, oni još uvijek nisu u potpunosti zaživjeli.

U zadnje vrijeme su predmeti zaštite temeljnih prava azilanata i migranata predstavljali izazov za Ustavni sud, čemu svjedoče presude iz Strasbourga. U budućnosti očekujem rast predmeta vezanih uz zaštitu okoliša i javnog dobra općenito, ali i slobodu izražavanja kojoj sve češće prijete obasutost ogromnom količinom tekućih informacija, a koje postaje izuzetno teško razlučiti kao kredibilne ili lažne. To je i izravna prijetnja funkcionalnosti demokratskih mehanizama kontrole državne vlasti. U takvom kontekstu ne možemo do kraja biti zadovoljni načinom na koji se temeljna prava štite kroz domaće institucije. Ustavni sud, kakav god ljudi mislili da je, trenutno je daleko najvažnija institucija u tom pogledu i sve naše odluke argumentirane su kroz odredbe Ustava, Kon-

vincije ili Povelje o temeljnim pravima Unije. Na nižim instancama nećete naći takav narativ zaštite temeljnih prava. Zbog toga nam je Ustavni sud neophodan.

Zaštita pluralnosti društva

U kontekstu diskriminacije temeljene na rodu i spolu, kako ocjenjujete novu verziju Kaznenog zakona u koju je uvršten femicid? Što nam u tom području još nedostaje u praksi?

Ne mogu odgovoriti na prvi dio vašeg pitanja jer zbog moje funkcije postoji mogućnost da ću se jednog dana suočiti s pritužbom ili prijedlogom ocjene ustavnosti te odredbe. No mogu reći da će provedba ovisiti o mehanizmima kroz koje se će pružiti zaštita. Glavnu odgovornost u toj institucionalnoj arhitekturi ponovno će nositi sudovi, isti oni koji su primjenjivali kaznene odredbe u njihovom postojećem obliku, a koje ih ničim nisu sprječavale, naročito u svjetlu međunarodnih ugovora i samog Ustava, da ih tumače na način koji bi ženama pružio istu razinu zaštite koja se sada želi postići uvođenjem specifične odredbe. Zakonodavac u Hrvatskoj vrlo često radi bolji posao nego što ga rade tijela zadužena za provođenje donesenih odredbi. S tim da se zakonodavac može umjereno pohvaliti spomenutim odredbama, ali ne može osiguranim sredstvima namijenjenim mehanizmima i institucijama koje bi ih trebale provoditi.

Kada smo kod zaduženih za provođenje odluka, u slučaju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina najčešće se radi o jedinicama lokalne samouprave, makar kada je u pitanju pravo na ravnopravnu upotrebu jezika i pisma. Tu smo u prethodnom razdoblju svjedočili kršenjima prava, a s obzirom na protok vremena, na to da u zakon nisu ugrađeni zaštitni mehanizmi u slučaju njezgovog nepoštivanja i da druge države EU-a imaju daleko niže pragove za primjenu prava, smatrate li da bi ga trebalo mijenjati?

Za početak, hajmo ga prvo probati provoditi takav kakav je. Ako ni zbog čega drugog, onda zbog svega ovog što ste sami rekli. Kada Hrvatsku stavite u širi kontekst, a to posebno vidim kada odem negdje drugdje i tamo razgovaram s kolegama, onda se nju vrlo često proučava kao državu koja razvija svoju priču na polju zaštite nacionalnih manjina i iz njenog iskustva se pokušavaju izvući dobre i loše lekcije. To mi je drago čuti i ne mislim da bismo trebali kopirati tuđe prakse jer su one vrlo često manje učinkovite, a bome i manje promišljene od ovih koje već imamo, bez obzira na to što im sami ponekad nismo do kraja lojalni. Priča o Ustavnom zakonu i jamstvima nacionalnih manjina u Hrvatskoj po meni treba ostati naša, priča u kojoj ćemo prepoznati što nam Ustav želi reći kada kaže da nacionalne manjine čine bogatstvo našeg društva i da ćemo, ako smo imalo mudri, to bogatstvo očuvati i iskoristiti ga za dobrobit svih. To je naš izazov, a Hrvatska ima priliku odgovoriti na njega i biti primjer kako bi se neke stvari trebale ili ne bi trebale raditi. Uostalom, zaštita pluralnosti društva, ideje da je raznolikost naša prednost, a ne prijetnja, usko je vezana uz vrijednost mirotvorstva koju smo spominjali na početku ovog razgovora. Kada nestane mira, nestaju i temeljna prava. To danas vrlo dobro vidimo u određenim dijelovima Europe, prije svega u Ukrajini koja se našla pod brutalnom agresijom, i ono me što se događa na Bliskom istoku, između Izraela i Palestine. Ljudska prava u tom slučaju ulaze u igru samo u smislu minimalne kontrole nastale štete. ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

Naši dečki

PIŠE Boris Dežulović

Vladimir Matijanić u Splitu nije dobio ni hospitalizaciju, ni pregled, ni lijek, ni intervenciju Hitne pomoći. 'Naši nestašni dečki' u Grčkoj su dobili i inzulin, i senzore za glukozu, i jamčevine, i putne listove, i troškove za povratak u Hrvatsku. Sve po zakonu, propisu, protokolu i etici

DOBRA večer, ja se ispričavam. 'Jebat ću ti majku.' 'Molim vas malu pomoć.' 'Šta snimaš koju pičku materinu?'

'Ja se ispričavam što smetam.'

'Ma boli me kurac, ajde bježi od mene!'

Riječi i rečenice koje ste pročitali nisu izmišljene zbog dramaturškog efekta, one su zaista izgovorene, točno i precizno citirane, te dobro dokumentirane. Zbog dramaturškog efekta tek su složene u dijalog – ako se, jasno, uopće složimo da je to dijalog. Tako pak montiran, ispada to vjerno rekonstruiran dijalog Građanina i Sustava, čiju će montažu olakšati i jedan zgodan zajednički nazivnik.

I to doslovno nazivnik.

Građanin koji naziva Sustav u profesionalnom se životu, naime, ispostavlja kao novinar: zbog toga, zbog prirode svoga posla, na mobilnom telefonu ima uključenu funkciju snimanja razgovora, pa je tako ostalo zabilježeno kako se nazivnik pristojno ispričava, pozdravlja i moli. Zbog toga – zbog prirode novinarskog posla – ostali su, najzad, zabilježeni i odgovori Sustava, koji 'boli kurac' pa Građaninu koji ga naziva 'jebete mater'. 'Šta snimaš koju pičku materinu?' kaže tako Sustav odgovarajući upravo na pitanja – novinara.

Građanin se zove VLADIMIR MATIJANIĆ, novinar koji je prije petnaest mjeseci umro od Covida-19, danima i satima prije toga ustrajno, pristojno i uzaludno nazivajući liječnike i Hitnu pomoć. 'Dobra večer, ja se ispričavam', rekao je Vlado u četvrtak navečer 4. kolovoza 2022., dan uoči smrti, nazvavši centralu splitske bolnice. 'Dobro jutro, molim vas malu pomoć', rekao je Vlado sutradan, 5. kolovoza, na Dan domovinske zahvalnosti, nazvavši hitni infektološki odjel. 'Dobar dan, ja se ispričavam što smetam', rekao je Vlado tog petka nazvavši Hitnu pomoć, samo tri sata prije nego što će umrijeti.

'Doći u nebo, ući u blaženu vječnost, te svemogućem Bogu izreći svoju zahvalnost za dar Lijepe naše, da bi naš narod imao budućnost, da bi imao slobodnu Domovinu Hrvatsku!' čuo se iz televizora glas šibenskog biskupa TOMISLAVA ROGIĆA na euharistijskom slavlju u crkvi Gospe Velikog hrvatskog krsnog zavjeta u Kninu, dok je ekipa splitske Hitne pomoći sat vremena bezuspješno pokušavala reanimirati Vladimira Matijanića.

Prošle subote, petnaest mjeseci nakon Vladine smrti, Općinsko državno odvjetništvo u Splitu objavilo je kako se odbacuje kaznena prijava protiv splitskih liječnika zbog kaznenog djela nesavjesnog liječenja iz članka 181. i teškog kaznenog djela protiv zdravlja ljudi iz članka 183. i 192. Kaznenog zakona RH, i tako službeno zaključilo slučaj. U opsežnom obrazloženju na tridesetak stranica utvrđeno je kako 'nije bilo propusta' i kako je Vladimir Matijanić – da skratim – umro od smrti.

Potvrđen je tako stav Stručnog povjerenstva Ministarstva zdravstva i detaljno objašnjeno kako je sve bilo po zakonu, propisu, protokolu i liječničkoj etici. Sve je, eto, bilo po protokolu i kad je Vlado ispričavajući se što smeta uzaludno molio da ga prime u bolnicu, i kad je ispričavajući se što smeta uzaludno molio da ga pregledaju na infektološkom odjelu, i kad je ispričavajući se što smeta uzaludno molio spasonosni lijek, i

kad je ispričavajući se što smeta uzaludno molio da dođe Hitna pomoć.

'Sustav nije pogriješio', još prije godinu dana rekao je ministar zdravstva VILI BEROŠ.

To samo da znate kakav je protokol ako vam slučajno u životu zatreba kakva usluga zdravstvenog sustava i hrvatske države. Ili barem kakav je protokol kad ste pristojan građanin koji pozdravlja s 'dobar dan' i uljudno 'moli malu pomoć' dok se 'ispričava što smeta'. Ovo, naime, nije država ljudi što pristojno pozdravljaju, uljudno mole i ispričavaju se što smetaju.

Čija je onda? Eh, čija.

Istoga dana kad je objavljena odluka splitskog Općinskog državnog odvjetništva, u Zagreb je iz Atene stigla prva grupa od dvadeset navijača Dinama, koji su se u grčkom istražnom zatvoru nalazili još od 8. kolovoza, kada je Dinamo igrao kvalifikacijsku utakmicu Lige prvaka protiv AEK-a. Više od stotinu Bad Blue Boysa doputovalo je toga dana iz Zagreba u Atenu, gdje su zajedno s navijačima AEK-ova gradskog rivala Panathinaikosa maskirani kapuljačama i naoružani drvenim palicama poharali ulice oko stadiona, napravivši kaos u kojemu je uboden nožem smrtno stradao navijač AEK-a MICHALIS KATSOURIS.

Stotinu i dvojica zagrebačkih huligana pohapšeni su tada i sprovedeni u istražni zatvor, i sve od toga dana hrvatska država i njen sustav živi se lome pomažući svojim građanima u nevolji. I to ne tek kotačići zaduženi za zakone, propise i protokole, već sami snježni vrhovi Države i Sustava: pomalo je već i neugodno gledati kako se predsjednik Vlade ANDREJ PLENKOVIĆ i predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ javno svađaju tko je za naše dečke u atenskim kazamatima više napravio, i što uopće treba napraviti. Milanović je tako paničnim glasom upozoravao kako zatvoreni Boysi nemaju vodu u ćelijama, a Plenković je otvorio crvenu telefonsku liniju s grčkim premijerom.

'Dečki su nestašni, ali su naši', objasnio je hrvatski veleposlanik u Grčkoj ALEKSANDAR SUNKO. Možda su, eto, malo nestašni, možda su huligani, možda su otišli u drugu državu potući se i razbijati po gradu – možda su sudjelovali i u ubojstvu! – ali su naši.

Cijela nacija pratila je tako dramu one dvojice naših 'nestašnih dječaka', dijabetičara koji su u masovnoj tučnjavi na ulicama Atene – valja ponoviti: u masovnoj tučnjavi! – ostali bez senzora za mjerenje glukoze, nakon čega je jedan od njih dobio snažni dijabetički napad, spašen u posljednji čas intervencijom grčkih liječnika. Nacija je onda bez daha pratila dramu huligana šećeraša koji su u atenskom zatvoru, kako su uzbuđenim glasom javljali hrvatski mediji,

Tko je za Boyse u atenskim kazamatima više napravio, premijer ili predsjednik? (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

imali problema s pristupom terapiji, sve dok im Berošev onaj, kako se zove – da: sustav – diplomatskim kanalima nije poslao inzulin i nove senzore za mjerenje šećera u krvi.

Konačno, prošle subote – istoga dana kad je Općinsko državno odvjetništvo u Splitu objavilo kako se odbacuje kaznena prijava protiv liječnika koji su Vladimira Matijanića ispratili u smrt – naši su 'nestašni dečki' sletjeli na zagrebački aerodrom dočekani bengalkama, a premijer Plenković javno se pohvalio kako se zahvaljujući naporima njegove vlade 'dogada proces bez presedana': 'Grčki sudovi, grčko tužiteljstvo i njihov zatvorski sustav radi vikendom, što se još nikad nije dogodilo, napravivši izvanredni korak da ih se što prije pusti', rekao je Plenković. 'Naše veleposlanstvo u Ateni dobilo je napatuk da cijeli taj paket koji bi mogao iskrsnuti, jamčevina, putni list, troškovi za putovanje u Hrvatsku, da im se to pokrije, a kasnije će se to rješavati.'

Sustav, ukratko, funkcionira.

A 'naši nestašni dečki' vratili su se kako su i otišli.

'Jebat ću ti majku', rekao je jedan vidjevši na aerodromu snimatelja jedne nacionalne televizije. 'Šta snimaš koju pičku materinu?' rekao je drugi vidjevši reportera s fotoaparatom. 'Ma boli me kurac, ajde bježi od mene!' rekao je treći kad ga je novinar pitao kakav je osjećaj vratiti se kući.

To su, eto, građani kakvi mogu računati na pomoć Države i Sustava u svako vrijeme i na svakom mjestu, čak i hiljadama kilometara daleko, čak i u zatvoru, čak i vikendom.

Vladimir Matijanić bio je u svom podstanskom stanu, teško bolestan i zaražen koronavirusom. 'Naši nestašni dečki' bili su u drugoj državi, kamo su otišli samo i isključivo s namjerom da 'i kolcem i lancem i bokserom u glavu udare i razvale za Dinamovu slavu'. Vladimir Matijanić uljudno je pozdravljao, molio malu pomoć i ispričavao se što smeta. 'Naši nestašni dečki' palicama su demolirali grad. Vladimir Matijanić u Splitu nije dobio ni hospitalizaciju, ni pregled, ni lijek, ni intervenciju Hitne pomoći. 'Naši nestašni dečki' u Grčkoj su dobili i inzulin, i senzore za glukozu, i jamčevine, i putne listove, i troškove za povratak u Hrvatsku. Sve po zakonu, propisu, protokolu i etici.

To, rekoh, za slučaj da vam zatreba kakva usluga Sustava i Države. Njihovu pomoć nećete dobiti ako ste smrtno bolesni, već ako ste nekome jebali majku, pa vas boli kurac.

I to samo ako vas baš jako boli kurac. ■

INTRIGATOR

Operacija
uspjela

Oni koji su potpisali odbačaj kaznene prijave zbog nesavjesnog liječenja Vladimira Matijanića moraju odgovoriti na više neugodnih pitanja

Smrt je nastupila 'sudbinski' – Vladimir Matijanić (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

OPCINSKO državno odvjetništvo u Splitu (ODO Split) prošli je tjedan odbacilo kaznenu prijavu protiv petero prijavljenih za nesavjesno liječenje novinara VLADIMIRA MATIJANIĆA, koji je 5. kolovoza 2022. godine umro od posljedica COVID-a. Matijanić je, ponovimo, danima tražio medicinsku pomoć koju nikada nije dobio, a sve to u drugom gradu po veličini, u blizini Kliničkog bolničkog centra Split. Nije je dobio ni sat i pol prije nego što je umro, kad je Hitna pomoć napokon došla u njegov stan, tek da bi konstatirala da je hospitalizacija nepotrebna i pustila ga da umre. Da se sve odvijalo točno tako, znamo po tome što je novinar snimao svoje razgovore s liječnicima i medicinskim sestrama, kao svjedočanstva o okrutnoj hladnoći medicinskih radnika prema bolesnoj osobi.

Očiglednost svih propusta i naknadnog zataškavanja motivira vodstvo Hrvatskog novinarskog društva (HND) da mjesecima proziva Ministarstvo zdravstva, a sada i Odvjetništvo, koje u reakciji na odbačaj kaznene prijave optužuju za zaštitu HDZ-ovog režima. Naime, ODO je rješenje o odbačaju obrazložio istim apsurdnim argumentima koji su već viđeni u prošlogodišnjem nalazu inspekcije Ministarstva zdravstva, od kojih je najvažniji taj da je smrt nastupila 'sudbinski' i da pacijentu, zbog naglog, agresivnog razvoja upale srčanog mišića, ništa nije moglo pomoći.

Reakcijom HND-a i njihovim tumačenjem da je ZLATA HRVOJ-ŠIPEK u komplotu s HDZ-om ne samo da nije objašnjena bijedna kvaliteta rješenja ODO-a, nego je minimiziran značaj činjenice da Državno odvjetništvo nikada nije imalo resurse ni kompetencije

za obradu slučajeva nesavjesnog liječenja i medicinskih pogreški. Ono je u takvim predmetima uvijek ovisilo o zdravstvenoj administraciji i vještacima determiniranima sukobom interesa jer ključnu riječ ima Hrvatska liječnička komora čija je statutarna obaveza zaštita liječnika. Stoga nije realno očekivati da bi baš ta institucija mogla napraviti rupe problematičnog zdravstvenog sustava.

Medicinska pogreška – kao neizbježan dio liječenja – u hrvatskom zdravstvu službeno uopće ne postoji i samo bizarno rijetke istrage vode prema suprotnom zaključku. Niti jedna vlada nije razmatrala obavezu vođenja evidencija jatrogenih događaja, kao što se to radi u uređenim sistemima, a kamoli postavila sistem obeštećenja žrtava nesavjesnog liječenja. Po tome i po cjelokupnom tretmanu prava pacijenata Hrvatska je na dnu EU-a i ta se trula tradicija pokazuje u potresnom scenariju slučaja Matijanić.

Ipak, privatnom bi tužbom zbog smrti novinara mogao biti razotkriven niz katastrofalnih pogrešaka. Na primjer, nakon što su DORH i Ministarstvo zdravstva prihvatili to da post mortem nalaz pacijenta opravdava ponašanje medicinskih profesionalaca, ostaje nejasno zašto ista činjenica – da je pacijent preminuo – nije dovoljan dokaz da je za života mnogo kompetentnije procjenjivao svoje stanje nego liječnici i medicinske sestre. Kako se, prema tome, njih može dezinficirati od svakog traga odgovornosti? Zašto je ODO, primivši prijavu zbog kaznenog djela nepružanja medicinske pomoći u hitnim stanjima, proveo izvide zbog kaznenog djela nesavjesnog liječenja, kad barem polovica osumnjičenih uopće nije sudjelovala u liječenju pokojnog Matijanića? Glavni krimen većine prijavljenih je upravo to da su telefonski 'pregledavali' pacijenta, umjesto da ga pošalju u bolnicu.

Zašto je odluka o odbačaju istodobno oslonjena na tvrdnje vještaka da remdesivir nije učinkovit u liječenju COVID-a, ali i na službene smjernice HZJZ-a po kojima se remdesivir 'preporučuje primjenjivati u svrhu liječenja blažih do srednje teških oblika COVID-19'? Relevantno je samo to da lijek ima odobrenje za stavljanje u promet, za točno one indikacije zbog kojih ga je Matijanić mogao primiti. Zašto Odvjetništvo ignorira činjenicu da je pacijenta samostalno, protuzakonito, pregledala specijalizantica? Na koncu, zašto je uzrok smrti presudan za kvalifikaciju nesavjesnog liječenja?

Sve i da je Matijanić morao umrijeti, što nikada nećemo znati, je li 'po proceduri' bilo ostaviti ga da pati? Ne dođu li ova pitanja nikada do sudnice, bilo bi dobro da prestanu mimoilaziti svakog novog ministra zdravstva.

■ Nataša Škaričić

Genocid
u reviziji

PREDSJEDNIK Srpskog narodnog vijeća MILORAD PUPOVAC reagirao je na izjavu Ministarstva kulture i medija u tjedniku Nacional, prozvavši instituciju koju vodi NINA OBULJEN KORŽINEK da je vrlo grubim revizionističkim činom prešutjela 'zločin genocida počinjen nad Srbima za vrijeme ustaške tvorevine Nezavisne Države Hrvatske'.

Naime, na pitanje tjednika Nacional oko prešućivanja prijedloga Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA), kojim Hrvatska ove godine predsjedava, da se Jasenovac uvrsti na UNESCO-ov popis, Ministarstvo kulture i medija u odgovoru se bavilo isključivo 'očuvanjem mjesta stradanja, mjesta Holokausta nad Židovima, genocida nad Romima i masovnih zločina iz prošlosti'. Propustili su spomenuti genocid nad Srbima, premda je upravo broj ubijenih Srba na tom ustaškom stratištu dominantan.

Izjava predstavlja veoma grub revizionistički čin zato što se u njoj prešućuje zločin genocida počinjen nad Srbima za vrijeme ustaške tvorevine Nezavisne Države Hrvatske. Taj zločin genocida ostvarivao se svim sredstvima: eksterminacijom, prisilnom ekspatriacijom i prisilnom asimilacijom. Šokirani smo mogućnošću da se ovakva izjava uputi javnosti u bilo koje vrijeme, a naročito u vrijeme predsjedanja IHRA-om i u raspravi o preporukama njezinog ekspertnog tima. Uzdamo se u to da je riječ o grešci pojedinaca, a ne institucije i da će institucija tu grešku ispraviti – rekao je Pupovac.

Nacional piše da je stručna skupina IHRA-e 9. lipnja neformalno posjetila Spomen područje i preporučila razvoj putujuće izložbe povijesti logora Jasenovac, izradu signalizacije do spomenika, osiguranje dodatnog zapošljavanja i održivog financiranja muzejskih edukatora, zakonsku regulativu, osnivanje odbora međunarodnih stručnjaka koji bi se bavili Jasenovcem i modernizaciju izložbe.

■ G. B.

Jasnije
o femicidu

Radna skupina za unapređenje zakonodavnog okvira zaštite od nasilja nad ženama usuglasila se oko temeljnog prijedloga nove definicije femicida.

I dalje nemamo definiciju femicida, jer se femicid kao pojam ne spominje. Ono što će Kazneni zakon prepoznavati je rodno uvjetovano ubojstvo žene, što svakako pozdravljam zbog prepoznavanja rodne uvjetovanosti nasilja i fatalnih ishoda nasilja nad ženama, no što to znači? Kako će to tumačiti provoditelji zakona bez puno jasnije klasifikacije femicida kakvu je dosad na temeljima Bečke deklaracije najbolje razvio Europski institut za rodnu ravnopravnost? Osim toga, ovakvo rješenje u KZ-u obuhvaća samo femicide posljedice izravnog ubojstva, a ne one kao posljedice štetnih praksi.

U Kazneni zakon bit će uvrštena definicija iz Istanbulske konvencije: 'Rodno utemeljeno nasilje nad ženama označava nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa ženu?'

Mislim da je to najvažnije, da se u našim rodno neutralnim zakonima prepozna rodna uvjetovanost nasilja nad ženama. To je zbilja velika stvar, iako bi mi bilo draže da su preuzeli širu definiciju kojom bi nasilje bilo prepoznato kao posljedica neravnopravnosti i nejednakih odnosa moći te da su definirali druge važne pojmove za razumijevanje nasilja nad ženama – rod.

Ministar Marin Piletić najavljuje da će se novim izmjenama sustav bolje nositi s nasiljem i da će Vlada formirati alimentacijski fond kako žrtva ne bi ponovno bila viktimizirana?

Nisam baš sigurna da su promjene tako velike i ne vidim kako ćemo se bolje nositi s nasiljem u obitelji i nasiljem nad ženama ako su zakoni još uvijek rodno neutralni, ako sustav ne prepoznaje prisilnu kontrolu, nasilje smješta u domenu konflikta. Na usvajanje se šalje jako loš nacrt novog obiteljskog zakona, pri čemu se ignoriraju komentari stručnjakinja. Sva energija usmjerava se na sankcioniranje nasilja, ne i na njegovu prevenciju, pa je fokus Kazneni zakon, a sustav obrazovanja nitko ne spominje iako se u Konvenciji traži da se prevencija radi kroz sustav obrazovanja. Alimentacijski fond pozdravljam, ali to je vatrogasna mjera.

Koliko je bitno da se femicid prepoznaje unutar KZ-a?

Važno je da se prepoznaje unutar Kaznenog zakona, no to neće biti dovoljno. Intimni partnerski femicid je najsprečiviji tip ubojstva, ali ne razgovara se, kamoli išta poduzima, po pitanju prevencije. Prevencija se ne ostvaruje prepoznavanjem rodno uvjetovanog ubojstva žene u Kaznenom zakonu, ali pozdravljam i taj korak s obzirom na to da za više od minimuma ne postoji politička volja.

■ Mirna Jasić Gašić

Nagrada kolektivu

**Žiri regionalne novinarske nagrade 'Srđan Aleksić' ustvrdio je da Novosti do-
sljednom i profesionalnom kvalitetom
sadržaja utječu na društvo u Hrvatskoj i
u cijeloj regiji**

U OKVIRU Dana Srđana Aleksića u nedjelju, 10. decembra u Domu omladine u Banjoj Luci uručene su regionalne novinarske nagrade 'Srđan Aleksić'. U kategoriji 'Za medije' priznanje su dobili tjednik i portal Novosti iz Zagreba, u kategoriji 'Za hrabrost' nagrađena je BOJANA JOVANOVIĆ s portala Krik iz Beograda, a 'Za doprinos zajednici' HARIS ROVČANIN iz sarajevskog portala Detektor.

Nagrada nosi ime po SRĐANU ALEKSIĆU, mladiću ubijenom 1993. kada je u Trebinju pokušao spasiti svog sugrađanina bošnjačke nacionalnosti. Njegovo ime postalo je simbol za vrijednosti koje pokušava afirmirati i ova nagrada, poput građanske hrabrosti, ljudskosti, solidarnosti i prava da se bude drugačiji.

— U redakciji nas je jako razveselila vijest da smo dobili baš ovu nagradu. U našem poslu ima puno borbe, profesionalne, društvene i egzistencijalne, pa nam je posebno drago zbog priznanja i zbog toga da ga je dobio kolektiv – naglasila je glavna urednica Novosti ANDREA RADAK, koja je uz izvršnog urednika zaduženog za portal GORANA BORKOVIĆA primila nagradu u punom predvorju Doma omladine.

Radak je kazala da Banja Luka ima posebno mjesto u povijesti Novosti, s obzirom na to da je prvi broj tjednika štampan prije točno 24 godine, 10. decembra 1999., upravo u tom gradu, gdje su se Novosti godinama tiskale. Prošle godine je nagradu 'Srđan Aleksić' dobio kolumnist ovog tjednika VIKTOR

IVANČIĆ i to u kategoriji 'Za doprinos zajednici'.

— Važno nam je i da je nagrada regionalna, jer smo prolazeći danas Banjom Lukom prepoznali određene toponime koji su do 1990-ih postojali i u Zagrebu – imali smo ulicu Đure Daničića, kazalište Jazavac, bolnicu Mladena Stojanovića... Važno nam je i da nosi ime Srđana Aleksića, jer njegov čin reprezentira iste vrijednosti koje i Novosti nastoje afirmirati. Bitno nam je da smo izrasli iz manjinskog konteksta, ostali smo vezani za njega, ali smo shvaćanje tog konteksta i njegovo ispreplitanje s onim općim proširili na najbolji mogući način – istaknula je Andrea Radak.

Novosti su za nagradu nominirali VERAN MATIĆ i Asocijacija nezavisnih elektronskih medija (ANEM) iz Srbije uz obrazloženje da je taj tjednik najnapadaniji na prostorima bivše Jugoslavije. 'Radi se o jednom od najboljih nedeljnika ne samo u regionu, nego i svakako najboljem mediju koji izdaje jedna manjinska organizacija u Evropi', napisao je Matić i naglasio da je redakcija multietnička, iako se formalno radi o mediju srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Žiri je ustvrdio da Novosti utječu ne samo na društvo u Hrvatskoj nego i u cijeloj regiji, te da su autori koji pišu ljudi od kredibiliteta i čuvari zdravog razuma s konstantnom, dosljednom i profesionalnom kvalitetom sadržaja.

Nagrada 'Za hrabrost' ide u ruke Bojane Jovanović, novinarku i urednicu portala Krik iz Beograda koja tekstovima precizno razotkriva poveznice između organiziranog kriminala i ljudi u vrhu državnog aparata. Njihovo razotkrivanje, prema mišljenju žiri-

Dobitnici nagrada 'Srđan Aleksić'
– Goran Borković i Andrea Radak
iz Novosti, Haris Rovčanin i
Bojana Jovanović

ja, pruža zastrašujući uvid u srpsku političku stvarnost – da je organizirani kriminal ne samo povezan s državnim aparatom nego vođen i štićen iz njegovih najviših vrhova. Riječ je o vrhunskom istraživanju o tamnim uglovima društva s preciznim uvidom koji osvjetljava beskrupulozne metode navodne društvene elite i ljudi koje plaćamo da brinu o našoj sigurnosti, poručio je žiri. Zahvaljujući kolegama iz redakcije koji su je prijavili, Bojana Jovanović istaknula je tešku situaciju u kojoj se nalazi novinarska struka na ovom području, kao i nadu da mladi ljudi zbog toga neće biti demotivirani da se bave ovom profesijom.

— Ne smatram da smo mi heroji, nego da pravimo svoj posao onako kako mislimo da treba – zaključila je.

U kategoriji 'Za doprinos zajednici', podošao se projekt Harisa Rovčanina, novinara portala Detektor iz Sarajeva, koji nadmašuje dosege uobičajenog novinarskog rada. Rovčanin je Bazu sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH učinio iznimno edukativnom, preglednom i živom, prilagođenom vizualnom senzibilitetu mladih generacija. Kako je naveo žiri u obrazloženju, u našim, nacionalizmima opterećenim društvima, njegov rad predstavlja ogroman i trajan doprinos borbi protiv manipulacija ratnom prošlošću. — Kada smo krenuli prije dvije godine u ovaj projekt, osnovna želja bila je borba protiv manipulacije i svih narativa kojima su negirane sudski utvrđene činjenice, prije svega one vijeća u Hagu. Baza je namijenjena svima, od učenika i studenata do novinara i profesora – rekao je Rovčanin, istaknuvši da za dosta zločina nitko nije osuđen, ali je u Hagu utvrđeno da su se dogodili. Najavio je dodatno proširivanje baze presudama sudova u BiH, Hrvatskoj i Srbiji.

Regionalna novinarska nagrada 'Srđan Aleksić' dodjeljuje se za profesionalno i društveno odgovorno medijsko izvještavanje koje rezultira konkretnim dobitima za ljude i zajednice: doprinosi pomirenju, zaštiti ljudskih prava, uključivanju marginaliziranih i ranjivih grupa, rodnoj ravnopravnosti, vladavini prava, kulturi dijaloga, borbi protiv govora mržnje i lažnih vijesti, te za iskazanu novinarsku hrabrost. Priznanje je prvi put dodijeljeno prije 13 godina, a zadnje dvije ima regionalni karakter i uručuje se na Dan ljudskih prava. Dodjelu je podržao i RADE ALEKSIĆ, Srđanov otac, koji je poručio da mu je drago da se i na ovakav način čuva ime njegovog sina.

Na ovogodišnji konkurs za nagradu stigla je 41 nominacija za 31 novinara/ku i 10 medija, o kojima je odlučivao žiri u sastavu ANA HEGEDIŠ LALIĆ (Srbija), SLAVICA LUKIĆ i BORIS PAVELIĆ (Hrvatska), VLADAN MIĆUNOVIĆ (Crna Gora) i BORISLAV KONTIĆ (Bosna i Hercegovina). Nagradu raspisuje Helsinški parlament građana Banje Luke, Mreža za izgradnju mira, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Institut za medije Crne Gore i Udruga za promicanje medijske kulture, umjetnosti i tolerancije 'Lupiga – svijet kroz obične oči' iz Hrvatske.

Dani Srđana Aleksića održani su za vikend 9. i 10. decembra u Banjoj Luci, uz okrugle stolove o ljudskim pravima i SLAPP tužbama te predstavljanje zbornika 'Zamišljanje žene' uz reviju dokumentarnih filmova o ljudskim pravima.

■ Novosti

FRAGMENTI GRADA

Fenomen AP

PA ti si baš marljiv kad u ovo doba i na ovoj temperaturi još uvijek ustajavaš', u prolazu sam dobio kvartovskom kestenjaru koji ima štand na križanju obližnjih mi ulica u Zagrebu. 'E prijatelju, radije bih bio na Prijovički večeras, al' ne možeš', odgovorio mi je. Kratko mi je trebalo da shvatim na što i koga misli.

ALEKSANDRA PRIJOVIĆ, ta mega folk zviježda. Brižno i profesionalno oblikovan te na estradno regionalno tržište plasiran proizvod. Za dotičnu pjevačicu iz Srbije nisam čuo sve dok u hrvatskim medijima i javnosti nisu krenule bombastične najave zagrebačkog spektakla. A onda kolektivna nevjerica i šok, izazvani informacijom o rasprodanih pet uzastopnih koncerata u Areni. Što dosad nikom nije uspelo. Izrečeno je tim povodom sve i svašta u srednjostrujaškim medijima, uglavnom očekivano i dobro nam poznato. Od klasičnog tabloidnog, medijsko-reklamnog parazitiranja u vidu konstruiranja spektakla s osobno-intimnim detaljima (što radi u hotelu, s kim je, što jede i pije...), preko teza da se radi o nekakvoj Ceci 2.0., iliti 'Ceci bez Arkana', do najgore nacionalističke klasike. Nebuloznih tlapnji ovdašnjih desnih populista u javnosti i medijima koji u fenomenu 'Aleksandra Prijović u Zagrebu' vide nekakvu zavjeru, zasad posljednji korak u nastojanjima Srbije da pomoću popularne kulture izvrši meku, ali ne i bezopasnu agresiju na Hrvatsku. Da izvede hegemonijsko porobljavanje hrvatske kulture, baštine i društva općenito. Da okalja tradiciju pripadnosti europskom identitetu, dakako onom od stoljeća sedmog.

U glavama i na usnama, a ponešto i u džepovima takvih, rat se nije, ne može i ne smije završiti. A priča je jasna da jasnija biti ne može. Na tragu nedavne opaske VLADIMIRA ARSENIJEVIĆA na novinarsko pitanje što nas spaja, pri čemu se mislilo na narode i kulture postjugoslavenskog prostora. Kratak odgovor je glasio – popularna kultura. Upravo tako, popularna kultura, ali ne kao nekakvo oružje, zavjerenički mega-projekt jednih nacionalista protiv drugih nacionalista, već popularna kultura i njeni produkti kao unosno tržište, koji dopiru do širokih slojeva u živućim društvenim entitetima. Teško premostiva je to prepreka za regionalne nacionalizme, pogotovo u bližoj povijesnoj projekciji.

Otud i permanentna histerija među hrvatskim nacionalistima svih kalibara, posebno onim učenijim, po pitanju zajedničkog jezika. Jer dokle god je neposredne komunikacije i potpunog jezičnog razumijevanja, dotle će zamjetan regionalni učinak imati kolektivne emocije oblikovane (i) popularnom kulturom. Kada se na takvu kulturalnu matricu nakače konkretni materijalni interesi protagonista aktivnih na bogatom estradnom tržištu – a ti likovi nisu banalni – onda se oponenti mogu samo po ušima poklopiti. A vi, pevači/ce, samo pevajte. I dođite nam ponovo.

■ Hajrudin Hromadžić

Palestina na sjeveru Kosova

Leposavcima je dosta pat-pozicije u kojoj se nalaze, u vakuumu političkih odnosa Prištine i Beograda. Kosovski Srbi nebiranim riječima kritiziraju jednako vlasti u Beogradu i Prištini. Tko ne vjeruje, neka se zaputi na sjever Kosova. Štono se kaže, običan narod je ondje između čekića i nakovnja

BANJSKA živi svoje zimske sate između rata i mira. Bolje reći između mutnog iščekivanja i prozirne nade, kao u BRECHTOVIM dramskim komadima. Takve odrednice mogu se preslikati na čitav sjever Kosova, ondje gdje Srbi čine relativnu ili apsolutnu većinu. Cesta do spomenutog sela u izmaglici povremene sitne kiše i snijega nije

odveć prometna: eksterijer je taman do crn zbog kolora stijena od kamenog ugljena koje se duž nekoliko kilometara ceste uklapaju u pomalo apokaliptičan obzor između neba i tla. Dogode se, sporadično, i odroni komada ugljena na cestu. Prizor koji će potaknuti adrenalin svakom ludom avanturistu. K tome, natpis s bilborda uz put, ne slučajno, poručuje: 'Fuck you NATO'.

A nema tome ni tri mjeseca, 24. rujna u Banjskoj se pucalo: očevidci kažu da je frcalo odasvud, da mala djeca još uvijek proživljavaju noćne more, nakon čega je otad umjesto zavjesa na nekim kućama na sjeveru navučena crnina. U spomenutom sukobu s kosovskom policijom u tom dijelu općine Zvečan ubijena su trojica lokalnih Srba: STEFAN NEDELJKOVIĆ iz Zvečana,

IGOR MILENKOVIĆ i BOJAN MIJAILOVIĆ iz nedalekog Leposavića. S druge strane poginuo je kosovski policijski narednik AFRIM BUNJAKU, a još je jedan policajac ranjen. Do danas javnost nije upoznata o detaljima ovog slučaja, sve je obavijeno velom tajne. U ovom dijelu Kosova ništa nije onako kako

Sjever Kosova – srpske zastave u Leposaviću

bi logika i savjest podrazumijevale da bi trebalo biti.

Potrebno je kontekstualizirati još ponešto: nešto ranije u samom Zvečanu, 29. maja, u sukobu građana sa specijalnom kosovskom policijom i pripadnicima KFOR-ovih mirovnih snaga u okviru NATO-a, raspoređenim u sve većem broju na sjeveru, na obje strane ozlijeđeno je više desetaka ljudi, a jedan je građanin prostrijeljen. Bio je to vrhunac ovogodišnjih sukoba na sjeveru Kosova čiji je uzrok u prošlonovembarskom povlačenju političkih predstavnika Srba iz Skupštine, kosovske vlade, pravosuđa, policije i, ključno, četiriju općina na sjeveru. Okidač za to povlačenje bila je odluka Prištine o preregistraciji automobila: oni sa srpskim registrijskim oznakama morali su prijeći na registarske oznake Republike Kosova (RKS). Lavinu događaja pokrenuo je i pasivni stav premijera ALJBINA KURTIJA spram formiranja Zajednice srpskih općina, kako je to parafirano 2013. Briselskim sporazumom između Beograda i Prištine. Zatim, na izborima u travnju ove godine, koje su kosovski Srbi također bojkotirali, izabrani su, sa svega dva-tri posto glasova, albanski gradonačelnici. Srbija ih naziva lažnim Kurtijevim gradonačelnicima koji krše prava Srba na sjeveru pa su nedavno ovdje pokrenute i građanske inicijative za njihovu smjenu. Čini se da bi ta zavrzlama mogla upravo tako i završiti, kažu upućeniji: kosovskim izborima na proljeće iduće godine, što bi rezultiralo povratkom Srba u institucije i smjenom spomenutih gradonačelnika.

Eto koliko je malo ili puno, ovisno o kutu gledanja, potrebno da se zapali 'bure baruta'. A Banjska je čak i u svjetskoj javnosti dobila pažnju, kao jedna od rizičnih geografskih točaka. Prije toga stanje je bilo dobro onoliko koliko može biti, govori mi vlasnik malog dućana i kafica u selu, čija smo vrata te nedjelje jedina pronašli otvorena.

— Sada je, naravno, lošije. Ipak, ljudi su se navikli i više ništa ne može da ih iznenadi. Gotovo ništa – poentira naš sugovornik.

Nemir u tom dijelu potaknuo je i još jedan iseljenički val, o čijim razmjerima se nagađa. Slušam da je svatko tko je ikamo mogao otići napustio Banjsku, u kojoj nema nikakve perspektive. Naš 'vlasnik' hoće nam reći da on ne radi to što radi, odnosno da nije privatnik, već bi (o)давно otišao.

— Šta ću tu? – širi ruke. – Male sredine su za pos'o dosta zajebane – prisnažuje s prigušenim revoltom u glasu.

Nekolicina mještana koji se poznaju od rođenja griju se u njegovoj maloj seoskoj kafani, kako se već 'krste' ta svetišta društvenog života jer drugih, osim tamošnjeg manastira na brijevu, ionako nema. Jedan, krajnje šutljiv, podbočio je lice dlanom pa tek izmijeni ruke i cirka pivo sa zamagljenim pogledom prema stropu; drugi po svemu sudeći razmagljuje misli uz rakiju: tiho klizne tekućina u tijelo. Naručujem jaku crnu kavu iz džezve, koja razbuđuje osjetila. Tišina kojom šute tako postaje opipljivija, a njihov pogled uperen k meni čini se prodornijim: tko smo mi, nesumnjivo se pitaju, pridodamo li ovoj sceni i kolegu fotoreportera. U Banjskoj je sumnjičavost dovedena do kritične točke, tako da se narodnjački folk s nekakve bosanskohercegovačke televizijske stanice, čije se note s doziranom glasnoćom razliježu malim lokalom, čine kao dobrodošla pozadina. Onda netko kaže, možda i ne htijući: 'Svi smo pomalo đavoli. I mi i oni.'

Ovo 'mi' odnosi se na Srbe, a 'oni' na kosovske Albance. Jedan mještatin, otkriva da je rođen 1981., pa nije više toliko mlad, ali nije ni mator (baš tako se izrazio), poveo je monolog o tome kako je bivša Jugoslavija imala izvanredne rok bendove, posebno hrvatske i sarajevske, zatim je nastavio o

jezicima bivših naroda i narodnosti, iznoseći stav o tome tko je bolje pričao srpski (Hrvati svakako dobro, a tu su i Makedonci i Bosanci), e da bi ubrzo izvukao zaključak da se svi mi međusobno razumijemo, ali ipak, ostalo je ono 'ali'. Jedan vremešan i korpulentniji lik, koji je naknadno ušetao u lokal i sjeo valjda na svoje stalno mjesto, učinio nam se kao jedan od onih trbuhozboraca na sajmovima, s dobrim pregledom situacije, poznavanjem cijena i čvrstog stava.

— Sad je dobro, a za dva sata promeni se cela situacija – uvjerava me.

— Nitko od nas nije siguran, uvate nedužnog čoveka, odvedu ga na 72 sata u zatvor i nikom ništa. Nitko nije siguran kad izađe na ulicu da neće netko da ga čapi kad mu padne na pamet – nastavlja.

— Koliko su nas ovde pohapsili ni krive ni dužne – kaže.

— Tko to da čapi? – priupitam naslonjen na njegov jezični idiom.

— Policija – odgovara.

RADE NEDELJKOVIĆ dalje iznosi stav o formiranju Zajednice srpskih općina na sjeveru. — Šta je to? – ironično se obrecne. — Šta će nama zajednica koja ide po prištinskim zakonima?!

— Mi ne znamo šta treba da radimo s tablicama, čoveče! Da vadimo njihove ili stavljamo naše registarske tablice, naše ne daju. Staviš RKS registraciju pa ti zapale auto jer si registrovao na kosovske tablice. I sad ti idi, ajde bre, kupi kola od 10, 15 hiljada eura i registruj ih na RKS, pa da ti dođe budala i zapali ih – njegove riječi zvuče kao replike iz čuvenih jugo-filmova, uvjerljivo i istovremeno

Ne sjeveru nema štampe. Jedan mi Leposavac kaže da je po navici čitao svako jutro novine u kafani, i ta nemogućnost zadnjih mu mjeseci teško pada. Dočekao je nekog sa strane da se izjada, pa govori da on nije ni kriminalac ni zločinac, ali 'bre, pusti me da živim normalno, čoveče'

Излог уреда у Лепосавићу

Pozdrav
Sjevernoatlantskoj
alijansi

meno crnohumorno. Zatim, napravi dramatsku stanku sve onako sjedeći, dok svi ostali šute, i zausti:

— To ti je kao Palestina.

Skrajnuta krajnost, možda bi najbolje odgovaralo opisu daljnjeg toka razgovora, kako god riječi s početka ove rečenice netko protumačio. Nema boljih. Upadice poput 'imaš li neku radnicu iz Hrvatske da mi pošalješ?' Ili, na primjer, 'je li sigurno doći nama Srbima u Hrvatsku?', titraju negdje između prošlosti i budućnosti, snova i budnosti.

Nedeljković, čovjek koji je više od dva desetljeća bio simpatizer srpskih radikala, danas je radikalno kritičan prema 'svom nekadašnjem' kolegi ALEKSANDRU VUČIĆU ('jebo nam je majku za sva vremena', kaže), pa poručuje da oni nikad neće ući u Europu uniju. Jer smatra da je Europa po sebi završena priča. A Kosovo?

— Kosovo je oteto od Srbije. Nije izvršena aneksija, kako to reče vaš predsjednik, već je oteto. Nema budale na svetu koja to ne zna. Jer ja 68 godina živim ovde – govori nam.

Rat na Kosovu i Metohiji od 1998. do 1999. između Srba i Albanaca i dalje je utisnut u ljudsku svijest. O tome se dade misliti i kad se prelazi vojni check point koji osiguravaju dvojica policajaca na cesti sjeverno od Banjske.

Tko zna o čemu razmišlja LJULJZIM HE-TEMI, gradonačelnik Leposavića iz redova albanskog naroda, koji od najnovijih napeposti, prema pričanju lokalnih stanovnika, doslovno u općini i živi i spava. Zgradu čuvaju KFOR-ovci i policija, a na ulazu je postavljena neka vrsta prepreke, iako ne doslovno ograde, pa općini koja bi po svojoj funkciji trebala biti na usluzi građanima mogu prići samo lokalni psi luralice.

Na prostranom trgu nekoliko je lokala i zalogajnica, apoteka i bankovna štedionica ispred koje se natiskalo dosta svijeta, očito praznih džepova. Ta općina relativno je blizu granice sa Srbijom, blizu centra je pruga kojom su nekad prometovali teretni i ekspresni vozovi, pa i čuveni Olimpik ekspres, i tako sve do Grčke. Priča mi to jedan inženjer s 37 godina staža na gradnji brzih pruga. Trenutno je zaposlen na izgradnji pruge od Zaje-

Mi ne znamo šta treba da radimo s tablicama, čoveče! Staviš RKS registraciju pa ti zapale auto jer si registrovao na kosovske tablice. I sad ti idi, ajde bre, kupi kola od 10, 15 hiljada eura i registruj ih na RKS, pa da ti dođe budala i zapali ih – kaže Rade Nedeljković

čara prema Rumunjskoj, radi i na brzoz pruži prema Subotici, a radio je i onu od Beograda do Novog Sada koja povezuje ta dva grada za 32 minute. Nesklon je razgovoru o politici, 'dozvoljavam da se ona bavi sa mnomo, ali ne i obrnuto', ali ipak nije izdržao.

— Do 1964. sve od Zvečana do Raške bilo je Srbija. PETAR STAMBOLIĆ (utjecajni jugoslavenski političar, op. a.) tada je, da objedini sve ovdašnje okolne rudnike zlata, srebra, olova i cinka, dao 45 kilometara Kosovu. Poslije rata se vojska povukla i onda su postavili granicu. Ovo je, znači, Srbija, ovdje nema Šiptara – kaže.

Kad sam kasnije u različitim okolnostima i ne samo na ovom mjestu ciljano pitao kosovske Srbe zbog čega kosovske Albance nazivaju Šiptarima i je li to korektno, odreda sam dobio odgovor da su Albanci u Albaniji, a da ovdašnji s Kosova nemaju nikakav problem s tim da ih se tako naziva jer i da sami sebe tako nazivaju, premda nisam potpuno sklon tome povjerovati. Glavnom ulicom u Leposaviću dominiraju brojne srpske zastave, veće i manje, izvješene po stupovima, zapravo na svim mjestima gdje god ih je moguće istaknuti. Nije to toliko povezano s nedjeljnim izborima u Srbiji, već je jasan znak raspoznavanja Srba na sjeveru. Osluškujem poneki razgovor na ulici, ali ljudi uglavnom nisu odveć zainteresirani za 'aktualije'. Leposavcima je također dosta pat-pozicije u kojoj se nalaze, preciznije – u vakuumu političkih odnosa između Prištine i Beograda. Zato kosovski Srbi na sjeveru

Kijevčici – šume, šljive i narodni običaji do nove godine

Zatekli smo se na šestotinjak metara nadmorske visine, gdje su domaćini već trančirali drugu od tri svinje. Kod njih izgleda svinjokolja traje do nove godine. Kijevčičani su potomci Crnogoraca iz Rože: i danas ih zovu Biševci

nebiranim riječima, čak i s neskrivenom dozom prezira, kritiziraju jednako vlasti u Beogradu i Prištini. Tko ne vjeruje, neka se zaputi na sjever Kosova. Štono se kaže, običan narod je ondje između čekića i nakovnja. Treba reći da su politički odnosi dviju država povukli i embargo na uvoz robe iz Srbije na Kosovo, gdje su svi stanovnici lišeni štampe, te davne civilizacijske vrijednosti. Takvu situaciju, svijet u kojem ne postoje novine, teško je i zamisliti, a kamoli bivati u njemu, a pošto i tome svjedočim, dojam je tim strašniji. Jedan mi Leposavac kaže da je po navici čitao svako jutro novine u kafani, i ta nemogućnost zadnjih mu mjeseci teško pada. Orvelovski svijet televizora i ekrana ovdje dobiva ponešto na vrijednosti. A taj čovjek dočekao je nekog sa strane da se izjada, pa mi govori da on nije ni kriminalac ni zločinac, ali 'bre, pusti me da živim normalno, čoveče'. Ne zna što će se sutra dogoditi.

— Nepravda. Sloboda kretanja se dovodi u pitanje – kaže.

— Odem odavde niže – policijska kontrola. Odozdo, odozgo, pitaju stalno tko si, gde ideš, jure nas kao zečeve – govori.

U minijaturnoj piceriji u centru mjesta za jednim stolom slušamo trojicu muškaraca na pragu šezdesetih godina. Čine se u dobroj kondiciji, ali i oštrog jezika, pa su me ubrzo stali znatizeljno ispitivati tko sam i otkuda su mi korijeni. Istovremeno, opravdavali su se riječima da im je zapravo svejedno tko sam i što sam, pa neka sam i novinar, a uglavnom

ignorantski stav koji sam zauzeo po tom identitetskom pitanju još ih je više 'palio', izgarao u njihovoj mašti. Jedan od prisutnih podsjetio je zatim na Kurtijevu izjavu iz rujna ove godine nakon događaja u Banjskoj, kad je kosovski premijer u Briselu kazao da Srbi moraju da pate i da plate. On je takvu izjavu komentirao na način da kosovski premijer 'svoje psihološke probleme leči na Srbima', čega nije lišen, kako reče, ni predsjednik Vučić, pa time stradaju isključivo obični ljudi.

— Tako je manje-više na celom području Balkana: psihopate vode države, pa ako hoćeš i na svetskom nivou je tako – uvjerava nas.

Ne iznenađuju me njihovi politički stavovi kad kažu: 'Ovo je bila i ostala Srbija.' Zatim nas taj čovjek, čije ime ću doznati tek po polasku, ali i poštovati njegovo pravo na diskreciju, uvjerava da ne postoji niti jedan Srbin, 'pa ni onaj najgori', koji će pristati na drugačije mišljenje od njegovog.

— Mogu da nas porobe i da nas pobiju, isto je – prisnažuje.

Nakon izrečenog, podsjeća da u njegovoj općini postoji gradonačelnik koji s dva-tri glasa drži općinu. Ukazuje na apsurdnu situaciju da na određenim javnim mjestima stoji albanska, ali ne i kosovska zastava. Ali albanska će strana, što je neka druga priča, isto kazati i za srpske zastave.

— Mi nemamo trenutno moć da to sprečimo, pa ćemo trpeti. Bog je veliki, videćemo. Ta Zajednica srpskih opština je prevara. To je pokušaj da nama nametnu nešto što mi nećemo – govori.

Najzanimljiviji je zapravo njegov stav da u četiri sjeverne srpske općine na Kosovu ne postoji historijski ništa vrijedno – tu su uglavnom rudnici i čitav taj kraj je na njima

zasnovan. Ali ono vrijedno je južno od rijeke Ibar. Zatim spominje da je Leposavić do 1959. bio dio Srbije, a ne Kosova, što je na tragu inženjerovog podatka, mada se godine razlikuju. Ističe da je jedina patrijaršija zapravo srpska patrijaršija u Peći na Metohiji, dok je u Beogradu tek metropolija.

— Više vredi Pečka patrijaršija nego ceo sever – reče s iskrom u očima.

VRHOVI Kopaonika tek su djelomično zasniježeni. Odlučili smo se provozati iznad Leposavića prema podnožju tog masiva, pa dokud ide. Usput, treba reći da mi je inženjer pruga također kazao, mada je to zvučalo kao šala, da jedna kuća, ona u kojoj stanuje njegova sestra u naselju Kijevčice, taj dan ima svinjokolju. Vrlo brzo zatekli smo se na šestotinjak metara nadmorske visine, gdje su domaćini već trančirali drugu od tri svinje. Kod njih izgleda svinjokolja traje do nove godine. Šume, voćnjaci i divlje svinje, srne i zečevi, kruške i šljive, ilovača u kojoj sade kukuruz, pšenicu i ječam, daju ondje ljudima razlog za život. Kijevčičani su potomci Crnogoraca iz Rože: i danas ih zovu Biševci. I prije nego što smo se snašli, BATA ĐOŠA, kako mu je nadimak, a ime PREDRAG VUKADINOVIĆ, onizak tip u srednjim šezdesetim godinama, vižljast i spretan, tutnuo nam je u ruku čašicu domaće šljive. Oba njegova sina i tri prijatelja koji pomažu u svinjokolji dobro su raspoloženi. Ima li uopće smisla na tom mjestu u takvim okolnostima pokretati teške teme? Premda, reći će Đošin sin DRAGAN, situacija

Bata Doša u razgovoru s reporterom Novosti

je 'dosta loša na severu, narod nitko ništa ne pita'. Zabrinjava ih zabrana uvoza robe iz Srbije: mlijeka, jogurta, osnovnih potrepština. Kako da običan narod živi i preživi, pita se. Ističe da je to najaktualnija tema među narodom, koji je još uvijek strpljiv, a dokle, ne znaju ni sami.

— Trenutno ne vidim neko rešenje, politički nemamo nikakvu podršku. Srbija opet radi kako Evropa nalaže, i dala je legitimitet Kosovu uprkos neslaganju naroda. Ne verujem da će izbori u Srbiji uticati na nas, ali moramo je podržati jer nam je kakva-takva podrška – kaže Dragan.

Đoša je radni vijek proveo kao vozač kamiona, a njegova memorija zapravo krije zbirku pripovijedaka, koja se tematski oslanja na prijeratne odnose 'običnih' kosovskih Srba i Albanaca i može poslužiti kao društvena kronika. Najkraće rečeno, u tim kratkim, naoko nevažnim životnim crticama razvidno je bilo barem međusobno poštovanje. Zapravo, sve te priče dogodile su se u nekoliko kilometara puta. Doša tako priča da od Šar planine pa od Brezovice i sve do Dragaša na jugu Kosova nema sela u koje

Manastir Banjska

nije zašao i koje ne poznaje. On je vozio ljuđe, dan ili noć, uzimao je mnoge koji bi uz cestu stopirali. Jednom, priča, primi k sebi jednog mladog čovjeka iz metohijske Kline kamo je vozio sjemensku pšenicu u proljeće, pa ječam, i kukuruz. I kad je ušao u kamion, priča Doša, taj Albanac (Doša se koristi izrazom Šiptar) ponudio mu je cigaretu, koju bi u drugim okolnostima uzeo, ali ovaj put Doša kaže da ne puši. E, tako mi boga neću ni ja, kaže pun uvidavnosti taj njegov suputnik. Zatim se nadovezao:

— Uzmem mladog čovjeka, 23 godine, žena 20 godina, dete malo. Bit će da su bili kod rodbine u blizini i sad se, bilo je to negde 1998., vraćaju kući. I on meni nudi cigaru, neću ja zbog deteta. I mlada žena je to razumela, pa kaže na albanskom: 'Turi mu u kesu čokoladu.' Bila je to ona austrijska Nestle čokolada, dobro se sećam. Bit će da im je tu čokoladu dao netko za dete kad su bili u gostima. I žena izvadi onu čokoladu, izlomila je u kamion, uzmem jednu kocku, dve, onaj mladi dečko puši, vozim jedno pet-šest kilometari, i kad su izlazili, kaže mi ta žena: 'Uzmi onu čokoladu.' 'A ne, ne, daj to detetu', kažem. I tako je to bilo, ovako na prvu – prisjeća se Doša.

I tako je to bilo. Pamti narod kako je to bilo. A kako će biti, nitko se ne usudi reći. Politika je ovdje uspjela izazvati loše odnose, često na rubu mržnje među običnim ljudima. Prema onome što smo mogli čuti i čemu smo svjedočili na licu mjesta, to je jedino oko čega su danas suglasni i kosovski Srbi i Albanci. ■

Do posljednjeg traga

Tokom istraživanja obavili smo preko 7.000 intervjua sa svjedocima, a u našoj bazi imamo podatke za 21.300 osoba. Te podatke treba dodatno provjeriti i zato tražimo dodatne izvore, istaknula je Vesna Teršelič iz Documente na predstavljanju kampanje 'Pamtimo sve žrtve'

DAN uoči 32. godišnjice najtežeg artiljerijskog napada na Dubrovnik 6. decembra 1991., iz Documente – Centra za suočavanje s prošlošću predstavili su nadopunjene podatke istraživanja ljudskih gubitaka na području Dubrovačko-neretvanske županije od 1991. do 1995. Tom prilikom najavili su i početak *crowdfunding* kampanje 'Pamtimo sve žrtve' u kojoj Documenta do 31. januara 2024. prikuplja dodatna sredstva za nastavak terenskog istraživanja ubijenih i nestalih u ratu u Hrvatskoj. Tokom kampanje bit će prezentirani i revidirani podaci o ubijenima i nestalima u Osječko-baranjskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji.

— Preliminarne podatke o ubijenima i nestalima na području Dubrovačko-neretvanske županije objavili smo u 2021. godini, a sada donosimo revidirane i nadopunjene podatke – rekao je aktivist NIKOLA MOKROVIĆ.

— Postoje podaci o 597 stradalih osoba koji su prebivali na području te županije ili stradale na tom području, s tim da su za 573 osobe podaci kompletni, a za dio još tražimo neke od podataka – kaže.

Podsjetio je da su ratna zbivanja bila dobro dokumentirana, a podaci o ljudskim gubicima na području Dubrovačko-neretvanske županije objavljeni u više izvora, uključujući i one s haškog suđenja visokim oficirima JNA odgovornim za napad na Dubrovnik te suđenja za zločine počinjene nad ratnim zarobljenicima u logoru Morinj. S obzirom na

veliku mogućnost provjerljivosti podataka istraživanje je bilo relativno lako provesti, pa su se u Documenti bavili sintetiziranjem informacija. Osim toga, snimljeno je oko 30 intervjua sa svjedocima s tog područja, među kojima su bili branitelji, civili, djeca, osobe različitih nacionalnih pripadnosti i različitih zanimanja, ukratko svih koji su u Dubrovniku i okolici preživjeli ratne događaje, a bili su voljni podijeliti svoja sjećanja o tom vremenu s Documentinim istraživačkim timom.

— Zbog naravi ratnih aktivnosti za potrebe istraživanja uključili smo i susjedne općine iz BiH. Kako su se razvijala ratna djelovanja i pojas borbi širio, stradanja su se dešavala i s druge strane, ali to možemo smatrati cjelinom ratnih događaja – rekao je Mokrović i istaknuo da su podaci prikupljeni za općine Dubrovnik, Metković, Ploče, Trebinje i Neum.

— Za rat na tom području karakteristično je da većinu stradalih čini domicilno stanovništvo hrvatske nacionalnosti. Statistika govori o 572 muškarca i 45 žena, najviše s područja Dubrovačko-neretvanske i Splitsko-dalmatinske županije te iz Zagreba. Stradalo je 488 vojnika, 127 civila i 32 policajca. Po nacionalnosti 520 su bili Hrvati, 16 Srbi, 11 Bošnjaci, dok je za 41 osobu nacionalnost nepoznata. Što se tiče okolnosti stradanja, od ukupnog broja 184 osoba je poginulo u borbama, 154 od artiljerijske paljbe, 82 osobe ubijene su nenamjerno, a 39 namjerno – ukazao je Mokrović.

Za pripadnike JNA i osobe koje su prebivala na području SRJ istraživanje je obavio Fond za humanitarno pravo iz Beograda, a radi se o 115 osoba.

O tome zašto je važno nastaviti istraživanje govorila je voditeljica Documente VESNA TERŠELIČ.

— Ni nakon više od trideset godina od početka rata 1991. u Hrvatskoj ne postoji jedinstven i javno dostupan popis ubijenih i nestalih građana Hrvatske. Radi se o civilizacijskoj obavezi kojom se odužuje žrtvama, a ujedno se pokušava stvoriti realan i činjenično utemeljen pregled njihovih stradanja – istaknula je podsjetivši da su istraživački timovi Documente od 2009. na terenu i prikupljaju sve moguće informacije o stradalima.

Otada su objavili podatke o ljudskim gubicima u nekim županijama, ali još uvijek ima dvojbi i problema.

— Analiziramo podatke o ljudskim gubicima od 1991. i očekujemo popis s imenima i prezimenima te okolnostima stradanja svih ubijenih i nestalih – rekla je i ukazala na važnost podrške kampanji 'Pamtimo sve žrtve'. — Tokom istraživanja obavili smo preko 7.000 intervjua sa svjedocima, a u našoj bazi imamo podatke za 21.300 osoba, s tim da smo ranijih godina objavljivali brojke i popise ubijenih i nestalih po pojedinim županijama. Te podatke treba dodatno provjeriti i zato tražimo dodatne izvore i pozivamo sve koji, kao i mi, prikupljaju podatke poput Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog

centra Domovinskog rata, da prikupljene podatke analiziraju i objave kako bismo ih mogli usporediti. Oni imaju lakši pristup državnim institucijama, a mi imamo dugogodišnje terensko istraživanje, ti su podaci komplementarni i treba ih povezati. Važno nam je da svi koji su poznavali žrtve, koji nešto znaju, oni koji imaju neki od dokumenata te oni koji su samo čuli što se dogodilo daju svoj doprinos – kazala je Teršelič.

— A to je bitno kako ne bi dolazilo do manipulacija žrtvama kao u Vukovaru ili Škabrnji, kao ni njihovog dijeljenja po nacionalnosti. Moramo pamtiti sve žrtve, ali ove godine nije bilo mogućnosti da SNV i SDSS komemoriraju žrtve kako su to htjeli učiniti. Pamćenje i komemoriranje svih žrtava rata naša je civilizacijska obaveza, ali i osnova za dijalog i suočavanje s prošlošću. Osim toga, objavu konačnih službenih popisa onemogućavale su greške u sudskim dokumentima, pa je tako na suđenju za likvidacije na Ovčari u optužnici naveden 18. umjesto 20. studeni 1991. – rekla je voditeljica Documente.

S obzirom na to da je tokom kampanje predviđeno i objavljivanje revidiranih podataka o ubijenima i nestalima s područja Osječko-baranjske županije, zapadne Slavonije i Sisačko-moslavačke županije, podsjećamo na dosad objavljene podatke Documente.

Prema stanju s početka 2021. godine na području Osječko-baranjske županije stradalo je ili nestalo najmanje 2.119 državljana Hrvatske i još 141 građanin Savezne Republike Jugoslavije, s tim da su se u vremenu objavljivanja podaci mogli smatrati kompletnim za 1.391 osobu, ali je sada broj veći.

Prema riječima Nikole Mokrovića, za glavninu dotad popisanih žrtava analiziranih na temelju nekoliko izvora i prebivališta, najviše stradalih bilo je iz Osijeka, a potom iz Belog Manastira, Našica, Valpova, Vukovara i Zagreba, pri čemu je za više od 400 osoba mjesto prebivališta bilo nepoznato. Na tom popisu najviše je bilo Hrvata, potom Srba, Mađara i Roma uz preko 600 osoba nepoznate nacionalne pripadnosti, a skoro 90 posto stradalih i nestalih činili su muškarci, dok je odnos vojnika i civila bio približan jednak uz nešto više vojnika.

Na osnovu istraživanja koje su Documenta i partnerske nevladine organizacije provodile od 2009. objavljeni su podaci za 4.113 žrtava na području zapadne Slavonije i Sisačko-moslavačke županije, dok je prema tadašnjim podacima na području Vukovarsko-srijemske županije stradalo 3.673 osoba. ■

Nikola Mokrović, Branka Vierda, Jurica Vitković i Vesna Teršelič na tribini održanoj u Dokukinu KC

Жива и задовољна

Стари су говорили да ако ниси задовољан с орајом, орахом, нећеш бити ни с товаром, магарцем. А ја сам увијек била задовољна и зато сам још ту, каже 87-годишња повратница Марија Бранковић из Бијелих Вода

ИАКО има 87 година, не памти кад је последњи пут била код доктора. Штовише, у кући нема ни обичне таблете против главобоље, можда и стога што у њој нема ни питке воде. Већ три десетљећа преживљава сама, никада се није удавала и рађала; мјесечни јој приходи износе свега 180 еура мјесечно, али каже да јој више и не треба, да је сасвим задовољна с тиме. И не може се начудити да је некакав новинар тражи у авлији, у тим готово посве пустим Бијелим Водама – па њезина је животна прича, увјерена је, посве обична, незанимљива, већини можда и досадна.

До Марије Бранковић доводи нас њезин презимењак Милош мрежом уских стаза и богаза кроз углавном запуштене воћњаке и вртове; он нас је, уосталом, и позвао да посјетимо ведру старицу која нас дочекује крај климавих врата свог омањег дворишта омеђеног старим пружењем, даскама, лименим плочама, одбаченом пластичном амбалажом и посудама које су давно дале своје. То је једина Маријина заштита пред вањским свијетом, нежељеним посјетитељима и којекаквим звијерима, могућим штеточинама.

— Да нисте можда дошли обновити ми кућу, шталу и шупу које су оштећене у потресу, већ три године чекам некога да ми у томе помогне? Ако нисте, пошто сте онда заправо долазили? Казали су да у кућу не смијем ни ући колико је попуцала, па налијепили жуту наљепницу и отишли, без трага и гласа. А ја немам гдје живјети него у њој. Штала и шупа страдале су скроз до темеља: и као што видите, још сам жива, није ми се срушила на главу ни четврту зиму од потреса. Ако поживим, све ми се чини да ћемо кућа и ја још заједничких сезона наредати – говори наша домаћица док нам за добродошлицу размиче грање и шибље с дворишног улаза.

Од свега 180 мјесечних еура мировине мора подмирити режијске трошкове те све друге животне ситнице и крупнице, па добро пази да се у тој рачуници негдје не спотакне. Зато из врта извлачи највише што може у својим годинама, с прољећа свјеже поврће, а онда и кромпир и купус за зимницу што је сама приправи. Једна јој је хуманитарна организација додирала неколико метара огрјевног дрва, па се и студен лакше подноси.

— Немојте случајно написати да ми је тешко, навикла сам на неимаштину и на ништа се не жалим! А и што вриједи ку-

кати кад је тако како је. Осим тога, кад ми баш загусти, само помислим да има људи којима је кудикамо теже него мени, па ми одмах буде лакше – појашњава нам своју животну филозофију времешна жена.

Кад је започела Олуја, утрпала се на трактор првим комшијама, па заједно с њима кренула од немила све до своје нећакиње, сестрине кћери у Београду. Одонуд се отпутила према неком прихватишту у Руми, да би се након три године потуцања одлучила за повратак за вичају: насрећу, кућу у Бијелим Водама затекла је цијелу, тек темељито поплачкану, па је одмах засукала рукаве и поправила што се поправити дало, поновно засијала вртне културе, набавила кокоши. — Нигдје мени није тако лијепо као у Бијелим Водама, у својој кућици. Ту сам провела дјетињство и завршила прва четири разреда школе, јер ми више и није требало, ионако сам се одмалена бавила пољопривредом. Самујем откако ми је умрла маги Драгиња, дакле од 1993. Оца Михајла су усташе још 1941. одвеле на 'покрст' у Глину, али се одонуд више никад није вратио као ни пуно других преварених и побијених Срба; тате се слабо сјећам, имала сам само четири године кад је мајка остала сама с нас четири сестрице, све једна другој до уха. Једна сека

је још кратко поживјела, а друге двије, СТАНА и МИЛКА, у далеком су свијету и све их рјеђе виђам. Мислим да им више није лако, знале су ме прије ту и тамо посјетити, но сад их већ дуго нема – каже нам Марија Бранковић.

За живота маме Драгиње двије су жене саме обављале све послове, и лакше и теже, у кући и око ње; млијеком двију крава попуњавале су вазда скромну трпезу, а пар волова помагао им је у орању и другим пољопривредним радовима. — Ријетко ме тко посјећује, моја је кућа по страни, изван цесте, и до ње се мора кривудати уским стазама и путељцима. Да вас није довео мој комшија Милош, цабе би било што сте сналажљив новинар, тешко бисте ме сами пронашли. Ако уопће нетко набаса овамо, обично ме пита како издржавам сама и зар ме та самоћа не убија. Мене то и не смета, навикла сам на таква питања и на овакве увјете; осим тога, да живим с неким, можда бисмо се свађали и лоше слагали, па све мислим да ми је боље овако. Сви говоре како је овдје лијепо било некада и с тим се слажем, било је. Али тко није захтјеван, увијек се може прилагодити приликама и у свему наћи неки смисао. Стари су говорили да ако ниси задовољан с орајом, орахом, нећеш бити ни с товаром, магарцем. А ја сам са свим орајима свог живота била увијек задовољна и зато сам још ту – сумира мудро своја животна искуства наша занимљива суговорница. Са својим првим сусједом није у никаквом сродству, премда носе исто презиме; повезује их тек исто боравиште у Бранковићима, пуством бјеловодском заселку.

— Бака Марија тешко живи, али то не признаје и још мање показује. Питам ли је, увијек одговори да је добро, но настојим јој помоћи коликогод могу: донесем јој намирнице и питку воду, нацијепам и унесем дрва и слично. Жао ми је што је нитко из надлежних социјалних служби никад не обилази, ваљда мисле да се све даде ријешити са 180 еура пензије, но то није баш тако. Једном су дошли из Црвеног крижа с некаквим пакетима и приједлогом да јој почисте кућу, али је она све одбила. Тако да више ни сам нисам начисто је ли разлог одбијању помоћи њезин понос, тврдоглавост, скромност или све то заједно – појашњава нам Милош, док нас Марија Бранковић испраћа кроз нахерену ограду духовитом и оптимистичном поруком.

— Нисам вас ничим почастила, па други пут отиђите код оних који имају, ја немам. И свеједно ми је живот лијеп, што год ви написали. ■

Навикла сам на неимаштину и на ништа се не жалим – Марија Бранковић

ИНФОРМАТОР

Полагање цвијећа крај спомен обиљежја на Сљемену

Била је
дјевојчица,
Загрепчанка

СНВ и Антифашистичка лига РХ организирали су комеморацију на Адолфовцу у сјећање на убијене чланове породице Зеца

Убојство једне обитељи због српског поријекла те 1991. године могло је остати само симбол трагедије српске заједнице у Загребу. Сјећање на тај злочин и жал могли су остати затворени унутар скучених граница памћења једног народа. Међутим, ни данас, као ни протекле 32 године, то није тако. Револт због свега што се догодило обитељи ЗЕЦ – МИХАЈЛУ, МАРИЈИ, АЛЕКСАНДРИ, те њиховим живим брату и сестри, Душану и ГОРДАНИ – те кобне вечери 7. децембра, али и у годинама након ње, увијек је био подијељен преко граница националних идентитета. Зато је нужно да се данас сјетимо свих осталих који су у трагичним временима доживјели сличну судбину, без обзира на њихову националност – рекао је НИКОЛА ВУКОБРАТОВИЋ из Српског народног вијећа на 32. годишњицу убојства 12-годишње дјевојчице АЛЕКСАНДРЕ те њених родитеља Марије и Михајла.

Као сваке године, СНВ и Антифашистичка лига РХ организирали су комеморацију на Адолфовцу, на загребачком Сљемену, локалитету гдје су припадници постројбе ТОМИСЛАВА МЕРЧЕПА усмртили мајку и кћерку. Михајло Зеца убијен је неколико сати прије на прагу обитељске куће на Трешњевци. Након вишегодишњих иницијатива да мјесто страшног злочина буде обиљежено, Град Загреб је у сарадњи са СНВ-ом, поставио спомен-плочу за трагично настрадалу обитељ. ТОМИСЛАВ ТОМАШЕВИЋ је истакнуо да је као градоначелник трећи пут 'на овом тужном мјесту на овај тужан датум.'

— Тог, 7. просинца 1991. Александра Зеца је имала 12 година. Била је дјевојчица, Загрепчанка. Ја сам имао непуних 10 година, били смо готово вршњаци. Као што сви знамо, убојнице који су починили страхан злочин, иако су га признали, никад нису за то одговарали. То је срамота.

Прије годину дана сам рекао да ћемо на овом тужном мјесту поставити обиљежје. Желим захвалити партнерима из СНВ-а и свим другим иницијативама које су омогућиле да овдје буде постављена спомен-плоча. Нека нас ово обиљежје подсјећа на њега и буде упозорење мрачне епизоде из прошлости и подсјетник за будућност у којој Загреб мора бити, био је и бит ће отворен град, град разлика и различитости, град у којем нитко није дискриминиран, у којем сви људи који у њему живе с поносом кажу: 'Загреб је наш град' – поручио је Томашевић.

СЕНА ШИМЕК из Иницијативе младих за људских права и НИКОЛА КОЖУЛ из Српског народног вијећа, уједно чланови Савјета младих Града Загреба, казали су да су припадници генерације која је 'одрасла под теретом ратне прошлости и која посљедице тога живи.'

— Одрасли смо у незрелом друштву у којем се често предбацивала кривица, а ријетко преузимала одговорност. У друштву у којем су починитељи пролазили некажњено, а жртве се свјесно заборављало – казала је Шимек. Кожул је поручио да млади памте све жртве бесмислених ратова 1990-их, без обзира на националност.

— Памтимо њихове обитељи које су остале без најмилијих, све протјеране без дома и родног завичаја, осиромашене без радних мјеста и егзистенције. Памтимо сву дјецу која су у таквим околностима морала одрастати, а нарочито ону која нису успјела одрасти. Али памтимо и злочинце, њихова срамна недјела и бесрамне заштитнике: оне који су починитеље ослободили, а затим одликовали, као и оне који мотиве убојства данас релативизирају – рекао је Кожул и додао да је потребно створити друштво у које ће се Душан и Гордана, Александрина брат и сестра, моћи нормално вратити у Хрватску.

■ А. К.

Наставља
се 'Зажели'

За наставак пројекта бриге о старијима и запошљавања средовјечних средстава ће бити осигурана још пет година

Влада је донијела одлуку о повећању средстава за уговарање пројеката из позива за додјелу бесповратних средстава 'Зажели – превенција институционализације' и то у износу од 286 милијуна еура предвиђених за уговарање додатних пројеката. Финансијска средства осигураће се у прорачуну за идућу годину у износу за 54 милијуна еура те пројекцијама у 2025. са 54 милијуна те у 2026. години са 82 милијуна еура. Програм би се требао наставити најмање до 2028. године.

Влада у образложењу наводи да су у оквиру програма 'Зажели' финансирана 1.193 пројекта у вриједности од

Геронтодомаћине у Трпињи

294,5 милијуна еура. Циљ позива био је осигурати запошљавање жена у неповољном положају те повећање њихове запошљивости кроз едукативне програме. Социјално укључивање старијих и немоћних особа био је индиректни циљ, наводи Влада, док је фокус био усмјерен на оснаживање жена с циљем њиховог трајнијег запослења након завршетка пројекта. Кроз пројекте је уговорено запошљавање преко 22.000 жена које су пружале услугу потпоре и подршке за 129.000 старијих и немоћних особа. Како је на темељу истраживања процијењена значајна потреба старије популације за континуираном подршком, програм ће се наставити, што је посебно важно за подручја Хрватске у којима живи српска национална мањина, која је највише демографски угрожена.

Влада уводи нови концепт позива који се сада назива 'Зажели – превенција институционализације' за који је осигурано 100 милијуна еура с циљем задовољавања потребе за подршком у свакодневном животу те спречавање институционализације старијих и немоћних особа.

Подношење пројектних приједлога за овај позив је започело 20. рујна 2023. До сада је запримљено 590 пријава што потврђује како су потребе старије популације и веће од претпостављених. Зато је нужно покренути поступак нових уговарања чиме ће се запослити 11.000 особа које ће пружати услугу потпоре и подршке за минимално 66.000 корисника. Повећање средстава више пута је тражио и СДСС чија је заступница ДРАГАНА ЈЕЦКОВ у неколико наврата постављала заступничка питања у Сабору о овој теми.

■ Г. Борковић

Декларација
на испиту

Опћа декларација о људским правима УН-а донесена је прије 75 година

ПОВОДОМ Међународног дана људских права, Уред за људска права и права националних мањина у Загребу је организовао конференцију на којој су се окупили представнице Владе, Сабора, правосудних тијела и удруга цивилног друштва.

— Ово је дан којим обиљежавамо усвајање најснажнијег инструмента заштите људских права у повијести човјечанства, УН-ове Опће декларације која ове године навршава велику 75. годишњицу. Данас све чешће заборављамо да је Декларација настала на темељу знања, стеченог крвавим и болним искуством да занемаривање људских права резултира барбарским поступцима који вријеђају савјест човјечанства, као и да је настала с тежњом изградње свијета у којем се таква барбарства неће изнова понављати – рекао је у поздравном говору АЛЕН ТАХИРИ, равнатељ Уреда за људска права. Оцијенио је како је Хрватска у том подручју знатно напредовала, посебице у посљедњих десетак година. Видео-поруком окупљенима се обратила и потпредседница Владе АЊА ШИМПРАГА. Како је рекла, доношење Декларације представљало је снажну поруку слободног свијета 'да су ужаси, свирепи напади на човјечност и људско достојанство тијеком Другог свјетског рата цивилизацијски свима нама неприхватљиви'.

— Данас се подсјећамо колико тај механизам може бити крхак када се суочи с непосредним изазовима по опстојност чак и основног људског права, права на живот. Политичка реалност нас пречесто подсјећа да је универзалност људских права утолико стварна колико је снажна и одлучна воља државе да та права призна и пружи снагу својих институција у њиховој заштити – поручила је Шимпрага.

Предсједник саборског Одбора за људска права и права националних мањина МИЛОРАД ПУПОВАЦ рекао је да смо на

Конференција у Загребу
(Фото: Роберт Анић/
PIXSELL)

ИНФОРМАТОР

подручју заштите права у протеклих 75 година прошли неколико фаза: оне која је подразумијевала њихово разумијевање као сета вриједности и универзалне идеје мира међу људима, народима и државама, као и наредне која посредством моћи, идеологију људских права глобално потенцира као свјетски поредак.

— Претварање политике људских права у идеологију разријешило је важење тих правила од њихове еманципаторске идеје и истовремено се у низу случајева претворило у политику подчињавања и неједнакости – истакнуо је Пуповац. Додао је да се овога тренутка у свијету воде 32 рата и да нам све већу пријетњу представљају разорне посљедице климатских промјена.

— Климатске промјене на различите начине угрожавају људска права. Томе треба додати и други елемент који се често чује од почетка руске инвазије на Украјину, а ради се о пријетњи нуклеарним оружјем – додао је саборски заступник. Подсјетио је на својевољна тумачења људских права за вријеме пандемије коронавируса, када су јавноздравствене мјере проглашаване фашизмом. Ријеч је, казао је, о опасној замјени теза у орвелијанском стилу.

— Данас се и енорман пораст миграција проглашава терористичком намјером без икакве свијести да је то посљедица интервенционизма, ратова, растуће економске неједнакости и климатских промјена. Уосталом, миграције су нешто што и нас захваћа, не из истих разлога као људе из Азије и Африке, већ због недовољне сигурности. Подизање хајке према људима који су другачији опасност је за сваку земљу и демократију – истакнуо је Пуповац. Потпредседник Сабора Фурио Радин казао је да је Хрватска у протеклих 30 година у погледу заштите људских права направила кораке унапријед, но више на нормативној неголи практичној разини.

■ Тамара Опачић

За другачије образовање

У организацији Одјела за образовање СНВ-а представљен је зборник 'Лица и наличја образовања'

Као резултат међународне конференције 'Лица и наличја образовања. Интеркултуралност и образовање на мањинским језицима и писмима', која је прошле године одржана у организацији Одјела за образовање Српског народног вијећа, у уторак је у Загребу представљен истоимени зборник радова. Заједнички су га уредиле истраживачица и лингвисткиња НИНА Чоловић те изванредна професорица на катедри за социологију загребачког Правног факултета АНТОНИЈА ПЕТРИЧУШИЋ, а радове потписују стручњаци и стручњакиње у пољу образовних политика, међу којима и они ангажирани у неком од модела мањинског образовања.

Представљање зборника

— Зборник побуђује интерес за дијалошку природу образовања, од израде курикулума, до начина извођења и опћенито образовне филозофије која би требала бити супротна искључивости, једнојезичности и једноумљу. Уколико се та дијалошка парадигма наметне као важна и значајна, неће нестати специфичности идентитета. Само ће бити мало обогаћенији, шаренији, а не једнобојни какви знају бити модели образовања који су још увијек доминантни – рекао је Милорад Пуповац у име СНВ-а, издавача зборника. Како је објаснила Нина Чоловић, интеркултуралност је концепт који треба промишљати и због тога што га се често користи као синоним за мултикултуралност.

— Неки у интеркултуралност чак упишују страх од асимилације, а за мене тај појам значи да се потребно вратити тамо одакле проистјече друштвена моћ. То је у овом случају доминантно образовање, мјесто које морамо дубински растворити – рекла је Чоловић у разговору којем су присуствовали представници Министарства знаности и образовања те Агенције за одгој и образовање. Чоловић је истакнула да у Хрватској мултикултурални образовни сунав функционира тако да различите компоненте коегзистирају једна с другом без интеракције.

— Поанта је да саградимо доминантно образовање које би дјецу оснажило и дало могућност да комплиментирају комплекснију слику свијета, да разумију како живе постојеће животе. А ако се желимо бавити интеркултуралношћу, требамо се бавити капитализмом и националним државама – рекла је уредница зборника.

ВЕСНА ВУЈИЋ, равнатељица ош у Трпињи која је написала рад о правном статусу школа у источној Славонији које раде по моделу А, казала је да се српска заједница бори с дубоким неразумијевањем тога модела мањинског образовања. Истакнула је да предрасуде постоје и унутар надлежног министарства те међу онима који креирају политике.

— Из наших програма се може ишчитати да смо ми једна сасвим обична школа, која наставу изводи на свом матерњем језику и писму. У оквиру нашег модела имамо додатне садржаје где, уз српски језик, децу учимо и култури наше матичне државе. Када би се то схватило и признало, онда бисмо мање причали о проблему регистрације наших школа, а више бисмо се вратили онамо камо требамо ићи, а то је интеркултуралност – рекла је Вујић.

ЕЛВИС КРАЉ, члан Савеза Рома у РХ Кали Сара који преко 20 година ради као помагач у настави, осврнуо се на пресуду Европског суда за људска права из 2010. којом је сегрегација ромске дјеце у међимурским школама означена као недопуштена. Унаточ пресуди, лани се у потпуно етнички сегрегираним разредима школовала петина ромске дјеце, а додатних 12,8 посто у мјешовитим разредима, но које већином чине ромски школарци.

— Сегрегација се никад није требала догодити, а оног тренутка када се догодила, ушли смо у подручје из којег, чини се, нема излаза. Ресорно министарство након свега ипак проводи одређене мјере и тако даје подршку родитељима да дјецу од најмлађе доби укључимо у одгојне и образовне саставе. Међутим, и ту наилазимо на велике проблеме јер поједина правила онемогућују Ромима да дјецу упишу у вртиће – рекао је Краљ. Истакнуо је да су највећи проблем тешки животни увјети у ромским насељима.

— Да дјецу из било које заједнице ставите у такве увјете, она не би могла постићи прихватљиве резултате у школама – казао је. ЕМИНА БУЖИНКИЋ, активисткиња и истраживачица социјалне дистанце према дјецу избјеглицама у образовању, прије неколико година радила је дубинско истраживање с младим избјеглицама из Сирије. С њом су подијелили искуство образовања у овдашњим школама и на факултетима.

— Увидјела сам да се неки мањински поступци према мањинској дјецу која живе у Хрватској врло лако кооптирају за дјецу избјеглице. Једна од таквих расистичких пракси јест проглашавање посебних потреба код дјеце којима хрватски није први језик и која су класно депривилегирана – рекла је Бужинкић. Једном када дијете добије такву етикету у хрватском образовном саставу, додала је, пролази кроз програм индивидуалних потреба који се колоквијално назива минимум. — Минимум понекад не омогућава да упишете средњу школу коју желите унаточ томе што по том програму можете имати одличне оцјене јер се ради о редуцираном курикулуму и захтјевима према дјетету. А онда не можете ни отићи на факултет који желите – упозорила је Бужинкић.

■ Т. Опачић

Чудо на Рујевици

Српски културни центар на ријечној Рујевици, бит ће највећи од изграђених

Пројект будућег културног центра српске заједнице у Ријеци, представљен је у Градској вијећници Града Ријеке на трибини 'Усусрет мјесту сусрета'. На трибини су говорили саборски заступник и председник СНВ-а Милорад Пуповац, саборски за-

Представљање пројекта

ступник Борис Милошевић, архитект и аутор идејног рјешења Влади Бралић те председник ВСНМ ПГЖ Зоран Станковић, док је трибину модерирао гласноговорник СНВ-а Еуген Јаковчић. Како је у увољу објаснио председник СНВ-а Милорад Пуповац, српски културни центар који ће се градити на ријечној Рујевици, један је од четрдесетак оваквих пројеката у задњих пет година и бит ће највећи од изграђених друштвених домова и културних центара.

— Нама је посебно драго што је то баш овдје, у овом граду и жупанији, уз коју смо на различите начине везани уз своје политичке почетке и дјеловање. Овај српски културни центар ће бити веома значајно мјесто за окупљање, за дјеловање, представљање и угошћивање, како самих Срба, тако и њихових суграђана Ријечана и свих на подручју Приморско-горанске жупаније, гдје ће то бити заправо средишња културна институција Срба на подручју Приморско-горанске жупаније, а вјероватно и доброг дијела Истарске жупаније – казао је Пуповац. Саборски заступник Борис Милошевић нада се да ће центар заједницу ревитализирати, учинити је видљивом и на понос Ријеци, те да ће заживјети као што је заживио Српски дом у Вуковару.

Како је кроз презентацију објаснио архитект Влади Бралић, зграда од укупно 1800 квадратних метара налазит ће се поред Чешког дома на Рујевици, а на простору два ката и сутерена налазит ће се бројни садржаји. Према пројекту, из пространог фоајеа долазит ће се до велике дворане за наступе и манифестације која може примити 80 до 100 људи, а може се и проширити те објединити с мањом двораном. Стубиште ће водити до великог изложбеног простора из којег ће се путем галерије видјети главна дворана, а ту је још и смјештајни дио капацитета за 30 особа у 10 соба, намијењен студентима, али и гостима. Предвиђени су учионица, дневни боравак, ресторан и кафић за читање у којем би се смјестила богата библиотека ријечке српске заједнице, а цијела зграда бит ће приступачна особама смањене покретљивости. На крову ће се налазити 77 фотонапонских панела који би зграду напајали с 40.000 киловат-сати електричне енергије годишње.

— Намјена зграде је врло племенита. Она је намијењена афирмацији, прије свега националних, културних, просвјетних, социјалних интереса и права српске заједнице у Ријеци и шире – изјавио је

Бралић. Пројект центра поздравио је ријечки градоначелник МАРКО ФИЛИПОВИЋ, рекавши како уз Чешки дом и Словачку кућу на Рујевици полако ниче центар мултикултуралности којим се Ријека може поносити, а жупан ПГЖ Златко КОМАДИНА пожелио је срећу и казао да у жупанији никада није било важно тко је тко, које националности и вјероисповијести.

■ Катарина Бошњак

Хрватска и Југославија

Књига Дејана Јовића 'Увод у Југославију' дотиче се теме коју се у Хрватској покушава избјећи

У пуној дворани загребачког Новинарског дома, политолог и професор на факултетима политичких знаности у Загребу и Београду ДЕЈАН ЈОВИЋ, представио је своју књигу 'Увод у Југославију', недавно објављену у издању Фрактура и СКД Просвјете. Како је објаснио СЕИД СЕРДАРЕВИЋ, власник и главни уредник Фрактура, Јовићева књига дотиче се теме коју се у Хрватској покушава избјећи, иако је 'Југославија саставни дио наших живота и идентитета'. Једнако тако, додао је Сердаревић, 'Увод у Југославију' представља добро штиво за нове генерације, које нису имале прилику живјети у тој земљи. 'Управо то био је један од мотива за писање књиге, која се састоји од раније објављених, а сада осувременених текстова, те нових поглавља, која су једним дијелом резултат рада у архивима', објаснио је Дејан Јовић, с којим је разговор на промоцији водио Вук ПЕРИШИЋ, књижевник, публицист, преводитељ и уредник 'Увода у Југославију'.

На Перишићево питање како објашњава да хрватски националисти данас Југославију проглашавају својеврсним демоном, иако јој она де факто Хрватској осигурала територију и државност, Јовић је рекао да се ради о парадоксу јер је Југославија, она социјалистичка и она прва, имала формативни значај за Хрватску.

— Краљевина СХС је Хрватима донијела не само симболичко признање, него је доиста била рјешење за народ и терито-

Промоција књиге

рије који би иначе били сврстани на губитничку страну као дио Аустро-Угарске. У том смислу јој је на неки начин омогућила да буде дио побједничке Европе након Првог свјетског рата и касније, без обзира на то што је данас популарно на Југославију гледати као на немогућу земљу и земљу конфликта. Но она је истодобно имала разумијевања за посебности, па је у том смислу била и земља компромиса која је покушала наћи унутарњу равнотежу што није било једноставно зато што су будући Југославени непосредно прије уједињења ратовали једни против других. Додуше, не увијек својом вољом — рекао је Јовић.

Аутор 'Увода у Југославију' додао је како му се чини да је централно питање Југославије било како превладати ту непосредну прошлост. За то је, објаснио је, требало проћи више генерација и другачија политика сјећања, 'премда су политике сјећања у обје Југославије биле дјеломично успјешне'. Друга Југославија је у том смислу отишла и корак даље па је Уставом републике третирао као националне државе и дала им тај статус.

— То је отпочетка био јасан ризик, јер су Словенци, Хрвати, Срби и други преживјели Југославију, али Југославени нису. Притом често заборављамо да је Хрватска, уз Војводину, имала највећи постотак оних који су се 1981. декларирали као Југославени, двоструко више него што данас има свих националних мањина у Хрватској заједно. У том контексту се десио један вид насиља над идентитетом тих људи — рекао је Дејан Јовић и додао да је Југославија у једној мјери допринијела изградњи националних идентитета.

— Притом видимо парадокс. Наиме, сепаратисти су се 1990-их позивали на југославенски Устав и нису били у криву јер је он подразумијевао право на самоодређење до одцепљења. Југославија је у данашњем контексту, иако неспоменута, Хрватској корисна јер је у њој добила статус националне државе, републикански облик, своје границе и статус народа. Осим тога, резултате социјалистичке Југославије још увијек црпимо и у модернизацијском смислу, а оно што сада више немамо резултат је затварања сила фабрика и повратка на пред просвјетитељство — казао је политолог.

■ Т. Опачић

Успјешне године

Координација мањина које дјелују у Загребу формирана је брзо након првих мањинских избора 2003. године

КООРДИНАЦИЈА вијећа и представника националних мањина Града Загреба, 10. децембра обиљежила је свој Дан и двадесет година дјеловања. Формирана је брзо након првих мањинских избора 2003. године, а за свој Дан узела је 10. децембар. Тог

Двадесета годишњица Координације

дана 1948. потписана је Декларација о људским правима. Она је јединствена у Хрватској јер у њеном саставу дјелује 19 од 22 мањине.

— Прешли смо дуг пут од првих мањинских избора 2003. а онда још десетак година раније од доношења првог Уставног закона о људским правима и правима националних мањина крајем 1990. који је био увјет за међународно признање Хрватске, али који није заживио, рекао је замјеник председника Координације и председник ВСНМ-а Града Загреба БОРИС МИЛОШЕВИЋ.

— Цијело то вријеме имали смо добру сурадњу с Градом, што не значи да није било проблема, али имамо отворену комуникацију што је важно, да све проблеме ријешимо у дијалогу. Град Загреб поставио је високе стандарде за цијелу земљу, од осигурања средстава, опреме за рад и свих других потребних ствари — рекао је Милошевић. Председник Савјета за националне мањине ТИВОР ВАРГА подсетио је да дио од 20 чланова Савјета долази из редова удружења, дио из мањинских вијећа, а дио чини осам мањинских заступника.

Замјеник градоначелника ЛУКА КОрЛАЕТ нагласио је одличну сурадњу Града и мањина. С обзиром да је ове године изабран нов сазив мањинских вијећа и представника, сходно досадашњој пракси, сви председници мањинских вијећа и представници потписали су уговор о приступању Координацији која тако улази у свој шести сазив. На скупу су подијељене захвале партнерима Граду Загребу и Савјету за националне мањине, као и амбасадорима земаља чије су националне мањине у Загребу, међу њима и амбасадорки Србије у Хрватској ЈЕЛЕНИ МИЛИЋ.

■ Ненад Јовановић

Ждрилијуб Еуропеаде 2024.

Срби из Хрватске играће у групи против Словака из Мађарске те исламизираних Бугара

НОГОМЕТНА репрезентација Срба из Хрватске на Еуропеади сљедеће године играће у Групи Г, против момчади Словака из Мађарске и ФЦ Помака који представља исламизирани Бугаре. Срби из Хрватске играју под покровитељством Спортско-рекреативног друштва Срба у Хрватској ждријебом су доспјели у једину групу чије ће се утакмице одиграти у обје земље домаћина — Данској и Њемачкој. На прошлој Еуропеади коју су организирали Словенци из Корушке, репрезентације Срба из Хрватске и Словака из Мађарске такођер су наступиле у истој групи, а репрезентација Срба из Хрватске побједила је с 2:0.

Селектор репрезентације Срба у Хрватској НИКИЦА ГАГУЛИЋ је након ждријеба за Новости изјавио да је оптимистичан, али и опрезан. Оба супарника су редовни учесници Еуропеада па посебно велику борбу очекује са Словацима. Гагулић очекује да ће репрезентација бити јача него на прошлој Еуропеади, зато што је оснажена играчима који прије двије године нису били на располагању.

Програмска директорица СРДС-а ТАТЈАНА ДРАГИЧЕВИЋ изјавила је да су припреме већ започеле, а нада се да ће добити подршку и Хрватског ногометног савеза и Фудбалског савеза Србије, уз очекивану Српског народног вијећа. Нада се и подршци министарства спорта обје земље. Подсетила је да су на ногометној утакмици у Бијелом Брду у липњу, између репрезентација Срба из Хрватске и Хрвата и Србије, били ресорни министри и вјерује да су препознали важност догађаја. Циљ је наставити партнерство с репрезентацијом Хрвата из Србије при чему је Драгичевић истакнула да они имају још веће финансијске тешкоће.

Репрезентација Хрвата из Србије, играчи су махом из Војводине, у Групи Ф ће се натјецати с Тимом Корушка, односно Словенцима из тог дијела Аустрије, репрезентацијама Градишћанских Хрвата и Нијемаца из Чешке. Они су у објективно тежој групи јер је репрезентација Словенаца из Корушке једна од најјачих на натјечању.

Пета Еуропеада одржат ће се од 28. липња до 7. септембра, на чак 14 стадиона у 12 градова, четири у Данској и осам у Њемачкој с центром у Фленсбургу. Сљедећа Еуропеада бит ће рекордна по броју судионика: натјечат ће се 27 мушких репрезентација разврстаних у седам група и девет женских разврстаних у три гру-

Детаљ с Еуропеаде 2022.

ИНФОРМАТОР

пе. Натјецање организован ФУЕН – Федерална унија еуропских националних мањина. На прошлој Еуропади одржаној 2022. године репрезентација Срба из Хрватске пласирала се у четвртфинале и на крају заузела пето мјесто. Наслов су освојили Нијемци из Јужног Тирола, једини побједници све четири досадашње Еуропаде.

■ Тихомир Понош

Кобни де- цембар 1991.

Писменом наредбом Кризног штаба Пожеге протјерано је око 2.100 људи, док је их је 42-оје ликвидирано

Код спомен-обиљежја близу села Јеминовац у Пожешко-славонској жупанији одана је почаст и одржан молитвени помен за не-дужне цивилне жртве које су у децембру 1991. у том и више околних села побили припадници хрватских оружаних снага. Скупу су се обратили парох пожешки Никола Петровић, замјеник жупанице Пожешко-славонске жупаније Никола Ивановић те Игор Павковић, замјеник жупана Вировитичко-подравске жупаније. Са скупа су упућене поруке мира те потреба за проналаском остатака несталих свих националности којих је на подручју жупаније око 160 те заједничког комеморирања страдали цивили.

— Као представници српске заједнице у жупанији позвали смо све грађане који располажу информацијама о несталим особама да својим сазнањима помогну хрватским институцијама – рекао је Ивановић. ВСНМ Пожешко-славонске жупаније, заједно с мјештанима, раније је подигао спомен-обиљежје док је СНВ јесенас донирао средства за уређење околиша, а мјештани су уредили околиш.

Подсјетимо, крајем октобра 1991., хрватске снаге по наређењу кризног штаба Славонске Пожеге, провеле су присилну евакуацију 26 села смјештених у По-

Крст у Јеминовцу

жешкој котлини. Села је напустило 2.120 особа, а након евакуације почели су организирана пљачка, систематско паљење и минирање кућа. Дио старијих људи који због старости или болести није хтио или није могао напустити своја села, страдао је. Већина мјештана кренула је за БиХ, а дио се склонио у села Врховци, Чечавски Вучјак и Шњегавић чији становници су одбили евакуацију. У зору 10. децембра 1991., хрватске јединице из Нове Градишке и Славонске Пожеге почеле су напад на та села без отпора, а становништво кренуло да бјежи према Босни, при чему се десио масакр над преосталима у Чечавцу, Чечавачком Вучјаку, Јеминовцу, Рушевцу и Шњегавићу гдје је убијено 42 мјештана – 24 жене и 18 мушкараца, углавном старца.

■ Н. Ј.

Подићи кон- центрацију

Учитељи и професори из Вуковара су слушали изворне говорнике српског језика

УОРГАНИЗАЦИЈИ Управе за сарадњу с дијаспором и Србима у региону, Министарства спољних послова Србије, учитељи, наставници и професори у настави на српском језику и ћириличном писму из Вуковарско-сремске и Осјечко-барањске жупаније, имали су прилику да присуствују семинару посвећеном српском језику. Предавачи су били професори Филолошког факултета из Београда.

— Учитељи и наставници српског језика са подручја деловања Заједничког већа општина сваке године присуствују Републичком, зимском семинару, који на београдском факултету организује Друштво за српски језик и књижевност Србије. На тај начин имају прилику да се упознају с најновијим приступима у настави и стручном литературом, а сада је семинар, захваљујући финансијској подршци зво-а, одржан у Вуковару – рекла је професорка српског Јадранка Видошевић, која обавља функцију саветнице за српски језик. Мишљења је да овакви скупови доприносе бољој едукацији наставног кадра.

— Нисмо сви студирали у Републици Србији и увек волимо да чујемо изворне говорнике српског језика. Често схватимо да неке речи говоримо другачије – рекла је Радошевић. О иновативним приступима у методици наставе и задацима из граматике говорила је ВЕСНА ЛОМПАР са катедре за српски језик Филолошког факултета, уједно председница Друштва за српски језик и књижевност Србије.

— Један смер предавања је био за проблеме везане за наставу српског језика, а други о проблемима који су универзални, а осликавају стање у просвети, које је данас веома лоше. Већина примера које сам показала колегама, своде се на то да

Семинар о српском језику

је потребно подићи мотивацију ученика и радити на подизању њихове концентрације – рекла је Ломпар. Сматра да су смањена концентрација и мањак интереса за наставу код деце, резултат све веће изложености дигиталним технологијама. — Српски има надпредметни статус с обзиром на то да се сви други предмети изучавају на српском језику. У оме је специфичан и његово неговање је наш основни задатак – закључила је. Професор Славко ПЕТАКОВИЋ је просветним радницима са истока Хрватске говорио о чињеницама да деца и одрасли данас све мање читају те показао примере како подићи ниво мотивације.

■ С. Недељковић

Повратак куполе

Враћањем реконструираних капе звоника завршава се важна цјелина обнове загребачког храма

НАКОН скоро годину дана реконструкције, на саборни храм Преображења Господњег у Загребу, враћена је купола оштећена у потресима 2020. године и почетком ове

Подизање куполе од пет тона

године скинута с торња. Враћање куполе тешке пет тона један је од посљедњих великих захвата на обнови загребачке саборне цркве. Како је медијима изјавио свештеник Душко СПАСОЈЕВИЋ, старјешина храма Преображења Господњег, враћањем реконструираних капе звоника завршава се важна цјелина обнове храма. 'Остаје олтар који ћемо завршити ускоро', најавио је.

'Нова купола је нешто тежа зато што је младо дрво и бакар је дебљи. Та је купола као продукт ХЕРМАНА БОЛЕА једна од најљепших у Загребу', изјавио је за ХРТ РАДИВОЈЕ ЈОВИЧИЋ, академски сликар и виши конзерватор – рестауратор који је готово годину дана радио на њеној реконструкцији. По ријечима ЈОСИПА ГАЛИЋА, пројектанта и надзорног инжењера, пројект је провођен споро, као и сви пројекти обнове историјске баштине, због неопходности укључења посебних стручњака који су заузети због обнове великог броја цркава у Загребу и Сиску. 'На цркви је можда најзахтјевнији био лични дио у смислу појачања кровшта и звоника. Што се тиче куполе, то је стандардна реконструкција и рачунамо да ће функционирати наредних стотинак година', изјавио је Галић.

■ Н. Ј.

Едукација фолклораша

Посебан акценат стављен је на фолклорно наслеђе Срба из Хрватске

ПОДЈЕЛОМ сертификата присутним полазницима, у Термама Језерцима успешно је завршен 'Пројект подизања стручних капацитета' који је лани и ове године проводио скд 'Просвјета' за умјетничке руководиоце и плесаче у фолклорним секцијама. Практичну и теоријску наставу изводили су САЊА РАНКОВИЋ и ЗДРАВКО РАНИСАВЉЕВИЋ с Катедре за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду, етнолог-антрополог ЈАНКО ДИМИТРИЈЕВИЋ и ДАЛИБОР МИЛОВАНЧЕВИЋ, професионални играч у Ансамблу народних игара и песама Србије Коло.

Кроз осам модула, полазници програма имали су прилику употпунити своја претходна знања. Посебан акценат стављен је на фолклорно наслеђе Срба из Хрватске, али су такођер обрађиване и најзначајније цјелине са простора Републике Србије. Кроз практична плесна предавања, вокалне радионице и теоријска предавања, обрађивани су сценски наступ, народна ношња и све што је потребно за успешно остваривање наступа пред публиком. У програму је током двије године учествовало преко 40 заљубљеника у фолклорну традицију, из свих подручја Хрватске.

— Без таквих људи, на које смо изузетно поносни, остваривање циљева 'Просвјете'

Фантомске препреке

Након што је у јулу ове године даровала земљиште Хрватском ногометном савезу за изградњу новог кампа на подручју Велике Горице, Влада је сада реализирала још једно важно и велико даровање: склопила је споразум са Загребачком надбискупијом према којем ће се црква одрећи потраживања за 300.000 метара квадратних који су јој одузети на подручју Максимира, а заузврат ће добити 50.000 метара квадратних за градњу или реконструкцију десет цркава у Граду Загребу. Тиме је на задовољство свих укључених страна ријешен вишедеценијски правни спор, али и важно друштвено питање, а то је изградња новог стадиона у Максимиру. Црква је добила, ако не све што јој је припадало, а онда барем оно што је у овом тренутку процијенила као важно и извешиво. Да би читатељима било јасније што је све могуће извести када има политичке воље, треба споменути да Влада католичкој цркви у Хрватској неће даровати државно земљиште, већ ће за потребе даровања, прво наведена земљишта стећи купопродајом од приватних власника и тек онда их даровати цркви.

Два горенаведена државна даровања потврђују да нема стварних препрека за даровање некретнина правним особама, а које су у прошлости одузете национализацијом или за даровање некретнина одређеним институцијама које остварују друштвено корисне циљеве. Све тврђе да држава не може, не смије, нема правног прописа којим би оправдала даровање падају у воду пред оваквим примјерима врло брзих и учинковитих даровања.

Ови случајеви јасно показују да и имовина Српског привредног друштва Привредник коју потражује већ дуги низ година овиси искључиво о политичкој вољи оних који данас воде Владу и управљају државном имовином. Хоће ли Привредникова имовина, која је силом одузета након 1941. односно 1945., односно само њен мањи дио, бити враћена изворном власнику не овиси о законским ограничењима државних тијела већ искључиво о вољи Владе и коалицијских партнера који чине владајућу већину. До сада, дуги низ година у којима је Привредник испуњавао апсолутно све увјете да би му имовина била враћена, односно строго законски гледано дарована, није постојала политичка воља да се то догоди, унаточ чињеници да су читаво вријеме наши политички представници били кључна карика у обнашању власти овакве политичке већине.

Подсјетимо, Српско привредно друштво Привредник као добротворно друштво које годинама стипендира преко стотину ученика и студената из свих крајева Хрватске већ десетљећима потражује поврат дијела своје некад импресивне имовине у своје власништво. Циљ тога поврата строго је намјенски, а имовина би се користила искључиво за јачање добротворне активности тј. повећање броја стипендиста, повећање износа стипендија и гранане програма усмјерених на образовање и одржање културног и националног идентитета.

Унаточ свему, па и мукотрпним корацима према остварењу тога коначног циља, Привредник се и данас на сваком кораку сусреће с отпорима, фантомским препрекама и увјетима за које постоји дојама да нису стварни и животни него осмишљени само за случај Привредникове имовине. Наравно, могуће је да се ради само о дојму и да су се сви други који су се налазили у сличној ситуацији осјећали једнако, али је чињеница да су готово сви који су потраживали своју имовину до ње на крају и дошли, на овај или онај начин. Сви осим Привредника који без лажне скромности има врхунске, готово нереалне резултате у остваривању једног од темељних друштвених циљева, а то је стварање друштва знања.

Остаје још неколико мјесеци мандата актуалне Владе да видимо хоће ли још један мандат проћи у празним обећањима или ће процес који је по

свим критеријима требао бити одавно довршен видјети своју коначну реализацију. Сви који о томе одлучују морају имати на уму коначни циљ и сми-сао враћања имовине, а то је дугорочна добробит генерација младих који тек требају добити шансу за образовање и побољшање властитих животних шанси.

■ Душан Цветановић

Мапа скривеног блага

Одшкринуте врата дворане Привредниковог дома у Загребу прошле недеље изгледало је као провирити у неки чудесни свет неограничених могућности и наде која је обасјавала просторију као први сунчеви зраци што се пробијају кроз прозоре новог дана. Свет који није био обичан или свакодневан, већ испуњен неописивом живошћу и ентузијазмом младих људи. Ко год је имао ту привилегију да крочи у дворану у којој се та младост сабрала могао је да осети да бар на тренутак постаје део нечег већег, нечег изванредног, да је и сам део приче која је тек почела да се пише.

Педесетак студената са готово свих већих универзитета у Хрватској окупило се у Привредниковом дому, где су свечано промовисани у Привредникове стипендисте. Била је то тек трећина од укупног броја овогодишњих стипендиста, којих је највише на годишњем нивоу до данас, чак 144 студента и ученика. Неки будући лекари, професори, инжењери, уметници... будући градитељи неког можда бољег и лепшег друштва, окупили су се из различитих, километрима удаљених крајева Хрватске. Свако је са собом понео неке мале младалачке бриге и страхове, али велике наде и

од бројних места која су кључна за разумевање историје и доприноса Срба у Загребу и Хрватској. Зграде које су изградили чувени загребачки Срби, некадашње институције које су водили и у којима се мењао ток историје, ћириличне натписе обрасле бршљеном иза којег се крију трагови постојања, локације које иза сјајних фасада скривају и другу, скрајнуту причу, важну за разумевање друштвених токова и за саморазумевање. Обишли су их из другачијег угла у односу на уобичајени, чули су приче које ретко имају прилике да чују. Многа места која су обишли била су изненађење за многе од њих. Чињенице и податке испричане на тим местима неки нису имали где другде чути и сазнати. Завирили су иза уличних прочеља видљивих сваком замишљеном пролазнику у неке друге светове, стварније од украшених излога, али којих нема у уџбеницима повијести, у тв календару или у новинским ступцима. Без смерница и оријентира, млади су најчешће препуштени сами себи, али и разним идеологијама и искривљеним или једностраним тумачењима, где се лако залута. Зато је важно радити са њима, разговарати, пружити им могућност, дати путоказ. А они ће свакако онда сами пронаћи свој пут.

Несвакидашња шетња Загребом за Привредникове стипендисте осмишљена је тако да буде путовање кроз прошлост чији је крајњи циљ обогатити знање које је неопходно да би се боље разумела садашњост, осмислила будућност, развила самосвест и критички став. Садржаји и информације, баш као и реновирана прочеља зграда, имају више слојева и перспектива, која млади људи морају научити откривати, истраживати, промишљати. А да би то научили, морају знати да се знање и труд

Млади на окупу у Привредниковом дому (фото: Јовица Дробњак)

потенцијале, којима је потребан само ослонац и подстрек да узлете.

Бити сведок тог магичног тренутка када се младост, знатихеља, таленат и полет спајају у јединствену хармонију, гледати их како се окупљају, како се смеју, разговарају... искуство је оплемењујуће и обавезујуће. Реткост је видети такав приказ на месту где најчешће седе главе расправљају о пропуштеним шансама, нанетим неправдама и изгубљеним приликама. Као, уосталом, и у већини других српских организација, ретке су прилике да се окупи младост у оволиком броју. Културни програми који се организују тешко да могу да привуку ионако малобројну млађу популацију, поготово јер им школски систем, медији и јавно доступни садржаји не дају неопходно предзнање које би их навело да се заинтересују за такве теме и програме. Управо супротно, уз све друге изазове које носи осетљиво животно доба и који су својствени свакој младости, некима је наметнут и 'терет' идентитета који није лако изнети усправно и достојанствено. Зато је потребно пружити им подршку и ослонац, показати им да је могуће. Дан пре свечане промоције стипендиста, Привредник је за њих организовао едукативну шетњу Загребом. Посетили су нека

цене, и да на том путу нису сами, да имају водича, савезника, потпору. Дводневни скуп младих стипендиста, Привредников конгрес, био је живи сусрет са историјом који открива дубоке слојеве прошлости, нераскидиво уткане и у данашње односе и прилике. Сусрет са другима који је прилика за размену идеја, ширење видика и откривање нових перспектива. Сусрет са Привредником као сусрет са заједницом посвећеном подршци младима у њиховом личном и професионалном развоју. И сусрет са прецима који су кроз разне безизлазе успели прокрчити стазе успеха. Те стазе млади морају познавати да би сопствену будућност умели да крче и обликују својим идејама, напорима па и грешкама. Привредник их је дочекао прошлог викенда и показао им у ком правцу да крену на том путу, дао им је 'мапу скривеног блага'. Међутим, тек мали део укупног броја стипендиста присуствовао је овом догађају. А тек мали део оних који су се пријавили за стипендије (а сви су је заслужили) могао је због ограничених средстава које је Привредник прикупио и да је добије. Много је још младих до којих треба доћи и помоћи им да пронађу пут до себе и својих снова.

■ Оливера Радовић

#212
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

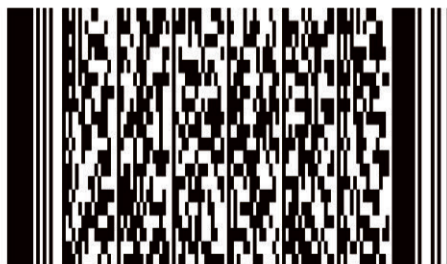
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Вујаклија или спашена прошлост

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Тврдоглава привр-
женост мога старога
Вујаклијиног Лекси-
кону, чак кад у њему
више није могао наћи,
па отуд их негирао,
милион нових појмо-
ва рођених у ери кас-
нијој, у овом времену
послије времена, дуго
ме љутила. Сада у
успомени не осјећам
ништа осим љубави

Српска култура имала је кроз своју савре-
мену повијест једну посебну врлину и спо-
собност. Кроз своје надарене, а редовито
скромне појединце, поред епохалних изума, да
смисли и разне корисне ствари, или побољша
оне већ постојеће, како би за културу, у најширем
смислу те ријечи, омогућиле да живот буде љеп-
ши и лакши. Неке су биле из свакодневног жи-
вота, нужне, везане за народно добро и здравље.
А друге су биле умне и од нарочите врсте – кроз
њих су људи учили и развијали се лако и без опте-
рећења. И вишегенерацијски, кроз покољења, од

дјеце до најстаријих, стварали су се кроз вријеме
темељи и обиљежја нарочите наше цивилиза-
ције, како за себе тако и за све народе овдје. Сје-
тимо се само на прву неких: 'Павловићева' маст,
па чувени шпорет 'смедеревац', или, у овом дру-
гом, вишем смислу, најљепши и најзанимљивији
формати за учење и ширење видика кроз забаву
и ужитак – чаробни Политикин забавник, серије
'Невен' и 'Полетарац', школски програм Телеви-
зије Београд. Куриозно је да су сва горња добра
стварали појединци без велике славе и јавности.
Штовише, нека су обликовали и усавршили људи
чија су имена и појмови звучали као из леген-
ди, из далеких измаглица прошлости (вријеме
је било много растезљивије и спорије је текло).
Њихови изуми и радови у које је уложен голем и
сасвим конкретан труд били су редом и чит
плод инвентивности и домишљатости, а оне увијек
долазе нагло, да би постварене постале трајна
вриједност. Ти творци по правилу су изгледа били
неки скроман, радан и повучен свијет, појединци
што као да су се уклањали својевољно након што
би народу на ползу остављали своје практичне и
умне плодове и повлачили се у скромну дискрет-
ну славу оставивши у неким случајевима своје
име без памтљивог лика и без много података
о себи.

Међу подухватима који су обликовали и обога-
тили развој, интелигенцију и опће знање посебно
мјесто имао је легендарни 'Вујаклија' – Лексикон
страних речи и израза, што га је саставио лек-
сикограф милан вујаклија, а издала Просвета.
Рјечник се примио код народа, са свих страна
граница и географија гдје је живио, по вертика-
ли друштвених слојева и кроз неколико система.
Због тога, од раних дана имао је мјесто и у мојој
приватној културној митологији. Нико мање по-
знат и отуд нико више у сфери легенде није се
доимао као тај човјек иза Лексикона: као неки ча-
робњак, као 'божанство неко мање', како је пјевао
његош, из далеких даљина прошлости, што тамо
негдје у Београду и Србији, тада још нама одавде
далекима, тумачи и господари ријечима, лемама
и појмовима, њиховим објашњењима и коријени-
ма. Мој стари није вјеровао ниједном појму ако га
није провјерио у Вујаклији. Ако неке туђице није
тамо било – није је за њега било уопће.

Издање које је до посљедњег његовог дана
на овоме свијету лежало на полици у дневном
боравку, било је четврто, допуњено (кроз своју
историју Лексикон је, кажу, продат у 200.000
примјерака), и посљедње које је ушло службено
и на ову страну границе. Вујаклијин Лексикон и
сам је сложена метафора наших промјена кроз
двадесети вијек. Прво издање објављено је 1937., у
Краљевини Југославији. Друго 1954. – прихваћено
и од нове државе (уз, значајну, вишеслојну лекси-
кографову напомену спрам 'редиговања терми-
на из области марксизма-лењинизма'). Треће, у
симболички набијеној 1980. години. А посљедње,
ово које ће заувјек бити дијелом наше кућне би-
блиотеке, излази у данима краја читавога нашега
свијета какав смо знали и осјећали као свој – у
марту 1991.

Иронија историје и ту се умијешала: морао сам
изгледа обићи пола свијета да бих, вративши се
након много времена, нашао да је Милан Вујаклија,
то име као појам за само средиште националне
културе, за центар дословни и метафорички – и
он, како друго, човјек заправо одавде, из наших
крајева, из Бухаче код Слуња.

Након много година узевши Лексикон у руке,
умјесто да га по навици отворим насумице, отпри-
лике тамо гдје би се по азбучном реду могла наћи
тражена ријеч, кренуо сам листати од насловне
странице. И тек тада први пут примијетио фото-
графију на почетку – Милан Вујаклија у униформи
краљевске војске. На сто страна кренуле су мисли
и импликације те фотографије. Једна, најгора: пар
година само након што је Вујаклија издао свој први
Лексикон као цивилизацијску оставштину нашим
људима, народ његова најужег завичаја страдао је
неизрециво, несхватљиво.

Разумио сам, учинило ми се, одмах након тога
још један разлог зашто је мој стари инзистирао на
Лексикону. Вујаклија је повезивао, везао изван ре-
торике, жртве, мрака и патње, повезивао најљеп-
шим – свјетлом знања, путем разумијевања што
више ријечи језика којим говоримо и пишемо.
Поготово кад се рјечник шири, кад се у њ уведе,
као што је Вујаклија у хиљадама уводио, терми-
ном ЛАЗЕ КОСТИЋА – зановице – нове ријечи. То
скупљено знање једнога човјека, лексикографа
поријеклом с наше границе који ће повезати сав
знатижељан народ у љубави према ријечима, није
имало и нема цијене.

Тврдоглава приврженост мога старога том волу-
минозном Вујаклијином тому, чак кад у њему више
није могао наћи, па отуд их негирао, милион нових
појмова рођених у ери каснијој, у овом времену
послије времена, посљедњих тридесет година,
дуго ме љутила. Сада у успомени не осјећам ништа
осим љубави. И захвалности за тај темељ, шта год
послије дошло у вријеме расутости дигиталног
симулакрума, гдје је све објашњено, а скоро ништа
сигурно, гдје је све арбитарно и подијељено, ре-
лативно и нетрајно као дим. Како само недостаје
ондашња сигурност и поузданост Лексикона. Зато
му се враћам, све више, не само из потребе да про-
читам значење неке ријечи. Него онда кад хоћу
оно знад и изван ријечи, нестало, а највредније
– погубљену сигурност, сталност, заштиту.

Неће неосјетљиви разумјети ово. Али разумје-
ли би и разумију други, ранији, они што су исто
сада негдје иза времена – БОРХЕС, ЕКО, КРЛЕЖА И
АНДРИЋ; и они живи још, АЛБЕРТО МАНГЕЛ, ПОЛ
ОСТЕР, ВЛАДА ПИШТАЛО, и многа сабраћа по рјеч-
ницима, лексиконима, Лексикону, сви који припа-
дају и осјећају потребу за једним јединим великим
томом, а у њему читавој прошлости спашеној, што
је у том потешком блоку папирном задржала све
што је добро, честито, мудро и њежно, како само
добри и вриједни тихи чаробњаци могу сабрати у
цјелину. Скупити ријечи – и с њима и нас саме, кад
се распаднемо. Да нас поново саставе, да се про-
нађемо макар листајући добри Лексикон у потрази
за неком ријечју коју још не знамо. А таквих је код
Вујаклије увијек. ■

ДОБРИВОЈЕ ПАВЛИЦА Чувам пјесме и обичаје личких Срба

Вјерни
сакупљач и
записивач
личких обичаја
и пјевач
изворних
личких
народних
пјесама

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Изворне пјесме које сам од других чуо, сачувао сам мојим гласом и ја сам те пјесме пјевао и пјевам их и данас. Обичаје и начин живота сам записивао и претворио у књиге. Има у тим мојим књигама личких шала, разних анегдота... Пуно тога ми је моја мајка казивала

Добривоје Павлица,
врсни познавалац
личке пјесме и
традиције

Добривоје Павлица, родом из Лике, вјерни је сакупљач и записивач личких народних обичаја и врло цијењени пјевач изворних личких народних пјесама. То је укупно 15 албума његових пјесама, од којих су неки и вишеструко награђивани и седам његових књига записа о томе како се некада живјело у Лици, прије телевизије и мобилних телефона.

Добривоје, када сте почели да се бавите народном музиком?

Научио сам свирати тамбурицу *самицу* са четири жице и пјевати још од првог разреда основне школе, на што ме је нарочито подстицала мајка. Никада се нисам комерцијално бавио народном музиком, нисам свирао ни пјевао по кафанама,

али сам пјевао на завичајним личким вечерима у домовима културе широм Југославије. Има једна мала анегдота уз то моје пјевање, а то је да ми је моја професорка у музичкој школи савјетовала да увијек пола сата прије наступа попијем једну ракијицу, *нула шри*, јер, како је казала, то је пожељно ради куража. На тему нематеријалног културног наслеђа Срба из Лике објавио сам 15 својих албу-

ма народних пјесама и објавио сам и седам књига у којима сам се, између осталог, највише бавио двама крупним обичајима: прелима и печењем ракије у Лици. Планирам да направим и једну опсежну видео презентацију и ових пјесама и тих обичаја.

Гдје је све сачувано нематеријално благо Срба из Лике које сте ви скупљали?

Ја сам око 20 година био повремено спољни сарадник редакције народне музике Радио Загреба, рецимо од 1970. до 1990. године, када је уредник те редакције био један диван човјек, покојни крешо Филипчић. Крешо и ја смо прошли цијелу Лику, Банију и Кордун тражећи народно благо и он је био врстан познавалац изворне народне музике. У Загребу сам провео око 25 година радећи у различитим институцијама, а када су почели 90-их сви ти ратови, отишао сам у Војводину, у којој и данас има највише нас Личана. Распитивао сам се о фонотеци народне музике на некадашњем Радио Загребу, али не знам што је данас остало од те архиве коју смо стварали Крешо и ја. У каснијим годинама постоји фонотека личких народних пјесама које сам пјевао на ртв Војводине и нешто на Радио Београду 2, у емисији 'Од злата јабука', коју је уређивала Марија витас. Биле су и двије емисије у којима учествујем са великим народним оркестром на ртс-у у Београду 2012. и 2016. године. У Загребу, у просторијама Српског народног вијећа, у априлу 2013. године, такођер сам промовисао своје стваралаштво.

Личко прело

Ви сте и сами писали пјесме.

Написао сам власторучно око 80 личких народних пјесама, снимљено их је око 50, али строго сам се држао ојкана, коришћам изворне личке народне пјесме. Додао бих можда строфу или неколико стихова, али свака пјесма морала је остати аутохтона. Неколико пјесама сам посветио николи тесли, јер ми Личани смо Теслин народ: ја сам рођен у мјесту Горња Плоча које је од села Теслиног оца милутина, Радуч, удаљено само три километра. Удаљен сам 15 километара од Томин Гаја, родног села георгине, односно њуке мандић, Теслине мајке и 28 километара од Смиљана, гдје се Тесла родио. Тесла је волио епску народну поезију и гусле... Тесла је надвисио и простор у коме је одрастао и нацију из које је потекао и он без сваке патетике припада читавом човјечанству.

Што је то личко прело?

Личка прела, али и прела и посела у другим јужнословенским крајевима, у зимским дугим ноћима, пуним снијега и уз завијање вукова у планинским крајевима, догађала би се тако што би се састајали људи и препричавали шта се догађало током године. Било би ту често пуно људи, али прело оличавају дјевојке и момци. На тим прелима се најчешће *чијало* гушће перје за јастуке, или како се у Лици говори, за *кошунеле*. Та ријеч долази од талијанске ријечи *cuscino* коју су преузели и Далматинци и изговарају је *кушин*. Како се то перје *чијало* онда се и само прело звало *чијало*. Ја сам, као што рекох, те личке пјесме, ојкане, које су се пјевале на таквом прелу скупљао и снимао и онда сам их пјевао на концертима гдје бих долазио са својим пријатељима, од Загреба па широм Југославије, до завршног концерта обично у Београду у Дому синдиката. Личке пјесме су на шаљив начин говориле о начину живота у нашем крају. На примјер стих 'Ој, дођи драги вечерас на прело, нема маме, сједит ћеш уза ме', говори о томе да су цуре на прело долазиле углавном са мајкама које су их помало 'чувале'. На прелима су дјевојке мјеркале момке и обратно, а тако је било и када су се плесала личка кола, углавном у предворјима цркава.

Каквих је још обичаја било на прелима?

Осим пјесама, ту су биле и здравице и игре на прелима. У Лици се момак звао *гичак*, а дјевојка је *цура* и прело је било мјесто на којима су се они могли виђати. Прела су углавном почињала у сутон и сазивала их је домаћица куће или како се то код нас каже, *ћланинка*, затим једна од снаја или нека од ћерки из те куће. Обично је то била субота, јер се јако водило рачуна у Лици да се недељом ништа не ради. На прела су долазили момци из разних села и по међави и по вијавици, пет шест километара по дубоком снијегу на скијама, у кожунима, у капутима који се код нас зову *аљинци*, од сукна ткани, неко у народној ношњи. Када би се *ишчијало* то перје, онда би домаћица размакнула столове да се може заиграти и да се попије и ракија, изнијела би јабуке, орахе и да се поједу лички уштипци. И ту би се збијале личке шале.

На примјер?

Обично би момак рекао дјевојци: 'хајмо поћерати бубу', а други момци би потврдили са 'море'. Цуре би негодовале, јер се тада гаси лампа, петролејка или *лућерга*, а момак прилази дјевојци и води је из те просторије и тамо са њом прича и покушава да ју пипка, што дјевојка никада не би дозволила, а то се у Лици зове 'дрпање'. У Босни такво удварање зову ашиковање и то је начин да момак са дјевојком остане сам. Тамо гдје се *чијало*, то је у кући био централни простор са огњиштем које се никада није гасило, зато што је огњиште гријало кућу и на њему се кухало и вода се на њему гријала. На прелима би родитељи процјењивали који младић или цура би били погодни за женидбу или за удају и за кога. Тада би младић дјевојку одвео са прела, односно у селу би пукао глас да је 'Душан Милицу *йрвео* са прела'.

У која годишња доба би се одржавала прела?

Та прела би трајала од Мале Госпојине 21. септембра, па док не почне прољећно орање. Има више врста прела. Постоји прело за време *ошривања* кукуруза ујесен: прво се српом посијеку стабљике кукуруза па се оне колима са коњском запрегом доведу пред сељачку кућу, односно у појату, како ми кажемо у *ајаш* (то је мала кућица у дворишту за држање воћа и других плодова), или под надстрешницу и тада почиње *моба*. *Моба* је вид 'дружења радног карактера' у којем помажу и укућани и комшије и у којем се *ошрјује*, комуша или перуша, односно одваја клип кукуруза од вањских листова. Такво прело би се завршило то вече и идући дан би се ти клипови убацивали у спремишта, у тзв. *кукрузане* или *крузане*. Други разлог за прело је чешљање вуне и ту су углавном присуствовале старије жене, јер прести вуну или конопљу младе дјевојке нису могле. Прела са *чијањем* перја почињала би отприлике у новембру и трајала би до почетка, као што рекох, прољећног орања. Има она личка пјесма 'Вријеме нам је драги за прелење, ускоро ће почети орање'. Затим, када почне у прољеће Васкршњи пост, онда више нема прела. У вријеме љета биле су и те жетвене *мобе*, када се жело жито српом, раж и пшеница (зоб и јечам су се косили), па уз то су ишла и жетвена прела. Конопља се чупала и носила на поток да се потопи и омекша. Након тога би се она са 'витлићем' претварала у кудељу. Биле су љети велике врућине, па се почињало жети у сутон када је, како ми то кажемо, *заладица* и жело се често све до јутра. Радило се напорно. Са доласком радија и телевизије 60-их година у Лику, прела има све мање и она изумиру, па се онда и све мање држало перади и гусака. Ја сам све те пјесме које су се пјевале на тим прелима, нарочито када се *чијало* перје, забиљежио за редакцију народне музике Радио Загреба. 'Чијам перје јастуке спремам, све је готово само драгог немам...'

Божихни обичаји

Како су изгледали православни и божихни обичаји у Лици?

До божихних обреда код православаца у Лици строго се држало, нарочито између два свјетска рата. На Бадње вече сјекао се бадњак, увијек се уносила слама и ораси и *љешници*, пекла се божихна печеница. Постило се обавезно током године на Бадњи дан, Велики петак, Усековање и Крстовдан. Ако неко не пости ни сриједу ни петак, та четири дана у Лици би обавезно постио. На Светог Николу носила би се пшеница на воду и онда би се говорило 'ово је птици храна за годину дана', да птице не *зобају* жито у пољу. Скромно се празновало, у Далмацију се одлазило по вино за Божих или крсну славу. Била је 'јува' од кокоши, пекла се чесница, служила се ракија која је код нас била позната, 'сијала' се пшеница, бор је био обавезан, а Свети Никола је био наш велики празник. Моје село Горња Плоча, поред ријеке Јадове која извире у мом селу, рубно је село општине Грачац. Мала су ту брдашца и пуно храстове шуме. На подручје Лике племе Павлица је дошло 1419. године са простора Рашке, због продора Турака након Косовског боја 1389. године. Они су дошли са подручја гдје постоје два манастира, Стара и Нова Павлица. Из тих крајева су и преци Никола Тесла.

Да ли у Лици осим ојкана постоји још неки начин традиционалног пјевања?

Други изворни начин пјевања у Лици је тзв. *гроктање*, односно пјесме под називом *ірокіћалице*, *розіалице* и *орцаљке*. То су углавном епске пјесме у којима један пјевач поведе, рецимо, пјесму 'Вила гнијездо вила Равиојла насред поља личкога' или 'Гавран вука за уво повука', гдје се тај уводни стих обавезно завршава са 'ооој' и тек онда група пјевача наставља пјесму, при чему се свака строфа понавља у групном пјевању. У старо доба, кад год би се састајали родбина и пријатељи, заједнички се пјевало и јело из исте здјеле и здравице су се често дизале. Исто тако, свако прело је почињало здравицом. Били су то и посебно надарени људи, можда и неписмени, који су знали саставити неку изванредну, посебну здравицу. Добра здравица је представљала мали облик умјетности.

Што се јело у Лици у вријеме вашег дјетињства и раније?

Личке породице су некада биле задруге од готово двадесетак људи. С обзиром на то да је снијега код нас било од октобра до маја, киселио би се купус за зиму, који би се онда јео из лонца са свињетином или овчетином. Јео се и познати лички кромпир и *крув*, па *іра* (пасуљ), уштипци, штрудле. До прољећа људи су ходали у дугим овчијим кожусима, у опанцима, дубоким ципелама и сукненим панталонама. На тавану се сушио пршут и сланина, било је масти, а Лика је имала и пуно оваца, па је било сирева, *варенике*, киселог млијека и оног карактеристичног личког сира под називом *баса*. Храна се чувала у дубоким бунарима, није било фрижидера.

Како сте скупљали информације о старим обичајима?

Покушао сам да сачувам оно што сам о пјесмама и обичајима Срба у Лици чуо од људи, мојих рођака и мјештана који су били стари и по сто година. Изворне пјесме које сам од других чуо, могао сам сачувати мојим гласом и ја сам те пјесме пјевао и пјевам их и данас. Обичаје и начин живота сам записивао и претворио у књиге. Има у тим мојим књигама личких шала, разних анегдота које се препричавају, прича о Николи Тесли, описа народних ношњи, на примјер, о симболици личке капе која је и историјски занимљива. Многа сјећања на наше пјесме и обичаје су пропала, јер је често било мало писмених људи у нашим селима који би те обичаје и пјесме записивали. Једино што је у ствари постојало била је усмена предаја, па је тако пуно тога и мени моја мајка казивала. А ја сам све те пјесме и народне обичаје сачувао на носачима звука, по фонотекама и књижницама. Петнаест албума и седам књига. Нисам престао да радим, али то је отприлике оно колико сам ја до сада успио да од те личке културне баштине сакупим, запишем, опјевам и сачувам. ■

Привредник – ослонац и путоказ младима

Привредник у овој школској/академској години стипендира рекордан број ученика и студената, њих 144

пише
Оливера
Радовић

‘Ми као млада генерација треба да носимо и оно што је прије постојало и оно што сада постоји и да творимо нешто ново у будућности. Привредник нас потиче да погледамо прошлост, погледамо садашњост и кренемо у будућност’, рекао је Привредников стипендист Марко Михаиловић

Само слободан појединац, свјестан свог коријена, своје културе, своје вјере, своје историје и због свега тога поносан, у могућности је прије свега бити добар и продуховљен човек, а само такав човек је спреман да оства-

ри велика дјела’, рекао је предсједник Српског привредног друштва Привредник Никола Лунић поздрављајући стипендисте на 12. Конгресу Привредникових стипендиста и српске омладине одржаном 9. и 10. децембра у Загребу.

Он је на свечаности поводом промоције нове генерације Привредникових стипендиста истакнуо важност стипендија за лични напредак сваког младог човјека и нагласио да ће се Привредник заједно са својим донаторима и у

Патријарх Порфирије уручио је стипендистима уговоре о стипендирању (фото: Јовица Дробњак)

будућности максимално трудити да осигура што више средстава за стипендирање.

'Међутим, једнако је важно и развијати и јачати осјећај и свијест о припадности заједници, и њеној дубокој укоријењености у историји и култури. Исто тако важна је и свијест о другом и другачијем. Да ми сами будемо бољи људи у том односу према другом и другачијем. То је уједно и наша заједничка порука с овога конгреса', истакнуо је Лунић.

Овогодишњи Конгрес Привредникових стипендиста и српске омладине био је концепиран тако да су у фокусу били управо – стипендисти. Ове године их је било и највише до сада. Наиме, Привредник ове године стипендира до сада рекордан број ученика и студената – укупно њих 144, и то из два Привредникова фонда: Фонда Владимир Матијевић и Фонда Ивана Вујновић. Највећи број стипендиста долази из привредно поприлично занемарених подручја с недовољним улагањем у привредну инфраструктуру, гдје су просјечна примања знатно нижа него у другим крајевима Хрватске. Овогодишња концепција конгреса била је таква да је основни циљ био свим тим младим људима понудити дводневни програм с богатим едукативним и забавним садржајима, а првенствено омогућити им да се међусобно упознају, повежу, зближе.

'Сматрам да је ово била доста добра концепција, до сада је на конгресима нагласак био на донаторима, што је сасвим у реду, али ове године је нагласак био на нама, да се упознамо, дружимо, да то не буде само формално, али да нешто и научимо, размијенимо искуства', каже зоран малбаша из околице Книна који као Привредников стипендист завршава Факултет кемијског инжењерства и технологије у Загребу.

'Ја сам имао ту срећу да сам у Загребу, па сам га могао сам и истражити, али они ученици и студенти који нису, ево, сада су имали прилику и физички обићи и упознати одређена мјеста, од богомоља до модерних зграда. Доста је важно младима да упознају своју културу, поготово у вишенационалној средини. Важно је упознати своју културу, али и његовати је, дијелити је међусобно јер је то љепота личности као цјелине', каже Зоран и истиче да је најважније да и кад се заврше факултети, да остану пријатељства, јер, како каже, финансијска помоћ је важна, али људи су ти који остају.

Стипендисти су се међусобно упознали, али су упознали и нека од кључних мјеста за разумијевање повијести и доприноса Срба Загребу и Хрватској. Кренувши из Прерадовићеве улице и Привредниковог дома, уз стручно вођење повјесничарке умјетности и чланице Привредника наде берош, као и неколико студената завршних година који су се укључили у организацију и осмишљавање Конгреса, заустављали су се код многих значајнијих локација у Загребу на којима су загребачки Срби оставили свој печат и траг. Од Доњег града, Цркве Преображења Господњег, Хотела Дубровник, до Горњег града и Станковићевог казалишта, све до Мирогоја гдје на надгробним споменицима и аркадама стоје, углавном ћириличним писмом уклесана, имена великана и угледника који су задужили српски народ, али читаво друштво.

'Привредник прати моје школовање већ дуги низ година и сваке године се радујем свечано-сти додјеле уговора о стипендирању, тада увијек осјећам понос, част и весеље, а ове године ми је посебно драго што смо направили искорак тако да смо цијели догађај посветили међусобном дружењу и упознавању, као и упознавању Загреба и доприноса Срба Загребу, који је заиста велик и чија је прича инспиративна', каже леон њеванић, студент 4. године повијести на Филозофском факултету у Загребу. 'Мислим да све локације које смо обишли заједно доносе једну цјеловиту причу о повијести Срба у Загребу и Срба у Хрватској и ослањају се на традицију, баш као и Привредник, као неки путоказ и ослонац за будућност. Мени особно је било нарочито драго након дуго времена видјети обновљен простор православне цркве на Цвјетном тргу, а с друге стране ми је била

Учесници овогодишњег Привредниковог Конгреса (фото: Јовица Дробњак)

занимљива гостионица Под старим крововима, посљедње мјесто на којем је жив виђен пјесник бранко миљковић. То су двије полутке које опет чине цјелину, између духовног и свјетовног', истиче Леон.

Станислава радосављевић из Дубоке, студентика Грађевинског и архитектонског факултета у Осиеку, с друге стране, каже да јој је ово био први 'активан' обилазак Загреба. 'Пуно пута сам пролазила поред неких мјеста, али многе информације које се тичу утицаја и доприноса Срба кроз повијест нисам знала', каже и додаје да је на Конгресу упознала пуно нових људи и обновила нека стара пријатељства. 'Сад могу рећи да имам познанике по цијелој Хрватској. Надам се да ће се овакав тип конгреса наставити одржавати, јер сви млади заслужују овакво искуство какво смо ми имали у ова два дана.'

Поред дружења стипендиста, њиховог повеживања, упознавања, вечерњег квиза на којем су показали завидно познавање историје српског народа, на дводневном 'путовању' кроз историју и садашњост Загреба сви заједно имали су могућност да освијесте дубину културног и историјског коријена српског народа у Загребу, али и у цијелој Хрватској који сеже још у 14. стољеће. У Загребу од 15. стољећа с Катарином Кантакузином Бранковић, и с озбиљнијим насељавањем Срба у Загреб које почиње крајем 18. вијека, са цијелим низом организација и институција које су утемељене кроз цијели 19. вијек.

'Ми као млада генерација треба да носимо и оно што је прије постојало и оно што сада постоји и да творимо нешто ново у будућности. Привредника нас потиче да погледамо прошлост, погле-

дамо садашњост и кренемо у будућност', поручује марко михаиловић, студент психологије на Филозофском факултету у Ријеци. Или, како би то закључио немања дуброја, дугогодишњи Привредников стипендист: 'Кад постанеш свјестан да и ти можеш придонијети великом граду као што су и они прије тебе допринијели, то је дефинитивно од великог значаја за младе људе.'

Могућност да окупи овако велики број младих људи и завидни Привредникови резултати у стипендирању, упркос скромним ресурсима којима располаже, постигнути су захваљујући и солидарности српских организација и људи добре воље који могу и желе помоћи главну Привредникову дјелатност стипендирања талентираних ученика и студената. А један од Привредникових добротвора и највећих подржавалаца је и патријарх српских порфирије. Он је ученицима и студентима и уручио уговоре о стипендирању.

'Ви сте паметни, учите, радите и немојте да заборавите трећу реч из Привредниковог слогана 'рад, штедња, честитост'. Предуслов сваког успеха јесте честитост да би оно што имате, што радите и говорите, нарочито када има снагу, садржаја и памети, било афирмисање вас самих и другима на корист. То је честитост', рекао је патријарх, који се и присјетио свог првог доласка у Загреб, још док је био у манастиру Ковиљу, управо на прву Привредникову скупштину на којој су утемељени фондови за стипендирање, баш у простору Привредниковог дома.

'Што се свих нас тиче Црква је увек дужна да буде уз свакога. Уз вас ће увек бити и не само морално него и конкретно, а немојте замерити што ћу у првом лицу једнине рећи – и ја лично. Трудићу се да то не буде само морална подршка, него да анимирамо и друге људе који од сувишка имају шта да дају, а да некоме то буде насушна потреба', рекао је патријарх, који већ више година и значајним личним донацијама помаже Привредникове стипендисте.

Свечаном дијелу Конгреса и уручењу уговора о стипендирању новој, најбројнијој генерацији Привредникових стипендиста присуствовао је и саборски заступник борис милошевић, амбасадорица Републике Србије у Загребу госпођа Јелена милић, свештеник богољуб остојић и други чланови и пријатељи Привредника.

У име овогодишње генерације стипендиста присутнима се обратила анастасија миросављевић из Бијелог Брда, студентика 2. године Фармацеутско биохемијског факултета у Загребу. У културном дијелу програма наступила је академска глумица светлана патафта с поезијом савремених српских аутора, затим чланице Пјева, женског а капелла квинтета из Загреба који његује традицијску вокалну музику из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, звездана анастасија остојић и Јована Лукић, као и Привредников стипендист Филип Китановић, ученик Гимназије Јосипа Славенског у Чаковцу и Музичке школе у Вараждину, који је на труби и отворио свечани дио програма мелодијама познате композиције настале у чежњи за завичајем и родним крајем – Тамо далеко. ■

'Црква је увек дужна да буде уз свакога. Уз вас ће увек бити и не само морално него и конкретно, а немојте замерити што ћу у првом лицу једнине рећи – и ја лично. Трудићу се да то не буде само морална подршка, него да анимирамо и друге људе', рекао је патријарх

(Пред)новогодишње жеље

Иако избори нису предсједнички, Вучић је убједљиво највидљивији лик у кампањи СНС-а. 'Србија против насиља' узда се у синергију највећег дијела партија лијевог центра, које су се практично све удружиле

Са предизборног скупа Српске напредне странке (фото: Антонио Ахел/ATAIMAGES/PIXSELL)

И Србија и Хрватска у теорији као најмоћнију функцију имају предсједника владе, но истовремено и једна и друга земља предсједника државе и даље бира на непосредним изборима. Наоко парадоксално, чисто теоретски гледано, предсједник Хрватске има моћнију позицију од предсједника Србије. У Србији је дуго постојала дискрепанција између републичких и савезних позиција (заједничка држава са Црном Гором). И Борис Тадић и Александар Вучић као предсједници бивају најмоћнији људи у држави више преко неупитне позиције у владајућој странци, него зарад уставне позиције предсједника.

Парламентарни избори које је Александар Вучић расписао скупа са покрајинским и дијелом локалним (гдје су најважнији они београдски) за 17. децембар ове године нису били нешто што се нужно очекивало. Његова Српска напредна странка (СНС) побједила је у априлу прошле 2022. године и имала је право да влада до прољећа 2026. Ипак, два масовна злочина с почетка маја ове године – у основној школи 'Владислав Рибникар' и у двије мјесне заједнице у близини Младеновца, поставила су питање легитимности власти.

Негдје од средине прољећа до почетка лjeta, у Београду су заиста одржавани масовни протести,

али прилично лишени дневнополитичког садржаја, више усмјерени на одржавање осјећања постојања заједнице, него на рушење актуелне власти. Дио опозиције успио је ипак да се наслони на већ створену синергију, па су из те позиције тражили од предсједника Вучића ванредне изборе. Изгледало је да су се и сами изненадили кад је он пристао да им изађе у сусрет.

Тај дио опозиције у властитом саморазумијевању наслоњен на лијеви центар и на проевропску спољну политику успио је да се организује око једне листе коју су назвали 'Србија против насиља'. По свему судећи, они могу да очекују врло пристојан проценат гласова на парламентарним изборима, али нарочито на београдским.

Отуд можда и није чудно да је највећи скандал у предизборној кампањи фокусиран на једног од кандидата на београдској листи 'Србија против насиља'. Иако не спада у први ешалон политике у Србији, у посљедњих неколико година, Ђорђе микетић се успоставио као препознатљив политичар на лијево-либералном спектру. Његов

експлицитни сексуални снимак који је процурио у јавност навео га је на напуштање кампање, а ни 'контрола штете' коју је његова листа направила није обављена 'школски', па су се таблоиди блиски власти данима наслађивали интимним детаљима.

Осим ове пикантерије, кампања пролази без неких већих скандала. Иако избори нису предсједнички, Вучић је убједљиво највидљивији лик у кампањи СНС-а. 'Србија против насиља' узда се у синергију највећег дијела партија лијевог центра, које су се практично све удружиле. Изузетак су партија бившег предсједника Тадића који на изборе излази у коалицији са странком некадашњег министра Саше Радуловића, као и ЛДП Чедомира Јовановића, доскорашњег либлнга загребачких и сарајевских кибицера српске политике, која излази самостално, али којој нико не предвиђа прелазак цензуса, што код Тадића и Радуловића ипак није недостижно.

На десници је много већа гужва: једну листу предводи милош Јовановић из Новог ДСС-а, друга је окупљена око Бошка Обрадовића и Милице Стаменковски, а трећу предводи Вук Јеремит. Много мање видљива у традиционалним медијима је 'вансистемска' листа коју предводи доктор несторовић, који се у вријеме пандемије прославио пропагирањем антиваксерских теорија. С њим на листи је 'моћна гомилица' патриотске интелигенције која редовно гостује по подкастима, па многи предвиђају да би ова листа могла бити изненађење избора.

Негдје 'између блокова' мудро вреба ивица Дачић са својом Социјалистичком партијом Србије, странком Слободана Милошевића која је послије пада свог првог лидера у опозицији провела једва двије-три године, пошто је Дачићу увијек успјевало да бива језичком на ваги већине. Његов знаковити слоган 'Дачић премијер' намигује опет у том правцу. Истини за вољу, Вучић га је у посљедњих десет-једанаест година увијек кооптирао у своју већину, па кад му математички и није требао, тако да и многе нападе које СНС у кампањи одашиље ка мањем коалиционом партнеру, већина аналитичара види као чисту тактичку варку.

Неког потенцирања програма у кампањи заправо и нема. Сви као да излазе са списком (пред)новогодишњих жеља. СНС најављује наставак раста и развоја уз нову енергију за 'мудру политику предсједника', опозиција најављује 'скидање режима'. У односу на прошлогодишње изборе, у ваздуху се осјећа мањак предизборне еуфорије. СНС је досад увијек ванредне изборе правио у прољеће и рано лјето и увијек на трагу покушаја да се капитализује раст подршке. Тренутно се чини да неког великог простора за раст подршке нема, односно да би у владајућој странци били задовољни резултатима сличним прошлогодишњим. Тиме се разлог за изборе прије налази у добивању на времену, односно на 'успаглавању дужине мандата' са предсједничким мандатом који траје пет година. Отуд вјероватно и најава да ванредних избора до 2027. неће бити. То је свакако година кад Вучићу истиче други узастопни предсједнички мандат и кад он, по Уставу, неће моћи поново да се кандидује за ту функцију и биће вријеме за нову подјелу карата. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVI / Загреб | петак, 15/12/2023

ПРИВРЕДНИК #212

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Избори
у Србији

пише
Мухарем
Баздуљ

Полазници семинара у акцији

не би било могуће. Њихов допринос раду је немјерљив и због тога им још једном изражавамо велику захвалност, као и предавачима који су пренијели дио свога богатог знања нашим полазницима – рекао је генерални секретар СКД Просвјета Слободан Живковић, подсјетивши да су средства за семинар осигурана уз велику помоћ СНВ-а.

■ Н. Ј.

Славенизација Барање

Одржано је предавање о уклањању назива из Аустро-Угарске 1922. након повратка дела Барање

СКД Просвјета, подбор Бели Манастир, организовао је предавање на тему промене назива места у Барањи 1922. године. Предавач је био др.сц. АЛЕКСАНДАР ХОРВАТ из Музеја Војводине у Новом Саду. Хорват је започео констатацијом да је услед нових политичких околности дошло до демађаризације у којој је требало из јавног простора уклонити све политичко-идеолошке трагове претходне државе, Аустроугарске и Мађарске, што се, поред осталог, посебно односило на називе места, улица и споменика.

Званична Одлука Министарства унутрашњих послова о промени назива места у Бачкој, Банату и Барањи донесена је 15. маја 1922. године. Основни циљ био је замена мађарских имена насеља

Предавач
Александар Хорват

новим именима у словенском духу, да добију српско-хрватска имена. Критеријуми за промену назива били су предлози српског, буњевачког и шокачког становништва. Наредба да почне рад на промени мађарских имена насеља објављена је 1920. године. Задатак да изради предлог и образложење нових имена места добио је барањски жупанијски школски надзорник Милан Ђ. Ђосић и његов је предлог постао основа за промену имена места у Барањи. Барања је Тријанонским мировним уговором 1920. подељена између Мађарске и Краљевине СХС. Мањи, јужни део подручја, припао је југославенској држави.

■ Зоран Поповић

Награде за волонтере године

Осим што је доказани антифашист, Никола Опачић годинама разноси примјерке Новости читаоцима из Белог Манастира

ПРОВОДОМ 5. децембра, Међународног дана волонтера, 'Оазин' волонтерски центар из Белог Манастира, у организацији водитељице Ане Јеличић, већ осму годину заредом свечано додјељује 'Награду волонтер године' и два 'Признања за волонтерски ангажман' заслужним волонтерима с подручја Барање. Ове године свечаност је одржана 6. децембра у беломанастирском Центру за културу.

Прво 'Признање за волонтерски ангажман' у 2023. години уручено је Николи Опачићу из Белог Манастира, предсједнику локалне Удруге антифашистичких бораца и антифашиста, који ту функцију волонтерски обавља већ 16 година. Од 2007. као главни иницијатор активно и континуирано организује обиљежавање годишњица значајних догађаја из нов-а на подручју Барање: Батинске и Болманске битке те Дана побједе и Дана антифашистичке борбе, чиме је дао немјерљив допринос да се антифашистичке идеје не забораве. Скуп са другим члановима УАБА Бели Мана-

стир редовито учествује у обиљежавању таквих годишњица у Бачкој, Сријему и Славонији.

Већ петнаестак година као волонтер истиче се и у прихвату и дистрибуцији нашег тједника 'Новости' и вуковарског петнаестодневника 'Извор', који читаоце информирају о актуелним догађајима у Хрватској и који се бесплатно дијеле заинтересираним грађанима. Ангажман Николе Опачића састоји се у томе да сваког петка ујутро – 52 пута годишње и без обзира на временске прилике – у беломанастирској пошти преузима шест пакета, укупно 90 примјерака 'Новости' те их односи на сабирно мјесто и раздјељује другим разносачима. 32 примјерка 'Новости' сам преузима и бициклом их разноси до читалаца по Белом Манастиру. А ти читаоци махом су пензионери и старији људи, којима много значи да им нетко донесе бесплатне новине на кућни праг те који друге новине обично и не читају.

Добитница 'Признања за волонтерски ангажман' у 2023. години је и ватрогаскиња Јелена Станкић, дугогодишња активна чланица ДВД-а Каранац чак од своје шесте године. Прошла је многобројне едукације, посебно оне за рад с младима, за што је и више пута похваљивана и награђивана. Својим несебичним радом и залагањем постала је и чланица Првог хрватског женског интервентног тима у повијести ватрогаства, с којим је прошлог љета на Брачу, уз колеге ватрогасце, бранила приобаље од пожара и других недаћа. Њезин волонтерски рад описује се ријечима: одговорна, пожртвована, спремна за сваку хуману акцију.

За овогодишњег добитника 'Награде волонтер године' проглашен је још

Ватрогаскиња Јелена Станкић и Никола Опачић с 'Оазиним' тимом

један ватрогасац: МАРКО БАРЧАН, дугогодишњи члан, часник прве класе и тренутни предсједник ДВД-а Кнежеви Виногради. За њега кажу да је ентузијаст срцем и душом, који својим радом служи за примјер осталим члановима, поготово ватрогасном подмлатку, чији је водитељ. Његова храброст, поузданост и организираност посебно су дошле до изражаја у разним ризичним интервенцијама, у којима је од ватре спасавао куће, господарске објекте и надасве људске животе. Љубав према ватрогаству пренио је и на своју супругу и кћерку.

■ Јован Недић

Stogodnjak (716)

15. 12. – 22. 12. 1923: nastavljaju se sustavni i rafinirani progoni Jugoslavena iz Rijeke. Novi gospodari Rijeke su, naime, smislili lukavi plan kako da, uoči planiranih izbora, u gradu ostane što manje stanovnika koji se otvoreno protive talijanizaciji. Najprije su famoznim dekretom o stjecanju i gubitku riječkog građanstva uzurpirali pravo da se riječko građanstvo prizna, odnosno oduzima onima koji nisu po volji gradskoj vlasti. Istodobno je počela revizija obrtnica, odnosno sve one su ukinute, a nove će dobiti samo odbačeni. Među malim trgovcima zavladao je strah – dozvolu će dobiti samo oni koji budu u političkoj milosti. Istinski Riječani su ogorčeni, pišu novine, jer su im uskraćene dozvole za rad, pa tako ostaju bez sredstava za život, dok ih novopridošli Talijani dobivaju 'preko noći'...

* beogradska Politika upozorava na aferu s unovčenjem ratnog plijena poslije prevrata i pritom se poziva na službene izvore u ministarstvu pravde. Navodi se, da su se na prodaji ratnog plijena, od kojeg dobar dio pripada Srbiji, obogatili neki u Hrvatskoj, posebno političari i njihovi miljenici, dok je Zemaljska opskrba, pa tako i država, teško oštećena. Spominju se milijunski iznosi koji su se slili u privatne džepove, a trebali su završiti u državnoj blagajni. Iz Hrvatske to opovrgavaju, tvrdeći da je ratni plijen preuzimala 'dijelom vojska, a dijelom civilna vlast' te je prodavan i dijeljen po unaprijed dogovorenim kriterijima. Pritom se navodi da se 'kraljevina Srbija i odrekla dijela plijena na račun pomoći teško postradalim krajevima u Hrvatskoj...' Navodi se također da je dio ratnog plijena, 'posebno živež, nepovratno propao. Žito je prokljalo tri pedlja visoko, brašno se upljesnilo, a masa je stvari bila pokradena...'

* u bečkim je novinama bivša 29-godišnja učiteljica iz Srbije imala nadimak 'ženski Raskoljnikov'. Ni u jednom trenutku se, kako kažu, nije razdvajala od knjige 'Načini ubojstva trovanjem' Ericha Wulffena. I služila se s dva prezimena – Vukobratović i Vukbranković, tvrdeći pritom da potječe iz stare srpske plemićke obitelji. Posljednji put je bila hapšena u travnju 1918. za pokušaj četverostrukog ubojstva obitelji bečkog školskog nadzornika Pifflla. Sada se ponovno našla pred bečkim sudom i opet pod optužbom za pokušaj četverostrukog ubojstva, i opet otrovom! Dvorana porotnog suda bila je premala da primi sve zainteresirane. Milica Vukobratović (Vukbranković) optužena je za pokušaj ubojstva trovanjem bečkog knjižara Wolfganga Stuelpnagla, njegova dva sina i dvorkinje. Danima im je navodno u hranu stavljala olovno bjelilo, dovoljno da ubije čak 20 osoba. Dio suđenja bio je zatvoren za javnost, jer se ticao njezinih intimnih odnosa sa Stuelpnagelom. Suđenje je trajalo dva dana, a presuda je na kraju mnoge iznenadila – ništa nije bilo dokazano, pa je osuđena na tri i pol godine tamnice 'radi teške tjelesne ozljede...' Ništa joj nije bilo dokazano ni na suđenju 1918. Tada je osuđena na dvije godine tamnice, jer je 'djelo pripisala posinku nadzornika Pifflla...'

■ Đorđe Ličina

RADOMIR LAZOVIC Treba da razvlastimo SNS

Verujem da u Beogradu možemo da ostvarimo pobjedu. Mislim da bi ona bila još izraženija ukoliko u republici bude takav rezultat da SNS ne može da napravi samostalno vlast. Opozicija se skupila oko tri ključna pitanja, to su borba protiv kriminala i korupcije, borba protiv nasilja u društvu i borba protiv inflacije i rasta cena

SA RADOMIROM LAZOVICEM, kopredsjednikom stranke Zeleno-levi front i nosiocem opozicione liste Srbija protiv nasilja, razgovaramo neposredno pred izbore 17. decembra.

U periodu između dva izborna ciklusa inicijativa Ne davimo Beograd je transformisana u Zeleno-levi front. Šta to konkretno znači?

Inicijativa Ne davimo Beograd, koja je imala članove i iz drugih gradova, ipak je bila neka vrsta lokalnog delovanja, iako smo iznosili stavove i o svim bitnim društveno-političkim pitanjima. Odlučili smo da formalizujemo pokret, da on postane politička partija, iz brojnih razloga, kao što su tehničko-administrativno-finansijski, jer tom formalizacijom dobivate pravnu i svaku drugu sigurnost. Od početka ove godine održani su osnivačka skupština i prvi kongres, gde smo izabrali novo rukovodstvo, i počela je sa radom partija Zeleno-levi front. Što se tiče suštinske promene u odnosu na Ne davimo Beograd, nje nema. To je programski ta organizacija, samo nastavlja dalje, šireći se na druge gradove u Srbiji.

Na koje tačno gradove?

I do sada smo imali veliki broj glasova podrške iz najvećih centara. Niš, Kragujevac, Užice, Požega, u Vojvodini Novi Sad, Sombor, Subotica, pre svega, pa tako i naš rast ide u tim pravcima. Proces transformacije iz pokreta u partiju i dalje traje. Potreban je jedan period prilagođavanja.

Uključuje li to i ostale lokalne pokrete?

Rekli smo da ne želimo da pravimo asocijaciju i političku partiju sa onim organizacijama sa kojima imamo dugogodišnju saradnju, kao što su Krična masa iz Kule, Inicijativa za Požegu, Lokalni front iz Valjeva... Napravili smo sa njima strateško partnerstvo, ali partija je

nešto drugo. Mi pravimo jedinstvenu organizaciju koja će delovati na celoj teritoriji Srbije.

Kupovina glasova

Nastali ste pod vlašću SNS-a i Aleksandra Vučića. Da li je to prednost, jer ste od starta morali da se borite sa nadmoćnijim neprijateljem koji često igra prljavo, ili je to mana?

Ne mogu baš da procenim, ali iskreno, žao mi je zbog toga. Voleo bih da živimo u društvu gde se vlast smenjuje i gde je promena moguća demokratskim putem i kroz institucije sistema. Nažalost, živimo u društvu koje je neka vrsta hibridnog režima, gde je na vlasti tiha diktatura ili glasna autoritarnost, ali je činjenica da je Vučić nezastuženo na vlasti

Samo od 2020.

imali smo koronu, bojkot, proteste, pa izbore prošle godine, sad ove. Stvarno je neverovatna dinamika u društvu sa stalnim izazivanjem straha što će biti sutra ako Vučić ne pobjedi, ali naše ideje i stavovi su isti. Mi ih zastupamo i na ulici i u parlamentu

ovako dugo. I jeste nas obeležilo to protivljenje njegovim štetnim projektima, njegovim štetnim dilovima, privatizaciji javnih i prirodnih dobara, uništavanju reka, obala, parkova... Voleo bih da nije tako, ali svašta smo prošli od nastanka. Od toga da su nas pratili, proganjali po domovima u kojima živimo, da su nam prisluškivali telefone, što nam i sada rade, snimaju nas njihovi agenti, sabotiraju akcije koje radimo, vode prljave medijske kampanje u kojima nas nazivaju ubicama, plaćenicima, klanovima kriminalnih bandi. Oca su mi nazvali silovateljem, a sve to se dešava u njihovim tabloidima i režimskim medijima. I ne bih voleo nikad da se naviknem na takvo nešto. Mislim da to ne treba normalizovati, a da očvrstne, to zaista jeste. Toliko se često to dešava da nekako oguglaš, ali kažem, ne sviđa mi se što oguglavamo.

Od svog prvog pojavljivanja na izborima za grad Beograd prošli ste bojkot onih parlamentarnih, učestvovanje i ulazak u gradski i republički parlament, a sad su i ovi izbori. I sve to u pet godina?

Mislim da je to skandal. Samo od 2020. godine imali smo koronu, bojkot, proteste, pa izbore prošle godine, sad i ove. Stvarno je potpuno neverovatna dinamika u društvu sa stalnim izazivanjem straha što će biti sutra ako Vučić ne pobjedi, ali naše ideje i stavovi su isti. Mi ih zastupamo i na ulici i u parlamentu. To su iste aktivističke ideje koje smo zastupali čak i pre inicijative Ne davimo Beograd, kroz rad u civilnom društvu. Drugačije je jer moraš da nađeš način, u neprijateljskom okruženju u kome nemaš većinu i uglavnom si suočen sa različitim sabotazama, za sistemsku rešenja za poboljšanje onoga što vidiš da je problem.

Koliko pratite ono što se dešavalo u Zagrebu? Primetna je sličnost naziva poslaničkih grupa – Možemo u Zagrebu i Hrvatskoj, a sa ove strane Moramo.

Pored tog imena koje površno, ali jasno opisuje da u njima vidimo nekoga ko je inspiracija, prijatelj jer delimo političke ideje, postoji dugogodišnja razmena na relaciji Zagreb – Beograd, koja je bila uglavnom vezana za ideje zelenog održivog razvoja, društvene pravde, jednakosti, preraspodele društvenih dobara. Poznajemo se više od deset godina i zaista delimo pogled na svet, političke ideje, a osim toga puno su nam značili jer smo imali neku vrstu regionalnog partnera sa kojim smo mogli da razmenjujemo iskustva i znanja, posebno zato što su oni malo ranije ušli u sve ovo u što mi danas ulazimo. Uvek sam isticao da što su bliži odnosi Zagreba i Beograda, ljudi će u ovom regionu bolje živeti, a isto mislim i za sve druge gradove u regionu i za sve druge države. Ukoliko bi došlo do promene vlasti, ljudi treba da očekuju raširene ruke i poziv na saradnju i drugačiji život na ovom prostoru.

Vidimo u zagrebačkom slučaju da je rupa koja je ostala iza Milana Bandića ogromna i sa kakvim se problemima i kritikama suočava aktuelna vlast. Bojite li se da bi se slično moglo desiti i u Beogradu, jer svi ističu da je tu najveća šansa da se pobjedi SNS?

Nema nikakve sumnje da će biti teško i da će nas SNS apsolutno sabotirati. Neke štete su nepovratne i moramo da se suočimo sa tim. Verujem da u Beogradu možemo da ostvarimo pobjedu. Mislim da bi ona bila još izraženija ukoliko u republici bude takav rezultat da SNS ne može da napravi samostalno vlast. To bi vodilo razvlašćivanju SNS-a, a treba da ih razvlastimo, ne samo od glave, od Aleksandra Vučića, nego od svake mesne zajednice, svake opštine, svakog grada. Za to je potreban ogroman broj ljudi i otud moja poruka da se uključe da zajedno razvlastimo SNS, da dovedemo ljude koji imaju pre svega ljubav prema svojim gradovima, a onda i odgovornost i političku viziju kako da rešimo nagomilane probleme.

Da li su realne procene da bi to moglo da se učini sa samo pet odsto više izašlih glasača nego što je to bio slučaj na prošlim izborima?

Računa se na to da postoji dobar deo izbornog rezultata koji će biti namešten, a to što će oni uspeti da ukradu nije toliko veliko da ne može da bude nadoknadeno većom izlaznošću. Neki je proračun da oko pet odsto više ljudi treba da izađe da bi se nadoknadile prevare. I druga stvar, istraživanja govore da je veći broj apstinenata naklonjen opoziciji. Važno je još jedno. Planira se perfidna vrsta izborne manipulacije. Ići će se na to da glasanje traje što duže pojedinačno po čoveku, da bi se ljudi od njega odvratili, da bi imali redove i čekali, pa da eventualno odustanu, izađu iz reda.

Krada o kojoj pričate već traje. Iz priče portala CINS vidljivo je na koji se način kupuju glasovi putem kol-centara. To nije neka novost, o tome se i ranije pričalo, ali sad prvi put imamo konkretan uvid?

Novinari na najbolji način dokazuju ono što smo tvrdili – da SNS vrši uticaj na birače, da to rade na način koji nije zakonit, da kupuju glasove, ucenjuju, prete... Mislim da to najbolje pokazuje da situacija nije fer i poštena, da svi akteri nisu jednako zastupljeni u medijima, da se vrše pritisci na birače i da na taj način SNS pobeđuje na izborima. SNS je stvorio celu mrežu povezanih firmi, što javnih preduzeća, što privatnih, da bi na kraju izrabljivao te mlade ljude kojima kao da poručuju da jedino što mogu da rade jesu neki sivi i protivzakoniti poslovi za partiju, da budu hostese, da budu na slabo plaćenim, neperspektivnim poslovima. Moramo da se izborimo za neku drugačiju perspektivu, a ne da ih SNS gura u svoj svet.

U kol-centrima postoji i spisak za koji se sumnja da je birački i da se zloupotrebljava, baš kao što se zloupotrebljavaju i privatni snimci političkih protivnika za difamaciju?

Oni imaju spiskove građana, lične podatke, idu po spiskovima, ne samo u kol-centrima. Na prošlim izborima smo ih uhvatili kako idu po zgradama, u realnom vremenu prate ko je glasao, ko nije. Kod svojih simpatizera dolaze na vrata, vrše pritisak da izađu da glasaju i onda vidite celu šemu i zloupotrebu podataka. Dodatno se vrši praćenje političkih protivnika, snimanje, blaćenje u medijima, koristi se BIA za te svrhe. To je ceo sistem represivne države, koja u 21. veku ne izgleda kao stare diktature u kojima se vrši svakodnevno nasilje, ovo je drugačija vrsta nasilja za koje se koriste ogromni resursi koje imaju, a dolaze od države.

U samoj koaliciji su velika razmimoilaženja. Kako da glasači nekadašnje inicijative Ne davimo Beograd, aktivisti koji su izlazili na ulice protiv rušenja Savamale i gradnje Beograda na vodi, gledaju na najavu kandidata koalicije Srbija protiv nasilja za gradonačelnika da bi hiljadu stanova u Beogradu na vodi dao mladima?

Ja bih voleo da imamo isto viđenje o svim stvarima i da ono bude onakvo kakvo je naše. Ali nije. I mislim da je pošteno da ljudima kažemo da se razlikujemo, a da smo se skupili, svi tako različiti, oko par pitanja koja su za nas ključna da bismo mogli da ozdravimo ovo društvo. Ljudi to vrlo dobro znaju. Treba da neko napokon počne da govori istinu i da se ne krije. Da, mi smo različiti, skupili smo se oko tri ključna pitanja, to su borba protiv kriminala i korupcije, borba protiv nasilja u društvu i borba protiv inflacije i rasta cena. Te tri ključne stvari su, naravno, povezane

sa drugim oblastima. Ne možemo govoriti da će nam deca biti sigurna u školi ako se ne bavimo obrazovanjem, uslovima u kojima radite itd.

Marinika Tepić predlaže da se posle pobe opozicije formira tehnička vlada, koja bi regulisala izborne uslove da bi se potom organizovali novi, 'slobodni izbori'. Da li je to rešenje?

Ne bežim od toga da to bude tehnička vlada, ali mislim da može da se postavi malo veća ambicija, da to ne bude tehnička nego regularna vlada, koja će imati ograničen mandat oko ključnih pitanja. Nakon što to uradimo, idemo na slobodne izbore u drugim uslovima.

Zahtevi sa protesta**Mogu li se napraviti poređenja sa situacijom u Crnoj Gori pre pada Đukanovića, nakon tri decenije vlasti? Skupila se raznolika koalicija i, evo, već je treća vlada formirana u kratkom periodu, ali poruka je jasna – vlast je smenjiva. Srbija do toga još nije došla.**

Bilo je tih poređenja, ali mislim da je to opasno jer pojednostavljuje stvari. Karakteristika modernog doba u kome živimo jeste da se ti režimi lako prilagođavaju raznovrsnim situacijama, menjaju se, uče kako da sve što im smeta izmanipulišu i okrenu da ih ne može oštetiti. Mislim da moramo da smislimo srpski scenario koji je zasnovan na ovdašnjim karakteristikama, da probamo da nađemo svoj način kako treba da delujemo.

Da li je tačnija onda paralela sa periodom pre 5. oktobra 2000. godine? Spomi-**Uvek sam isticao da što su bliži odnosi Zagreba i Beograda, ljudi će u ovom regionu bolje živeti, a isto mislim i za sve druge gradove u regionu i za sve druge države****nju da će konačno doći i taj 6. oktobar, u simboličkom smislu, naravno.**

Mogu da povučem jednu paralelu. Protesti pre 5. oktobra su izgledali slabije nego sama finalna manifestacija. Jesu trajali dugo, ali nije tu bilo stotinu hiljada ljudi. Oni su došli na kraju. Pre toga je trebalo pripremiti, obavestiti ljude, istrajati, biti sutradan na istom mestu gde si bio juče i verovati da je promena moguća uprkos autoritarnom režimu. Imamo da naučimo još nešto – kad se promena desi, moramo da budemo tu kao ljudi, da učestvujemo u dešavanjima da bismo se zaštitili da ta promena ne ide na onu stranu na koju nismo želeli.

Sad se desilo obrnuto. Nakon ubistava u školi 'Vladislav Ribnikar', 3. i 4. maja na protestima je bila ta stotina hiljada u prvih nekoliko šetnji, da bismo poslednje proteste dočekali sa svega nekoliko hiljada?

Jeste. Kad se desilo masovno ubistvo, probali smo da istaknemo zahteve koji bi bili

normalni, da se nešto promeni u državi, da nakon takve tragedije krene u nekom pozitivnom pravcu. U tom trenutku te je zahteve podržalo stotine hiljada ljudi. Podržala ih je i petina onih koji glasaju za SNS. Mislili smo da čak i takav SNS kakav je može da napravi neki pozitivan korak, ali onda je stigla ona čuvena rečenica da sistem nije zakazao i ljudi su bili zaista besni, puni bola, patnje. Baš je bilo teško. Ti protesti su bili veličanstveni jer su bili mnogo više od političkih. Pola ljudi plače. Nakon toga smo istrajavali u zahtevima. Nekima je odmah postalo jasno da vlast neće ništa uraditi, nekima je trebalo malo više da vide da se neće desiti ništa. Kad je postalo jasno da se ništa neće promeniti dok su oni na vlasti, rekli smo da ako neće vlast da ispuni zahteve protesta, hoće opozicija i mi vas molimo za podršku da to uradimo. Zaista očekujem da će ti ljudi, koji su se tada pojavili na ulici i sa kojima smo u bolu i patnji zajedno stajali, znati da glasaju za pravu stvar i da ćemo promeniti Srbiju.

Spominjali ste apstinate. Veliki broj učesnika protesta su bili mladi ljudi i upravo su oni apstinenti jer nemaju političku opciju. Kako dopreti do njih?

Mislim da smo ovim ujedinjavanjem opozicije uradili nešto što je važno, a to je da ljude ne delimo, nego se ujedinjujemo i kažemo: U redu, sad imate za koga da glasate. I da će taj neko ko dobije vlast ispuniti zahteve koje smo zajedno postavili na protestu. To je jedna vrsta, ako mogu da kažem, društvenog dogovora da ćemo odmah promeniti neke stvari koje su uticale na to da se dese ta tragična ubistva. Jer istraživanje uticaja medija na krivična dela nam govori da će, ukoliko su ljudi izloženi nasilju putem televizije i drugih medija, više nasilja biti i na ulici, u porodici i svuda. ■

Prodaj ili propadaj

Na nedavno održanom referendumu u Venezueli 95 posto glasača podržalo je prijedloge da se Essequibo anektira. Riječ je regiji susjedne Gvajane koja zauzima čak dvije trećine ukupnog teritorija te malene države i bogata je naftom, pa se Gvajana nakon referenduma za pomoć obratila Ujedinjenim narodima

Predsjednik Gvajane, Irfaan Ali, uoči referenduma podigao je zastavu na spornom teritoriju (Foto: Op.gov.gy)

PRVOG dana prosinca u Venezueli je održan referendum na kojemu se tamošnje građane pitalo smatraju li da bi njihova zemlja trebala anektirati Essequibo, regiju susjedne Gvajane koja zauzima čak dvije trećine ukupnog teritorija te malene države i u kojoj živi 125 od ukupno 800 tisuća stanovnika.

Riječ je o gotovo potpuno netaknutom brdovitom području amazonske prašume čija se prirodna cjelina proteže i na Surinam, Francusku Gvajanu, Venezuelu i Brazil. Nastanjuju je starosjedički narodi koji se od početka 20. stoljeća bave ilegalnim rudarenjem zlata i dijamanta. U pitanju je i područje koje je predmet teritorijalnog spora već više od dva stoljeća i koje obiluje resursima zlata, nafte, mangana, boksita, urana, dijamanta i rijetkih metala.

Referendumu u Venezueli pristupilo je dva od ukupno 28 milijuna ljudi (pri čemu je posljednjih godina oko sedam milijuna ljudi izbjeglo zbog humanitarne krize), a 95 posto onih koji su glasali podržali su prijedloge da se Essequibo anektira i proglasi saveznom državom Venezuele pod nazivom Guyana Esequiba. U prijedlozima vlade predsjednika NICOLASA MADURA građane se pitalo i odbacuju li nadležnost Međunarodnog suda pravde (MSP) da razriješi teritorijalni spor s Gvajanom, te smatraju li da bi sve strane kompanije koje tamo posluju u roku od tri mjeseca trebale napustiti sporni teritorij. Gvajana se nakon referenduma za pomoć obratila Ujedinjenim narodima, Brazil je poslao dodatne vojnike na svoje granice s obje zemlje, a Južna komanda američke vojske održala je u Gvajani vojne vježbe. Članice regionalnog trgovinskog bloka Mercosur u zajedničkoj su izjavi upozorile da je zadnje što Latinskoj Americi treba oružani sukob zbog teritorijalnog spora, podsjetivši da se

Ugovor između Exxon-a i Gvajane pokazuje da je Gvajana izvukla kraći kraj jer se njime naftnoj kompaniji garantira čak 75 posto prihoda sve do povrata ulaganja. Ostatak se ravnomjerno dijeli s Gvajanom, dok je kompanija zauzvat izuzeta iz plaćanja poreza

takva vrsta rata na kontinentu nije dogodila već više od 75 godina.

U samoj Venezueli dogodine bi se trebali održati izbori na kojima bi Maduro teoretski mogao izgubiti od MARIJE CORINE MACADO, kandidatkinje ekstremne desnice. Ova zagovornica privatizacije naftne industrije i strane vojne intervencije protiv Madurove vlasti u listopadu je pobijedila na predizborima opozicije iako joj je otprije zabranjeno obnašanje javne dužnosti. Vrhovni sud poništio je rezultate predizbora unatoč Madurovom prethodnom obećanju da će omogućiti provođenje slobodnih izbora. Na to obećanje vlada SAD-a zauzvat je olabavila stroge sankcije koje su dodatno destruirale ionako tragično vođenu venezuelansku ekonomiju. Venezuela je, prema podacima MMF-a, ove godine imala najveći rast cijena od svih država u svijetu, a polovica stanovništva, unatoč golemim rezervama nafte, živi ispod granice siromaštva. Stoga se Madurov, zasad samo simboličan nasrtaj na Gvajanu tumači kao pokušaj da aspiriranjem nacionalističkih sentimentata mobilizira birače, a opoziciju prikaže kao nepatriotsku bude li se protivila njegovoj inicijativi koja se odnosi na Essequibo.

MADURA se, osim toga, prikazuje i kao jedinu stranu koja je prekršila naputak MSP-a da ne poduzima ništa čime bi se mogao narušiti *status quo* teritorijalnog spora iako je uoči referendumu predsjednik Gvajane MOHAMED IRFAAN ALI također poduzeo simbolički čin podizanja zastave na spornom teritoriju. Još puno važnije, vlada Gvajane 2015. godine dozvolila je američkoj naftnoj kompaniji ExxonMobil da u teritorijalnim vodama spornog područja započne s crpljenjem nafte. Time je ta kompanija postala ključan akter u eskalaciji neprijateljstva između dvije države koje su sve do 2015. imale mirne, pa i prijateljske odnose, unatoč teritorijalnom sporu koji su prouzročile povijesne kolonijalne sile svojim arbitrarnim iscrtavanjem granica.

Stručnjaci za povijest Latinske Amerike korijene toga spora datiraju u 1777. godinu, kada su vlasti tadašnje španjolske kolonije, Generalne kapetanije Venezuele, regiju Essequibo priključile teritoriju Kapetanije. Nakon raspada španjolskog carstva Kapetaniju je prisvojilo Ujedinjeno Kraljevstvo, a Britanci su nakon toga na to područje poslali njemačkog istraživača HERMANNA SCHOM-

BURGKA da za njih obavi geografska istraživanja. On je 1841. iscrtao provizornu granicu, takozvanu Schomburgkovu liniju, između Venezuele, koja se u međuvremenu oslobodila kolonijalnog jarma, i tadašnje Britanske Gvajane. Granica je išla u korist naručitelja Britanaca, koji su znali da tamo ima zlata, pa je Essequibo pripojen Britanskoj Gvajani. Venezuela je tu odluku pokušala osporiti međunarodnom arbitražom u Parizu, koja je 1899. presudila u korist Britanaca. Venezuela nije prihvatila tu odluku s obzirom na to da na arbitraži nisu bili prisutni njezini predstavnici već su je zastupale Sjedinjene Države, kojima se ona prethodno obratila za pomoć. Nakon osamostaljenja Gvajane od britanske vlasti 1966. u Ženevi su obje države potpisale sporazum da će revidirati prethodnu odluku o granici te da u međuvremenu nijedna strana neće poduzimati nikakve radnje na spornom teritoriju. Ženevskim sporazumom obje su zemlje ovlatile Glavnog tajnika UN-a da preuzme kontrolu nad pregovaračkim procesom. Tadašnji Glavni tajnik UN-a BAN KI-MOON 2016. godine donio je odluku da, ukoliko proces ne dovede do rješenja, njegov nasljednik ANTÓNIO GUTERRES kao sljedeću instancu angažira Međunarodni sud pravde, što se 2018. i dogodilo. No Venezuela nije priznala nadležnost ICJ-a, što je sada potvrdila i tako da je to pitanje uvrstila u referendum.

Unatoč tome, spor je mirovao od 1966. pa sve do 2015. godine, kada je ExxonMobil u teritorijalnim vodama Gvajane pronašao naftu, čija se količina procjenjuje na najmanje 11 milijardi barela. Osim što je Gvajana time postala najveće Exxonovo crpilište nafte uopće, samu Gvajanu, kako se tvrdi u vodećim medijima, Exxonove operacije trebale bi pretvoriti u 'najbogatiju državu Latinske Amerike po *per capita* prihodima'. Ta tvrdnja, međutim, ne može biti dalje od istine, unatoč tome što su vlasti uspjele nešto investirati u infrastrukturne projekte otkad je započelo crpljenje nafte. Gvajana trenutno proizvodi 380 tisuća barela dnevno, što je čini sedmim najvećim proizvođačem na kontinentu, a BDP bi ove bi godine trebao narasti za 25 posto. To je, međutim, varljiv podatak kada se uzme u obzir da se radi o zemlji od koje je na cijelom kontinentu siromašniji samo Haiti. Osim toga, u pitanju je 'razvoj' tipičan za zemlje koje su žrtve eksploatacije kolonijalnoj tipa, pa tako španjolski El País u nedavnoj reportaži ovako opisuje izgled glavnog grada Gvajane: 'Glavni grad, Georgetown, u zadnje vrijeme vrvi menadžerima naftne industrije. To je deformiralo tržište. Danas najjeftiniji hotel noćenje naplaćuje 200 eura, a taksisti ne žele voziti za manje od 30 dolara. Jela u restoranima jedva da su jeftinija od onih u SAD-u. Kamioni i dizalice su posvuda.'

Ugovor između Exxon-a i Gvajane, koji je procurio u javnost, pokazuje i da je Gvajana u njemu izvukla daleko kraći kraj jer se njime naftnoj kompaniji garantira čak 75 posto prihoda sve do povrata ulaganja. Ostatak se ravnomjerno dijeli s Gvajanom, dok je kompanija zauzvat izuzeta iz plaćanja poreza. Ugovorom se, osim toga, Gvajani zabranjuje da prekine ili na bilo koji način izmijeni njegov sadržaj bez pristanka kompanije. Osim ugovora s Exxonom, vlada Gvajane u rujnu, dva mjeseca prije referendumu u Venezueli, provela je i natječaj za novih osam lokacija za istraživanje nafte i plina u moru, na koji se javio još i francuski TotalEnergies, te kompanije iz Kine, Katara i Malezije.

ExxonMobil najveća je naftna kompanija u zapadnom svijetu, a lani je imala profit od skoro 56 milijardi dolara. Njezini čelnici tradicionalno su povezani s američkim vladama, što neslužbeno, što putem prakse 'rotirajućih vrata'. Tako je LEE RAYMOND, Exxonov CEO od 1993. do 2005, bio blizak prijatelj bivšeg američkog potpredsjednika

DICKA CHANEYJA, a njegov nasljednik REX TILLERSON iz kompanije je otišao na mjesto državnog tajnika bivšeg predsjednika DONALDA TRUMPA. Upravo se Tillersona smatra jednim od glavnih huškača protiv Venezuele još u vrijeme pokojnog predsjednika HUGA CHAVEZA. Chavez je 2006. proveo proces nacionalizacije naftne industrije na način da su sve strane kompanije morale potpisati ugovor s državnim poduzećem PDVSA. Nisu pristali jedino Exxon i također američki ConocoPhillips, već su umjesto toga Venezuelu tužili arbitražnom sudu u Washingtonu (ICSID). Exxon je tražio 18 milijardi dolara, a dobio je 1,6 milijardi. Washington Post objavio je 2017. tekst pod naslovom 'Rex Tillerson izgorio je u Venezueli, a onda je dobio svoju osvetu' u kojemu se tvrdi kako je Tillerson s Venezuelom 'izravnao račune' 2015. godine, kada je na vlast u Gvajani došao DAVID GRANGER, bivši general koji

Vlada Gvajane 2015. dozvolila je kompaniji ExxonMobil da u teritorijalnim vodama područja Essequibo započne s crpljenjem nafte. Time je kompanija postala ključan akter u eskalaciji neprijateljstva između dvije države

Teritorijalne vode Gvajane trenutno su najveće Exxonovo crpilište nafte (Foto: Gram Slattery/Reuters/PIXSELL) (gore). Predsjednik Venezuele Nicolas Maduro s predsjednikom Nacionalne skupštine nakon referendumu (Foto: Leonardo Fernandez Viloria/Reuters/PIXSELL) (dolje)

se obrazovao u Velikoj Britaniji i SAD-u. Pet dana nakon što je Granger pobijedio na izborima Exxon je objavio da je u vodama Gvajane pronašao naftu. Izvršni menadžer Tillerson objavio je tada da je u pitanju 'najveći pronalazak nafte te godine igdje u svijetu'. Iako se znalo da je nalazište smješteno u moru pred obalom spornog Essequiba, Tillerson je forsirao ubrzano bušenje, oglašivši se o upozorenja da se projektom krši Ženevski sporazum između Venezuele i Gvajane. To je na koncu rezultiralo razdorom između dvije zemlje, a sada i dovelo do prijetnje oružanim sukobom.

Dosadašnji razvoj događaja ukazuje na ispravnost pretpostavke da je Maduro referendumom samo želio Gvajanu prisiliti na bilateralni sporazum oko Essequiba. Vojni bi mu sukob uoči izbora bio krajnje kontraproduktivan, a ukoliko bi ga inicirao, Venezuela više ne bi imala nikakve šanse u mirnoj arbitraži. Sasvim je, međutim, sigurno da će se u Gvajani nastaviti crpljenje nafte unatoč tome što je, kako su Novosti pisale početkom godine, u pitanju projekt koji bi tu zemlju mogao pretvoriti u takozvanu ugljičnu bombu. Tim se terminom označavaju fosilni projekti s potencijalom ispuštanja više od jedne gigatone ugljičnog dioksida u atmosferu, u ovom slučaju u jednoj od rijetkih preostalih netaknutih prašuma na svijetu. Dvoje tamošnjih odvjetnika zato su tužili Gvajanu i Exxon, tvrdeći da je projekt u suprotnosti s ustavom Gvajane, koji svim njezinim građanima jamči zdrav okoliš. Trenutni sukob između Venezuele i Gvajane, koja u njemu zapravo figurira kao *proxy* američke naftne kompanije, potvrđuje međutim da njihova tužba nema nikakve šanse za uspjeh. ■

Сила капитала

Док капитализам у средишту омогућава развој, на рубу производи неразвијеност. Отуда дефиниција сувременог империјализма према којој је он хегемонија свјетског средишта над периферијом, која капиталу омогућава искориштавање радника и природних ресурса руба

Ријеч империјализам обично се преслободно употребљава. Због тога се подразумијева да је империјализам тежња великих држава да доминирају свијетом помоћу насиља. С обзиром на то да је империја, у смислу деспотских држава, било у цијелој повијести човјечанства, наведена дефиниција више одговара појму империјалног. Тако можемо говорити о Римском империју или о колонијалним империјима, док неки и данашње САД, Русију и Кину сматрају империјима.

Но ми ћемо, слиједећи класификацију коју је изложио словенски социолог Марко Кржан, о империјализму у ужем смислу говорити само у контексту његове повезаности с капитализмом. Стога ћемо се упустити у разматрање његове сувремености. Радна дефиниција гласила би да је империјализам употреба неекономских средстава државе или привредних организација у остваривању превласти у међународним односима, која омогућава акумулацију капитала. Показат ћемо да капитализам на свјетској разини не може постојати него у облику империјализма, односно превласти средишњих држава над његовим рубом, што омогућава вишак искориштавања радних људи и природних ресурса периферије.

Двије су врсте акумулације капитала. Оно што смо назвали првобитном акумулацијом капитала подразумијевало је укључивање сировина, земље и радне снаге, односно њених производа у капиталистичку привреду. Показало се, међутим, да то није само првобитан, него стални облик акумулације развлашћењем. Друга врста акумулације капитала почива на чињеници да је капитал који се акумулира на рубу у власти капиталистичке класе из средишта и зато се његови профити претачу у средиште или његове порезне оазе. Тај пријенос вриједности забиљежен је у националним рачунима. Но притом није забиљежена вриједност која се претаче због неједнаке робне размјене међу државама. Купци у средишту помоћу неједнаке размјене добивају више робе (вриједности) него да су радна снага и природни извори с руба плаћени једнако као у средишту. Најједноставније речено, да нема прелијевања вриједности мобител произведен у Кини био би у САД-у двоструко скупљи. Док капитализам у средишту омогућава развој, он

Радник у руднику дијаманата у Јужноафричкој Републици (Фото: Мондадори Портфолио/SipaUSA/PIXSELL)

на рубу производи неразвијеност. Тако долазимо до друге дефиниције сувременог империјализма према којој је он хегемонија свјетског средишта над периферијом, која капиталу омогућава вишак искориштавања радних људи и природних ресурса руба, односно ограничавање његова развоја.

С промјенама капитализма мијењао се и империјализам. Након године 1880. капитализам је прешао у монополистичку фазу, што је довело до класичног империјализма, познатог из анализа Лењина, Бухарина и Розе Луксембург, који се још увијек често узима као примјер империјализма уопће. Но та је фаза трајала само до краја Другог свјетског рата, с обзиром на то да је колонијални систем након 1945. крахирао. Дотадашњи облик империјализма замијенио је овај сувремен, у којем и данас живимо.

То је превласт САД-а који је након Другог свјетског рата досегао индустријску, поморску и војну превоћ, већу од британске у стољећу прије. Наступило је раздобље које Марко Кржан назива колективним империјализмом. Више се, наиме, не ради о 'самосталним' империјализмима појединих држава или савеза, него о једном империјализму, који овиси о моћи САД-а, док друге империјалистичке државе у њему судјелују само ако њихови посеб-

ни интереси нису у супротности с опћим интересом хегемоније САД-а.

Други процес био је отпор рубних држава и народа. Најрадикалнији и најтрајнији раскид с империјалистичким системом досегле су државе у којима је дошло до социјалистичких револуција, попут СССР-а, Кине, Југославије, Кубе, Вијетнама и других. Радило се о народноослободилачким покретима с превлашћу радника и сељака под водством комунистичких партија. А у колонијама је било социјалистичких, али и 'национално-буржоаских' покрета, као што видимо на примјеру Индије, која није имала социјалистичку револуцију. И капитализам у средишту се промијенио прилагодивши се новонасталој ситуацији. Док су европске земље биле преслабе да спрјече процес деколонизације, САД зато није био заинтересиран. Он је на други начин дошао до тржишта и сировина које су прије монополизирале европске земље. Тај је процес познат и као неоколонијализам. Тако је настао свјетски систем у којем су државе заузеле неки од четири могућа положаја. Први је био капиталистичко средиште, који су чиниле САД, западна Европа и на свој начин Јапан. Затим су ту

биле државе реалног социјализма. Трећу врсту чиниле су државе, углавном бивше колоније, чија је национална буржоазија покушавала национализовати капиталистичку производњу и тако се индустријализирати, примјерице у Индији. Четврта врста биле су некадашње колоније у којима је на власт дошла компрадорска буржоазија, која је сачувала непосредну овисност о страном капиталу.

Успркос успјеху реално социјалистичких земаља и несврстаних држава, империјалистичко средиште није доживјело кризу, већ 'најбољих 30 година' пуне запослености и брзог друштвеноекономског развоја. Криза која је након 1975. године захватила државе реалног социјализма и свјетски руб, упућује на то да су и у уређењу након Другог свјетског рата империјалистичке државе на челу са САД-ом очувале доминацију над периферијом на свим кључним подручјима попут технологије, финансијских токова, природних ресурса и јефтених сировина у страним земљама, те комуникација и масовних медија. Ту су још културна и идеолошка хегемонија америчке потрошачке културе, либерализма и расистичке идеологије. Све те монополе штити монопол над војном силом, који САД-у и његовим савезницима омогућава да наметну империјалистичко уређење скоро свакој држави. Само реално социјалистичким земљама империјалисти нису могли овладати, док је војна моћ Совјетског Савеза била велика. Али су овладали остатком свијета.

Привилегирани положај средишњих држава омогућио им је растакање класне борбе код куће и пристанак радничких странака и синдиката на капиталистичко уређење и реформизам. У тим околностима криза која је захватила фордистички модел у средишту, а наступила је већ почетком седамдесетих година, није довела до пропасти империјалистичког система, већ до слабљења револуционарног радничког покрета у средишту и до слома послеријатног антиимперијализма, како у некадашњем социјалистичком блоку, тако и у ономе што смо називали трећим свијетом. Зато сувремен империјализам не представља нови облик, већ се ради о послеријатном империјализму који је узео маха у времену у којем је антиимперијализам затрт, а новог још нема.

КРАЈ фордистичког раздобља у средишту морао се одразити и на периферију. У кризи послеријатног капитализма у средишту шездесетих година прошлог стољећа оживјели су протусистемски покрети – студентски, раднички, мировни, феминистички и протурасистички. У заоштрајеној класној борби у осамдесетим годинама побиједиле су владајуће класе и догодила се неолиберална контрареволуција. Иако је дизање каматних стопа (Волкеров шок) америчких Федералних резерви у САД-у уистину довео до снижења инфлације, цијена је била уништавање бројних радних мјеста у средишту, а на периферији заоштравање дужничке кризе, која је покопала бројне покушаје аутономне индустријализације. Даљњи 'миран суживот' држава реалног социјализма и држава које су хтјеле избјећи периферну овисност с капиталистичким средиштем више није био могућ. САД-ом предвођени колективни империјализам поново је усисао те државе у своју орбиту. Систем се, након пораза протуимперијализма, први пута након Другог свјетског рата готово несметано размахао. ■

(Настава се)

I sitno je bitno

Nanotehnologije zadiru u sva područja ljudske djelatnosti. U medicinskoj dijagnostici kvantne točke mogu se koristiti kao markeri za stanice raka, koriste se u proizvodnji ekrana visoke rezolucije, LED lampi, katalizatora ispuha automobila, zaštitnih slojeva tekstila

DVOJICA kemičara, MOUNGI G. BAWENDI i LOUIS E. BRUS i jedan fizičar, ALEKSEJ I. EKIMOV, podijelili su ove godine Nobelovu nagradu za kemiju za svoj rad na otkriću i razvoju kvantnih kristala, odnosno kvantnih točaka. Ti su kristali važan dio nanotehnologija.

Što su nanotehnologije? Prefiks nano- (od grčke riječi νᾶνος, 'patuljak'), govori nam o dimenzijama materijala koji su u igri. Znamo da je jedan milimetar tisućiti dio metra. Tisućiti dio milimetra je mikron. Ako jedan mikron podijelimo na tisuću dijelova, svaki dio bit će jedan nanometar (nm). Jedan nm je dakle milijarditi dio metra. Koliko je jedan nm malen, pokazuje nekoliko primjera: ljudske vlasi imaju promjer od 50.000 do 80.000 nm i rastu brzinom od oko deset nm/s, odnosno oko 600 nm svake minute; eritrociti su veliki nekoliko tisuća nm, bakterije nekoliko mikrona, a virusi nekoliko desetaka nanometara. Kada bismo poredali deset vodikovih atoma jedan iza drugoga, oni bi zauzeli dužinu od jednog nm.

Ako uzmemo jedan kilogram nekog materijala, npr. zlata, i izmjerimo njegova fizikalna i kemijska svojstva, ona se neće razlikovati od onih koje izmjerimo na samo jednom gramu istog materijala. Međutim, ako napravimo kristaliće zlata veličine nekoliko nm, njihova svojstva bit će bitno različita. Boja će im se promijeniti, a talište smanjiti, ovisno o veličini nanokristala. Kilogram zlata, kao i gram zlata, imaju talište na 1064 Celzijeva stupnja, ali njegovi kristalići veličine od dva do sedam nm imaju talište od 500 do 900 stupnjeva. Svojstva materijala na nanometarskoj razini mogu dakle biti znatno drugačija od svojstava materijala većih dimenzija. Za to je nekoliko razloga. Nanostrukturirani materijali imaju mnogo veću površinu u usporedbi s jednakom masom istog materijala većih dimenzija. To utječe na kemijsku reaktivnost i na njihova fizikalna svojstva. Drugi, jako važan razlog je što u ponašanju materijala na nano razini prevladavaju kvantni efekti koji određuju njihova optička i elektromagnetska svojstva.

U primjeru sa zlatom govorili smo o zlatnim kvantnim točkama, dakle o kristalima zlata nanometarskih dimenzija. Tako male kvantne točke karakteristične su za sve metale. Suprotno tome, poluvodičke kvantne točke mogu imati i po nekoliko tisuća atoma i dimenzije od nekoliko desetaka nanometara, a da su pritom kvantni efekti dominan-

LED lampe produkt nanotehnologije (Foto: Mk2010/Wikimedia Commons)

tni. Kao i u primjeru zlata, i kod poluvodičkih kvantnih točaka svojstva ovisе o veličini. Ta ovisnost svojstava o veličini u velikoj je mjeri posljedica toga da se kvantna točka, premda je sastavljena od stotina ili tisuća atoma može ponašati kao da je jedan veliki atom. Promjenom veličine točke dobivamo drugi 'atom' koji ima druga elektronska svojstva. Tako će veća kvantna točka pod utjecajem svjetla emitirati crvenu svjetlost, a manja plavu, ili pak neku između tih dviju boja, ovisno o veličini. Upravo u tome leži važnost kvantnih točaka. Rad na sintezi, karakterizaciji i proizvodnji kvantnih točaka započeo je još ranih 1980-ih. Ruski fizičar Ekimov studirao je utjecaj čestica nano dimenzija na boju stakla potpuno svjestan da se radi o česticama čijim svojstvima dominiraju kvantni efekti. Prvi članak objavio je 1981. i u njemu

je pokazao da nanočestice bakrenog klorida, raspršene u staklu, pod osvjetljenjem emitiraju različitu boju. On je to povezo s kvantnim ponašanjem elektrona u tim nanokristalima. Dvije godine kasnije, ne znajući za Ekimovljev rad, Brus je proizveo nanokristale kadmijevog sulfida u otopini i također opazio iste efekte. Problem tih istraživanja bio je u tome što se nisu mogle dobiti dobro definirane veličine željenih čestica. Bawendi je 1993., nakon desetgodišnjih pokušaja, uspio razviti metodu za dobivanje nanokristala vrlo uske raspodjele veličine čestica. Tako je otvorio vrata tehnološkoj primjeni nanokristala, odnosno nanotehnologijama koje se baziraju na njima. Bawendi je ta istraživanja započeo kao postdoktorand u Brusovoj grupi, a završio je s vlastitom grupom.

Zbog svojih jedinstvenih mogućnosti, nanotehnologije zadiru u sva područja ljudske djelatnosti, od računala i elektronike, robotike i novih lijekova, sve do tekstilne industrije. U medicinskoj se dijagnostici kvantne točke mogu koristiti kao markeri za stanice raka ili kao nosači molekula lijeka u specifične stanice oboljelog tkiva. Mogu se koristiti i kao biosenzori, a kvantne točke između ostalog upotrebljavaju se u proizvodnji ekrana visokog intenziteta i rezolucije, LED lampi različitih boja svjetlosti, katalizatora ispuha automobila i premazima vjetrobrana i zaštitnim slojevima na tekstilu. Zapravo je začuđujuće da je trebalo trideset godina da bi ta trojica pionira nanotehnologija dobila zasluženu Nobelovu nagradu.

Vrijedno je spomenuti da su istraživanja u području nanotehnologija započela početkom 1990-ih i na Institutu za fiziku u Zagrebu, gdje su stvarane strukture metalnih filmova površine od oko jednog centimetra kvadratnog i debljine točno jedan, dva ili više atoma i potom istraživana njihova elektronska svojstva. Ti su filmovi dakle bili makroskopski u dvije dimenzije i nanoskopski u trećoj dimenziji.

Treba reći i da se početkom 1980-ih pojavila drugačija ideja o nanotehnologijama. Nju je promovirao i na njoj doktorirao ERIC DREXLER. Njegova je ideja bila da treba istraživati kako iskoristiti znanje o nanomašinama koje je priroda već stvorila, a radi se o proteinima. U našim stanicama nalaze se deseci tisuća različitih proteina bez kojih postojanje stanica ne bi bilo moguće. Oni odrađuju desetke tisuća procesa u živim bićima. Zamisao je bila da sintetiziramo proteine i, modificirajući im strukturu, omogućimo da obavljaju zadatke koje im mi zadamo. Proteini su organski spojevi i zbog toga su stabilni i aktivni u vrlo uskom temperaturnom području. Drexler je zamislio da se stvore proteini koji su puno otporniji od organskih proteina, kao i da se sintetiziraju nanometarski alati i mašine koji bi mogli sve to napraviti. Cilj je bio stvaranje specifičnih nanorobota koji bi bili vezani uz nanoračunala i tako postali programabilni. Iako sve to zvuči kao znanstvena fantastika, Drexler je svojim izračunima pokazao da nema principijelnih prepreka da se tako nešto i ne ostvari. On je zamislio da se neke od tih struktura grade atom po atom, što je u to vrijeme zaista bila čista fantastika. Šira znanstvena zajednica njegove je ideje uglavnom ignorirala, ponajviše zbog dojma da su neostvarive. Usprkos tome, ideja o nanorobotima zabrinula je sigurnosne službe u SAD-u, tako da je Drexler bio pozvan da svjedoči pred Kongresnim odborom o stanju tih istraživanja u svijetu i o tome koliko eventualni razvoj tih tehnologija može potencijalno biti opasan.

No dio Drexlerovih ideja ipak se ostvario. Naime, sredinom 1990-ih znanstvenici su razvili metode za manipulaciju pojedinačnim atomima i stvaranje nanostrukture koje u prirodi dotad nisu postojale. Takve strukture mogle su se stvarati samo na određenim površinama i na temperaturama bliskima apsolutnoj nuli. Posebnim je tehnikama bilo moguće oslikavati te strukture s atomskom rezolucijom, kao i promatrati kako se u njima zatvoreni elektroni ponašaju. To su također primjeri ekstremno malih kvantnih struktura i možda predstavljaju prvi korak u stvaranju kompleksnih spojeva sa željenim svojstvima, kakvi se ne mogu naći u prirodi ili proizvesti u kemijskim laboratorijima.

Najzad, treba primijetiti da se istraživanje svojstava kvantnih točaka odvija uglavnom u domeni fizike, no ono nije moguće bez proučavanja kemijskih procesa kojima se stvaraju kvantne točke. Zbog toga je potpuno opravdano što je nagrada dodijeljena u području kemije, iako je bilo mnogo glasova koji tvrde da je za ista otkrića mogla biti dodijeljena Nobelova nagrada za fiziku. Jednako tako, mnogi su smatrali da je ovogodišnja nagrada za fiziku, o kojoj smo nedavno pisali, mogla biti dodijeljena u području kemije, zbog potencijalno velikog utjecaja na kemijska istraživanja. Ti primjeri pokazuju da granice između tradicionalnih disciplina na frontama znanosti nestaju i da se otvaraju golemo prostranstva za multidisciplinarna istraživanja u medicini, znanosti o materijalima, ekologiji, biologiji i mnogim drugim područjima. ■

INTERNACIONALA

KLEMENTYNA SUCHANOW Bez otpora, već bismo bili Mađarska

U Poljskoj je formirana nova, liberalno-centristička vlada i to nakon osam godina vladavine konzervativaca koji su uvelike narušili posebno prava žena, govori suosnivačica Svepoljskog ženskog štrajka i autorica knjige 'Ovo je rat. Žene, fundamentalisti i novi srednji vijek'

Kakva su vaša očekivanja od nove vlade i hoće li biti moguće u potpunosti ukloniti počinjenu štetu?

Određenim ljudima počinjena je nepovratna šteta. Neke žene su umrle, pojedini pripadnici LGBT ili trans-zajednice počinili su samoubojstvo. Ipak, što se društva u cjelini tiče, vjerujem da je moguće preokrenuti proces. Na vlast su došle stranke kojima su prava žena i LGBT zajednice pri vrhu prioriteta. Novi parlament je i prije formiranja vlade izglasao uvođenje besplatne

in vitro oplodnje za sve. Dogovoreno je da će govor mržnje usmjeren protiv LGBT zajednice biti uključen u kazneni zakon, što prije nije bio slučaj.

S pobačajem situacija nije tako jednostavna, zato što nova koalicijska vlada uključuje stranke različitih stavova. No sve je bolje od onog što smo imali. Trenutno je pobačaj legalan samo u slučajevima silovanja i trudnoće koja ugrožava zdravlje žene, pri čemu se ovo drugo često nije poštivalo. Žene su u skladu s presudom Ustavnog suda iz 2020. morale iznijeti trudnoću do kraja čak i u slučaju kada je dijete bilo teško bolesno ili mrtvo. S obzirom na to da je način na koji je PiS (Pravo i pravda, donedavno vladajuća stranka, op. a.) preuzeo kontrolu Ustavnog suda sporan, ta se odluka smatra ilegalnom, pa će se pobačaj odsad omogućiti i u slučaju teške bolesti djeteta. Za više ćemo morati pričekati rasprave o liberalizaciji zakona o pobačaju. Kao Svepoljski ženski štrajk,

spremlimo smo ponovno prosvjedovati i vršiti pritisak.

PiS je provodio ukidanje trodiobe vlasti i vladavine prava, a njegovi članovi razmješteni su diljem institucija. Postoji li mogućnost da se ta 'duboka država' odupire najavljenim promjenama?

U stvarnosti se njihovi ljudi već prilagođavaju novoj situaciji. Nakon izbora, u sudskom slučaju koji se protiv mene vodio oslobodio me upravo PiS-ov sudac. Pripremali smo se za situaciju u kojoj bi opozicija pobijedila, a PiS bi odbijao predati vlast, nešto slično TRUMPU tijekom 6. siječnja 2021. godine. No to se nije dogodilo. Ispostavilo se da su slabiji nego što smo se bojali. Donekle imaju kontrolu samo nad policijom. Neki generali su prije izbora podnijeli ostavke bojeći se da bi vojska mogla biti upotrijebljena protiv naroda, a nisu uspjeli slomiti ni sudstvo ni školske nastavnike. Zaposleni u državnim institucijama sada im otkazuju poslušnost. Sve je to posljedica masovnih prosvjeda iz 2020. godine. Još i ranije, tijekom 2017/18. bili smo na cesti gotovo svaki dan. Bilo je naporno, ali konstantnim prosvjedima uvelike smo oslabili to čudovište. PiS je imao mnogo veće planove, ali morali su od njih odustati zahvaljujući masovnom otporu građana. U suprotnom bismo već bili Mađarska. Namjeravali su preuzeti pravosuđe, između ostalog i zato da bi sebe zaštitili od istraga zbog korupcije koja je bila masovno raširena – odnosno, kako bi utvrdili i osigurali vladajuću mafiju.

PiS je i na ovim izborima ostao najveća stranka, s osvojenih više od 35 posto glasova. U kojim slojevima ta stranka ima najveću potporu?

Riječ je siromašnijim ljudima iz manjih i ruralnih sredina koji se osjećaju zapostavljenima i koji unutar aktualnog sustava nisu za sebe vidjeli budućnost ni napredak. Glasanje za PiS pretvorilo se u vrstu osvete elitama koje su ih zapostavile. Stranka je istovremeno preuzela sve državne i velik broj lokalnih medija. Znatno broj nacionalnih medija ostao je nezavisan, međutim, državne su koristili za najsiroviju agresivnu propagandu. U usporedbi s njom se i komunistička doima elegantnom. Svi mediji izgledali su kao Fox News. To im je ipak donijelo nešto glasova. Također, u izborni su sustav unijeli niz malih izmjena koje su im donijele određenu prednost. Primjerice, ograničili su vrijeme za brojanje glasova iz dijaspore, za koje su znali da im neće ići u prilog. Njihov rezultat vjerojatno je za nekoliko postotaka napuhan. Međutim, ni sa svim tim trikovima nisu uspjeli pobijediti.

Poznata je snažna uloga Katoličke crkve u Poljskoj. Koliko je ona glavni uzrok PiS-ovog svjetonazorskog fundamentalizma, a koliko su to ultrakonzervativne, ekstremne organizacije kao što je to Ordo Iuris?

PiS je konzervativan, no kada je došao na vlast nije imao fundamentalističku agendu ni mnogo kontakata s takvim organizacijama. Nisu bili dio istog pokreta. Štoviše, PiS

je smatrao da su one preradikalne. Međutim, bio je u koaliciji s ekstremnom strankom Suverena Poljska, koja je podsjećala na PUTINOV model vladanja. Ta je stranka bila bliska fundamentalistima, između ostalog i Ordo Iuris. Nakon nekoliko godina PiS-ov *mainstream* počeo je preuzimati njihovu agendu. Nikada ranije u Poljskoj nismo vidjeli nešto tako agresivno. Znamo da većina takvih stranaka u Europskoj uniji održava veze s Kremljem. Isto se pitanje može postaviti i za ekstremno desnu stranku Konfederacija. Nova vladajuća koalicija najavila je osnivanje komisija koje će istražiti izbornu korupciju te pitanja korištenja špijunskog softvera Pegasus i ruskog utjecaja. U projektu potlačenja poljskih žena uloga Ordo Iurisa bila je ključna. Riječ je o organizaciji koju je pokrenuo ogranak brazilske ultrakatoličke sekte Tradicija, obitelj i vlasništvo (TFP), a u Poljskoj djeluju pod imenom Udruga Piotr Skarga – SKARGA je radikalni jezuit koji je živio prije više stoljeća. Potom su pokrenuli i niz drugih udruga. Oni su u Poljsku uveli određene prakse iz Sjedinjenih Država, poput političkog lobiranja ili korištenja novca za pokretanje bezbrojnih sudskih parnica.

Dakle smatrate da su te organizacije i pod ruskim i pod američkim utjecajem – pretpostavljam da mislite, primjerice, na konzervativnu Zakladu Heritage ili radikalne evanđeliste?

Taktika spomenutih političkih stranaka djeluje kao da ih je Rusija instruirala. Ordo Iuris, s druge strane, djeluje po uzoru na američke organizacije prisutne od 1970-ih. U Americi postoji tradicija radikalnih vjerskih pokreta, međutim dosad se nije u tolikom opsegu izvozila. Sve postaje zaista opasno nakon 2013. godine, kada se uključuju Rusi kako bi spomenute organizacije koristili za vlastite geopolitičke ciljeve. Ne radi se samo o pitanjima pobačaja ili LGBT prava. Istražujući što se događa u Poljskoj, shvatili smo da je riječ o nečem mnogo većem – to nije poljski, nego globalni fenomen. Znamo za Putinove veze s talijanskom Legom Nord, njemačkim AfD-om ili GEERTOM WILDERSOM u Nizozemskoj. To je strategija korištenja moralnih pitanja da bi se stvorili sukobi u svrhu geopolitičke koristi za Kremlj. To znači i da prosvjedujući unutar Poljske možemo postići samo dio ciljeva i da moramo poduzimati i druge korake, poput slanja oružja Ukrajini za obranu.

Osim geopolitičkih interesa Kremlja, što bi bili ciljevi Ordo Iurisa i povezanih organizacija?

Za mnoge političare ciljevi su jednostavno novac, moć i karijera. Uopće se ne radi o njihovim moralnim uvjerenjima. Dosadašnji premijer MATEUSZ MORAWIECKI već je izjavio da je ograničavanje pobačaja bilo greška, a potom se prikazivao feministom. Slično govore i drugi dužnosnici PiS-ove vlasti. Za njih se radilo o političkoj igri kojom su nastojali nešto postići, no zapravo su izgubili. Dio spomenutih organizacija svakako ima srednjovjekovni svjetonazor, pogotovo za Europu 21. stoljeća. Europski fundamentalisti vjeruju da društva postaju sve progresivnija i da je sada zadnji čas da preokrenu trendove. Stoga su saveznike potražili u autokratskim režimima.

■ Jerko Bakotin

Klementyna Suchanow
(Foto: Slavko Midžor/
PIXSELL)

‘Izbori’ u sjeni Gaze

U Egiptu su održani predsjednički izbori s diktatorom Sisijem kao unaprijed poznatim pobjednikom. Pažnja naroda usmjerena je na pokolj u Gazi, u kojem se i prema izraelskom istraživanju ubija ogroman udio civila

DOPISNICI egipatskog nezavisnog portala Mada Masr izvijestili su o ‘entuzijastičnoj’ masi na biračkim mjestima. Kao i za ranijih predsjedničkih izbora u Egiptu, primijetili su da entuzijazam nema veze s prilikom korištenja prava glasa. Elan je generiran novčanim poticajima i vrećama hrane koje su građani dobili nakon glasanja na ovogodišnjim predsjedničkim izborima koji su održani od 10. do 12. decembra. Nakon što je preuzeo vlast u vojnom udaru 2013. godine, ABDEL FATAH AL-SISI dva je puta pobijedio na predsjedničkim izborima s 97 posto glasova. Kandidatima

koji predstavljaju oporbu zabranjeno je kandidiranje, dok oni kojima je natjecanje omogućeno ili sa Sisijem otvoreno surađuju ili se nadaju njegovoj budućoj naklonosti. Sam temelj Sisijeve vlasti, društveni ugovor njegove republike jest masakr u kojem je u augustu 2013. ubijeno više od devet stotina ljudi, političkih mu protivnika. Čim je prisvojio vlast, Sisi je očistio društvo od opozicije, zatvarajući političke neistomišljenike, članove civilnog društva, novinare. Paralelno je obećao da će Egiptu vratiti prosperitet, ali brojke nakon deset godina govore drugačiju priču. Sisijeva vladavina kombinirala je oštre mjere štednje za javnost s raskošnom potrošnjom unutar režima u kojem moć imaju samo predsjednik i nekolicina njemu najbližih. Vlada se oslanjala na zajmove za financiranje državnih investicija i megain-

Sisijevi izbori bez izbora
(Foto: Amr Abdallah Dalsh/
Reuters/PIXSELL)

frastrukturnih projekata, a te je projekte predvodila vojska, koja u suštini djeluje kao alat za prisvajanje javne imovine. Dok se pumpala policijska država privilegiranog kruga, vlada je rezala subvencije i socijalna davanja za većinu stanovnika. Procjenjuje se da više od trećine stanovništva Egipta – koje iznosi 109 milijuna ljudi – danas živi u siromaštvu, a ovogodišnja inflacija premašila je 40 posto.

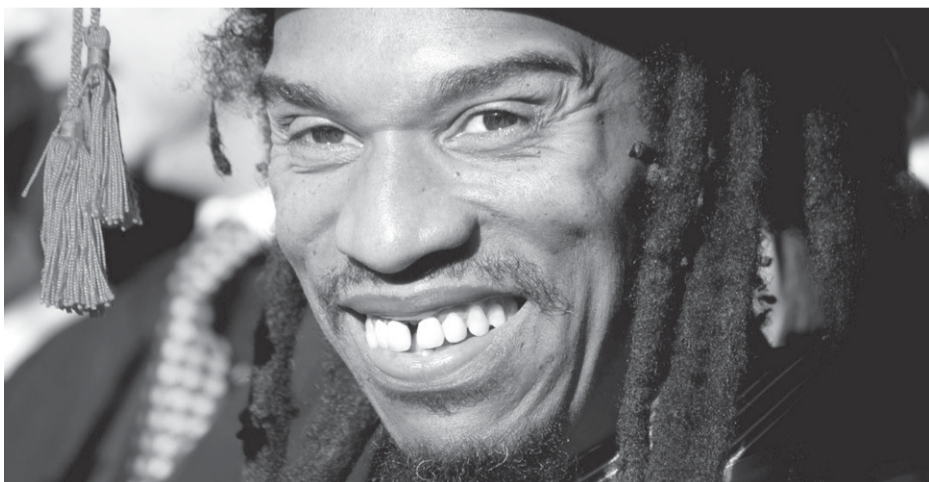
Ne čudi stoga da još jedni izbori bez izbora u Egiptu ne impresioniraju nikoga, a pažnja naroda posljednjih je tjedana usmjerena preko granice na Sinaju, prema Gazi. Javnost bijesni zbog nikad prisnijih odnosa Egipta s Izraelom, među ostalim i Sisijevog susreta s izraelskim premijerom BENJAMINOM NETANJAHUOM. U klasičnom manevru pokušaja preveniranja štete, Sisi je obustavio dugogodišnju zabranu javnih prosvjeda i odredio jedan dan i određena javna područja na kojima je dozvoljeno održati prosvjede solidarnosti s Gazom. Međutim, prosvjedi su bili masovni, probivši barijere određenih prostora i ‘očekivanih’ poruka. Uz podršku Palestini, prosvjednici su na Tahriru, trgu u Kairu, nedavno tražili ‘kruh, slobodu i društvenu pravdu’. Palestina je bila važna za raspirivanje prosvjeda i tijekom revolucije 2011. godine, ali i ranije. ‘Jednom kada se počnete organizirati u znak solidarnosti s Palestincima, počinjete povlačiti i paralele između Palestine i onoga što se događa u vašoj zemlji’, kazao je ovoga ljeta u razgovoru za Novosti egipatski novinar HOSAM EL HAMALAVI.

Dok Sisi bonovima za hranu udara pečat na još jedan predsjednički mandat, preko granice u Gazi ne prestaju bombardiranja. Izraelska kampanja zračnog bombardiranja Gaze najneselektivnija je dosad u pogledu civilnih žrtava, pokazalo je istraživanje koje su objavile izraelske novine Harec. Istraživanje je proveo JAGIL LEVI, profesor sociologije na Otvorenom sveučilištu u Izraelu. Njegova analiza pokazuje da je u tri prethodne izraelske kampanje u Gazi – u razdoblju od 2012. do 2022. godine – udio civilnih žrtava u zračnim napadima bio oko 40 posto. U prva tri tjedna trenutne operacije udio civila u ukupnim smrtima porastao je na 61 posto, što je Levi opisao kao ‘ubijanje bez presedana’. Taj je postotak znatno veći i od prosječnog broja ubijenih civila u svim sukobima u svijetu tijekom 20. stoljeća, gdje su civili u prosjeku činili oko 50 posto ubijenih.

■ Ivana Perić

PERSONA NON GROATA

Foto: David Morris/
Wikimedia Commons

Prošlog tjedna, 7. prosinca umro je karipsko-britanski pisac, dub pjesnik, glumac i politički aktivist BENJAMIN ZEPHANIAH. Roden 1958. u Birminghamu, autor niza zbirki poezije, romana i knjiga za djecu smatran je jednim od najvećih britanskih poslijeratnih pisaca. Autor je više glazbenih albuma, od kojih je ‘Rasta’ iz 1982. zasjeo na vrh top-lista i u Jugoslaviji. Zephaniah je poznat po antirasističkom i propalestinskom aktivizmu, anarhističkom svjetonazoru te zastupanju prava životinja. Godine 2003. odbio je odlikovanje Red Britanskog carstva, rekavši da riječ ‘carstvo’ podsjeća na ropstvo i tisućljetnu brutalnost.

■ J. B.

ta (UAE) kao domaćina. No kako je dvotjedna konferencija odmicala svome kraju, tako su i nova kompromitirajuća saznanja izlazila na vidjelo. U utorak, 12. prosinca organizacija Corporate Accountability obznanila je da su organizatori iz UN-a omogućili nečuven pristup utjecaju fosilne industrije ovogodišnjem COP-u, pripustivši na njega više od 2.400 registriranih lobista te industrije. To je četiri puta više nego na lanjskom COP-u u Egiptu, te više nego što je omogućeno predstavnicima starosjedilačkih naroda i organizacija za ljudska prava i klimatsku pravdu. Konferencija se održala u godini rekordnih temperatura i različitih vremenskih incidenata, a pritom se procjenjuje da su nepopravljive štete njima izazvane dosegule iznos od 400 milijardi dolara godišnje. Rekordne su i ovogodišnje subvencije najrazvijenijih država svijeta fosilnoj industriji, pa stoga ne čudi da je desetog dana COP-a predstavljen nacrt sporazuma o smanjenju fosilnih goriva koji je odmah proglašen ‘debelo nedovoljnim’ i ‘nekoherentnim’.

No u neočekivanom obratu nacrt je odbijen predzadnjeg dana konferencije, nakon čega je uslijedila frenetična, 24-satna nova runda pregovaranja, a u otporu je prednjačila Alijansa malih otočkih država, koja predstavlja 39 zemalja. U prvom se nacrtu sporazuma pozivalo na ‘smanjenje potrošnje i proizvodnje fosilnih goriva na pravedan, pravovremen i ravnomjeran način’ kako bi se do 2050. godine dosegla nulta stopa emisija stakleničkih plinova, sve u ‘skladu sa znanošću’. Nacrt, međutim, nije uključivao obavezu ukidanja fosilnih goriva već je samo predlagao smanjenje kao opcionalno, apelirajući na članice da poduzmu mjere koje bi ‘mogle uključivati’ fosilna goriva. No novim prijedlogom, koji je predstavljen i prihvaćen u srijedu ujutro, države se pozivaju da obave ‘tranziciju s fosilnih goriva’ (*transition away*), što je izraz koji predstavlja kompromisno rješenje između onih koji su se zalagali da se u tekst uvrsti jači izraz ‘napuštanje’ (*phase out*) i onih koje su bili protiv bilo kakvog eksplicitnog spominjanja fosilnih goriva, a koje je predvodila Saudijska Arabija. U sporazumu se poziva i na utrošćenje globalnih kapaciteta obnovljivih izvora energije do 2030, kao i na ubrzanu napore u cilju ‘postupnog napuštanja postojeće razine proizvodnje energije iz ugljena’.

U pitanju je prvi tekst proizašao s nekog COP-a u kojemu se članice zalažu za *de facto* napuštanje fosilnih goriva, no bez obaveze i uz dosta rupa koje omogućavaju da se smanjenje emisija stakleničkih plinova provodi sporo. Osim toga, u tekstu nije specificirano kako će bogate države pomagati siromašnima da obave tranziciju s fosilnih goriva. SAD je, primjerice, obećao bijednih 20 milijuna dolara za tu svrhu. Aktivisti bogatim zemljama također zamjeraju da i dalje ne žele priznati, ni deklarativno ni financijski, povijesnu odgovornost za klimatske promjene, nazivajući to klimatskim kolonijalizmom i nepravdom. Najveći pobjednik ovogodišnjeg COP-a mogao bi pak biti njegov domaćin SULTAN AL DŽABER, ministar industrije i napredne tehnologije te predsjednik naftne kompanije UAE-a. On je nakon usvajanja nacrtu sporazuma dobio ovacije delegata i zagrljaj od UN-ovog čelnika za klimu SIMONA STIELLA, a sporazum nazvao ‘povijesnim’ i ‘UAE konsenzusom’.

■ Tena Erceg

Naftaš-pobjednik

UPRVIM danima klimatske konferencije u Dubaiju (COP 28), koja je počela 30. studenog, činilo se da je sve rečeno o neviđenoj razini opscenosti ovogodišnjeg samita, počevši od samog izbora petrodržave Ujedinjenih Arapskih Emira-

Hrabri meštar istog

Rovareći po tabu-temama i snimajući filmove bez straha pred negativnim refleksima vlasti, Papić nije koristio komoditet generala poslije bitke, nego je vremenu i ideologiji sasipao kritiku u lice, koristeći se često škrtim kamenjarom Zagore kao ambijentom svojih tematskih preokupacija

SAMO u zemlji koja ne haje od već za svoje značajeve, okrugle obljetnice rođenja ili smrti velikih umjetnika mimo nas strišaju poput suhog lista na buri ili pjene morske uza drvenu oplatu kakve gajete uza škoj ili kraj kraja... Tako se ponovilo i sada kada je – loš pjesnik i slabi žurnalistički iznajmljivač metafore kazao bi: 'ispod radara' – solidno nezamijećeno prošla 90. godišnjica od rođenja i 10. od preminuća nestora filmskog redateljstva na ovim prostorima

– KRSTE PAPIĆA.

Tko bi ga znao: možda je to zato što je Papić rođen u Vučjem Dolu pokraj Nikšića u Crnoj Gori, 7. prosinca 1933., ili stoga što je odrastao u Vojvodini nedaleko od Sente, u Srbiji dakle, ili pak iz razloga što je vrijeme Drugoga svjetskog rata proveo u Sarajevu u Bosni i Hercegovini? Pa ga nitko neće?! Ipak, Zagreb je bio i ostao njegov *locus vivendi* i mjesto identifikacije sa svijetom i sa samim sobom, u kojemu je ostvario puninu svoje umjetničke afirmacije i, konačno, u kojemu je i ispustio duh 7. veljače 2013.

Debitantsku redateljsku inicijaciju, pošto je prošao stažiranje pri asistenturama kod FEDORA HANŽEKovića i VELJKA BULAJIĆA, Krsto Papić degustirao je pri oživotvorenju omnibusa 'Ključ' (1965.). Bio je to tripelni ostvaraj gdje je tada mladi naraštaj režisera sinkrono sinkretički dobio šansu da unutar jedinstvenog projekta realizira svoju vlastitu umjetničku dionicu. Ostala dvojica bili su dva Dalmatinca: VANČA KLJAKOVIĆ, koji će svoj opus kasnije peglati na revnosti tematike mediteranske provenijencije, dok će drugi biti ANTUN VRDOLJAK, demijurg čije će djelo svoje fundamente fortificirati na temama partizanske vojevštine (po dnevnicima IVANA ŠIBLA), adaptiranja u filmski medij djela iz suvremene književnosti (MARINKOVIĆEVOG 'Kiklopa' i KRLEŽINE 'Gospode Glembajevih'), te prikazivanja ruralnog života Imotske krajine (prema RAOSOVOJ romanesknoj sagi 'Prosjaci i sinovi').

Baš ovaj potonji kamenjar dalmatinskoga zaleđa bit će nekakav *genius loci* Papićevih tematskih preokupacija, iz kojih će on dalje razvijati filozofiju svoje izražajnosti lastikom indukcije do u *genius patriae*, što će orisati konturne crte unutar kojih će biti položen čitav njegov umjetnički svijet. Nakon startnog filma 'Iluzija' (1967.), prvog njegovog igranog filma, koji ipak neće polučiti većeg odjeka, 1969. godine snimit će 'Lisice', antologijsko ostvarenje žanra, remek-djelo bez kojega neće biti moguće nikakvo ozbiljnije govorenje o jugoslavenskom filmu, a nekmoli o hrvatskom. U to vrijeme Papić stvara niz kratkodahih dokumentaraca u kojima rovareći po tabu-temama hodeći po zabitima regije i hvatajući za su-

govornike zadnje sudionike nekih bivših života i svjetova. Fascinantne su priče o institutu krvne osvete u djelu 'Kad te moja čakija ubode' (1969.) ili o fenomenologiji gastarbajterstva u Njemačkoj, prikazanoj u priči 'Specijalni vlakovi' (1972.). Zahvaljujući tom radu Papića će struka priznati kao jedinog hrvatskog predstavnika unutar danas već kultnoga crnog vala, pojave što je u bivšoj državi bila rasplamsana kod komšija u Srbiji. A za te je poticaje Papić već bio predestiniran kao sljedbenik ili oduševljenik francuskim novovalnim tendencijama, čime su bili zadojeni naši takozvani hičkovi, počam s redateljima i filmolozima ANATOM PETERLIĆEM, ZORANOM TADIĆEM, BRANKOM IVANDOM i PETROM KRELJOM te kritičarima VLADIMIROM VUKOVIĆEM i HRVOJEM LISINSKIM.

S izuzetima filmova 'Izbavitelj' (1976.) i 'Tajna Nikole Tesle' (1980.), od kojih se prvi smatra rodonačelnim egzemplarom znanstveno-fantastičnog izričaja u nas, dok je drugi sjajan biografski film vješto izatkan kolažom igranih prizora i onih arhivskih dokumentarističkih, glavninu je svojega opusa, rečeno je, Krsto Papić smjestio na škrti kras i kamenjar Zagore. 'Lisice' su doista reprezentant visokog artizma u sedmoj umjetnosti. U suradnji sa scenaristom MIRKOM KOVAČEM sačinio je film bez puno riječi, možda i film s najmanje riječi ikad u ovdašnjoj kinematografiji... Pa opet, učinjeno je jedno snažno djelo koje u sebi ima i duboku antropološku vrijednost, u kojoj se zrcale i određeni mentalitetsko-folklorni odrazi stanovnika vrličkoga kraja. Jedno seosko starinsko vjenčanje, s prizorima u rasponu od zadržtoga konzervativizma do brutalnoga silovanja

mladenke, od kolektivnoga obožavanja prvoborca do još dramatičnijega otklona od njega, poslužilo je kao alegorija odalečivanja TITA od STALJINA (1948.). Izuzetno neverbalan film pun je tradicionalnoga gluhoga kola iz tih krajeva, čime se još više naglašavaju dramatični akcenti što neumitno vode prema tragičnom kraju i ubojstvu.

IVO BREŠAN u najdelikatnijem razdoblju nakon Drugog svjetskog rata napisao je tragi-komediju 'Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja' (1973.), beskraino hrabar i neizmerno subverzivan dramski komad. Kao humanistički patološki podruguj koji se persiflažom vješto koristio u osunčavanju mentalitetskih zaostalosti, društvenoga glupavluka i jednobraznosti ideološkog sljepila, i inače je kreirao opus vrijedan divljenja i divan vrijednošću za anale našega kazališta i književnosti. Krsto Papić nije se prestravio negativnih refleksa što su dopirali s vrhuške ondašnje vlasti, pa je smionu uzeo Brešanov tekst i ideju kao predložak svojem skorašnjem filmu.

FILM 'Predstava Hamleta u Mrduši Donjoj' po mnogočemu je brat bliznac 'Lisicama'. Ni ovdje nije moglo bez politike, naravno, manipulacije u zadrugi i krivoga optuživanja što će na koncu opet dovesti do krvi. Ivo Brešan persiflira i ridikulizira oholiju falše narodne prepotence, gdje se dominantna budala nametne kao poglavica sela i *primus inter stupides*, prvi među najglupljima... Papić je to ingeniozno ofilmio, premda scenarij filma mjestimice odudara od dramskoga prauzora.

Finale filma, opet sa svojim tradicionalnim nijemim kolom iz Zagore utkanim u

se, pomalo podsjeća na francusku *grand opéra*, glazbeno-scensku formu iz pariških mondenih kazališnih dvorana iz XIX. stoljeća, u kojoj je obaveza bila implantacija kakve plesne točke u raskošni komad po svoj teatarskoj komparseriji na sceni. Apo-teozi seoske hamletovštine ovaj postupak svakako daje na psihološkoj snazi, dok se veristički nerv eklatantnog naturalizma potresno ostvaruje u polaritetu istodobno izraženom, u jednu ruku, na kolektivnom pučkom veselju pri plesu te individualnoj drami pojedinca što kao hodajući mrtvac upravo hita u čin samoubojstva, u drugoj. Krsto Papić nije mogao bolje završiti ovaj film, nego tako da reče RADI ŠERBEDŽIJI da neka pogleda u daljinu, snimatelju VJENCESLAVU OREŠKOVIĆU da mu se neka fokusira na facu, a montažerki LIDI BRANIŠ-BOBANAC da taj terminalni kadar potraje gotovo tridesetak sekundā...

Film 'Priča iz Hrvatske' (1991.) sinopsis je nenapisane znanstvene ekspertize IGORA MANDIĆA kako je novonastala, samostalna i suverena Republika Hrvatska, *horribile dictu*, neuspio projekt. Ma što tko o tome imao reći ili misliti... I ovdje je Papić imao genijalnoga suradnika – MATU MATIŠIĆA. Radnja se proteže od vremena Hrvatskoga proljeća, kad sin glavnog lika mora emigrirati u Njemačku, gdje će postati žrtvom UDBA-e, a raspadom Jugoslavije i uspostavljanjem samostalne Hrvatske mladi sin izvještnoga Luke ženi se za kći čovjeka, danas funkcionera, koji je ono onda bio stajao iza ubojstva starijeg mu sina...

Zajedno s Matišićem, Papić će 1998. godine snimiti i tragikomediju 'Kad mrtvi zapjevaju' (prema njegovoj kazališnoj drami 'Cinco i Marinko', praižvedenoj u HNK-u Split, 1993.), opet s temom gastarbajterstva, i opet u stjenjaku Zagore, i opet uz opori poj suhe gange, i opet s prolivenom krvlju na koncu... Po onoj analogiji kako postoje pisci koji cijeli život pišu jednu te istu knjigu, ma koliko da ih dovršili i objavili, Papić kao da je vazda snimao jedan te isti film.

Svođeci saldo besjede o redatelju Krsti Papiću, bez imalo krzmanja valja konstatirati kako je bilo govora o vrlo hrabrom čovjeku. Po onom jednom od stožernijih aksioma MILJENKA SMOJE, koji je cijelu filozofiju svojega spisateljskog angažmana i aktivizma sveo na egidu 'prkos moćnome, zaštita slabome', može se reći i da Papić nije koristio komoditet povlastice generala poslije bitke, nego je vremenu i ideologiji u njemu u lice sasipao kritiku dok je aždaja još bila na životu iliti vlasti, a ne, poput modernih snagatora i junaka, sa sigurne i mirnodopske distance. ■

Predstavnik crnog vala
(Foto: Tomislav Miletić/
PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Zoran Bojović

PIŠE Sinan Gudžević

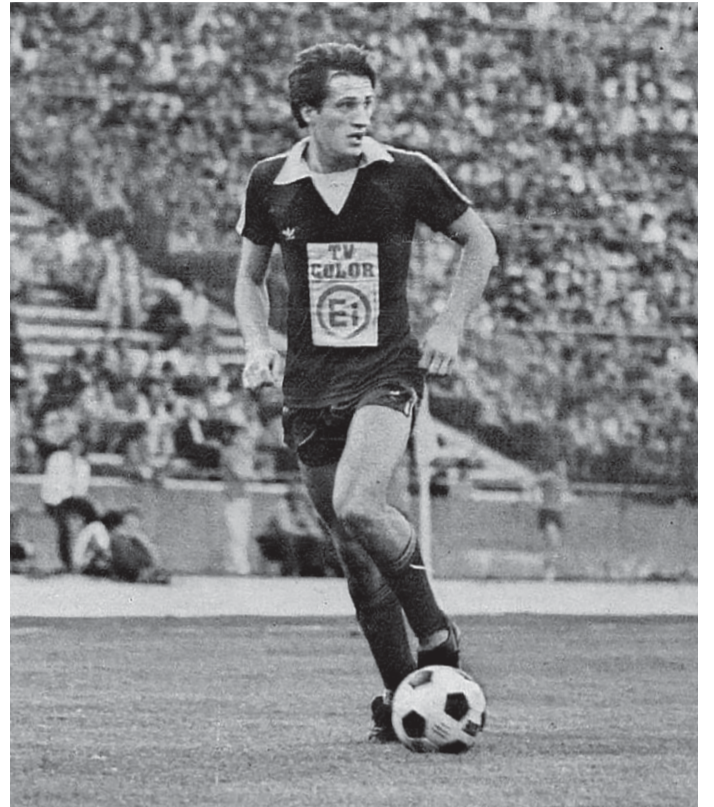
Znalo se da je Mica Bojović igrao za Ivangrad, pa za Mogren iz Budve, pa da je igrao za FAP iz Priboja. A onda, negdje ujesen te godine kad je Tito umro, studenti u klubu doma Penezic trljali su oči pred televizorom kad su u prenosu jedne utakmice vidjeli kako za Radnički iz Niša igra čovjek koji je nedavno ganjao loptu na domskom igralištu

ŽIVOT je, sve u svemu, pravljenje uspomena. To koji put biva tako da jedna prizove druge uspomena, kao kad se kompjuterskim mišem klikne na jednu za drugom ikonu. Za ovo imam svjež primjer.

U Ulcinju je grupa ljudi koji se protive podlom zavođenju zabrane na sjećanje, priredila jedinstven skup, i to takav da se mnogi ne mogu načuditi otkud je toliko snage i posvećenosti iz tih ljudi poteklo. Čudo je pravo ime za taj susret od preko četiri stotine ljudi koji su tri dana bili zajedno i to zajedničenje neće nikad zaboraviti. Glavni čovjek te grupe je PAVLE PEĐONOVIĆ, Ulcinjanin. On i ljudi oko njega priredili su skup nekadašnjih jugoslavenskih nogometaša, a njih je bilo dosta, ali i da su bili svi nama nezasićeni ni tad ih ne bilo dosta. Bilo je tu i rukometaša i košarkaša i vaterpolista i boksera i navijačkih grupa je bilo. Čudo je tim veće što Ulcinj na karti Jugoslavije nije bio važno fudbalsko mjesto, najviše što je imalo od prvoligaša bilo je što je u Ulcinj poneki klub dolazio na takozvane zimske pripreme. Potom je čudo još veće time što Pavle Peđonović nikad nije igrao ni u kakvom klubu, čak nije ni igrao fudbal. A najveće je čudo u tome što su Albanci, koji čine većinu u stanovništvu Ulcinja, dali najveći prilog da se uspomena nekadašnjih Jugoslavena čuvaju. Oni su ponudili svoje hotelske sobe, svoje kuhare i konobare da se gosti imaju osjećati najbolje. Ako se ima na umu da su u Jugoslaviji Albanci zaista pred zakonom bili ravnopravni s ostalim građanima, ali da su u svakodnevici bili, sve u svemu, uz Cigane, najmanje voljeni stanovnici, onda se njihovu ulcinjskom gostoprimstvu i gospodstvu mora iskazati poštovanje i zahvalnost. Valja kazati i ovo. Svi gosti su u Ulcinju imali sve besplatno, čak su im i sve putne karte do Ulcinja i natrag bile plaćene. To je kod ponekog izazvalo nevjericu da je pomislio kako je sve to nestvarno samo za neko vrijeme, te da će kad to vrijeme istekne, nekome negdje stići račun na naplatu. Neće stići nikome, svijet ponekad i ponegdje nije loš kakav je drugdje.

U Ulcinju sam vidio dosta igrača koji su mi nekada bili samo zvuk iz radija ili likovi iz televizijskih prenosa. Ali sam vidio i neke koje sam poznao, pa su se izgubili iz vidokruga u centru svijeta. Jedan od njih je bio ZORAN BOJOVIĆ, nadimkom Mica.

Bojovića sam sreo poslije više no 40 godina. Sreo sam ga prvi put izvan Beograda. U Beogradu je one godine kad je TITO bolovao i umro, on kao i ja, stanovao u studentskom domu Slobodan Penezic. U domu je s njime bio i njegov brat bliznac GORAN. Bili su studenti prava, i redovno igrali fudbal na tvrdom zemljanom igralištu doma. Te utakmice su bile odlične, oko igrališta bi se načičkalo mnogo studenata, a dolazilo bi i ljudi iz obližnjih zgrada na Zvezdari. Braća Bojović su bili odlični igrači, tehnički potkovani, a vidjelo se da su prošli ozbiljnu školu igranja. Od dosta utakmica, sjećam se da je moja ekipa dobila jednu, najviše dvije i to jedva. Zoran je bio dešnjak, a Goran ljevjak. Došli su iz Ivangrada. U domu je stanovao i njihov treći brat, koga su svi zvali JOCA. Ne sjećam se da je Joca igrao fudbal. U domu je, inače, bilo ozbiljnih igrača: MIĆO VUJOVIĆ, pa VULE NENEZIĆ iz Nikšića od mlađih, a od starijih je bio nezaboravan GAJO LAKIĆEVIĆ, dugo godina polutka Jedinstva iz Bijelog Polja, pa je bio DUŠAN GAVRANIĆ iz zrenjaninskog Proletera. Meni

Zoran Bojović iz dana
kad je igrao za Radnički
iz Niša

je u onim godinama najteže bilo igrati protiv braće Bojovića. Da, u kasarni na Zvezdari služio je vojsku VLADIMIR PETKOVIĆ, tadašnji igrač Sarajeva, do prije koju godinu selektor nogometne reprezentacije Švicarske. I on je ponekad igrao na našem terenu koji je bio tvrd, ali za igranje dobar, bolji od ponekih travnatih u ono vrijeme.

Znalo se da je Mica Bojović igrao za Ivangrad, pa za Mogren iz Budve, pa da je igrao za FAP iz Priboja. Pričalo se kako je s fudbalom batalio, te hoće da se posveti studiju. A onda, negdje ujesen te godine kad je Tito umro, studenti u klubu doma Penezic trljali su oči pred televizorom u domskom klubu kad su u prenosu jedne utakmice vidjeli kako za Radnički iz Niša igra čovjek koji je nedavno ganjao loptu na domskom igralištu i hranio se u menzi studentskog doma Rifat Burđžović Tršo. U toj menzi je šefica bila nezaboravna ROSA, majka jugoslavenskog reprezentativca DRAGOSLAVA STEPANOVIĆA.

Kad god bih na televiziji vidio Bojovića, sjetio bih se ĐOKA IČEVIĆA, Titograđanina, velikog partizanovca, koji bi ljubio televizor u ekran kad god bi Partizan dao gol. Đoko je dugo vremena molio Bojovića da ode u Partizan na probu, Đoko bi ga poveo.

Sve smo ovo evocirali, što u Ulcinju što telefonom koji dan poslije. Kako bi koje ime izronilo na proplanak sjećanja, tako bi se oko njega otvorila priča. Kad smo spomenuli Đoka Ičevića, nismo se razveselili. Jer je naš nezaboravno duhoviti i dobri Dordije Đoko Ičević izgubio život, pod nerazjašnjenim okolnostima, 12. marta 2003. u Podgorici, desetak sati prije nego što će u Beogradu biti ubijen ZORAN ĐINĐIĆ. Đoka je, tako se priča, pred njegovim kioskom za brzu hranu, ubio neki nasilnik zatraživši mu novac, a Đoko mu nije dao. Mica Bojović mi je kazao da je Đoko Ičević bio beranski zet, supruga mu je od Popovića. Pa smo se sjetili još jednog Đoka, Đoka OPALIĆA, iz Komića kod Udbine, koji je, prije desetak godina, preminuo nakon pada sa visokih ljestvi, u pokušaju da dohvati roj pčela u svom rodnom mjestu. Opalića smo se sjetili kao jednog od odličnih, a neumornih igrača na igralištu našega doma Penezića. Ostala nam je u sjećanju Đokova riječ kojom je pozivao

na igranje: 'Oćemo li jednu bacit?' Jedna je značilo utakmica, a bacit je, jasno, igrati.

Zoran Bojović je igrao i za Jugoslaviju. Dvije utakmice, jednu prijateljsku, drugu kvalifikacijsku, obadvije u jesen 1983. godine. To je bio njegov veliki doseg. Šta doseg, bio je podvig. Na stranu to što je bio najbolje ocijenjeni igrač prve lige, on je na mjestu zadnjeg veznog igrača, imao veliku konkurenciju u IVANU GUDELJU, VELIMIRU ZAJECU i MIODRAGU JEŠIĆU. No on bi bio igrao na evropskom prvenstvu u Francuskoj, da se krajem zime 1984. nije povrijedio. A povređivao se dotad nije nikako. Dvije godine kasnije otišao je u Belgiju. Ondje je po dvije godine igrao za Cercle Brugge, i za Standard iz Liegea, te jednu za Mulhouse. Igrao je nekoliko mjeseci i u Americi, a igračku aktivnost je okončao u Belgiji u kraljevskom klubu Namur.

Ima još. Ako njegov brat Goran nije daleko stigao, a to je šteta, jer je bio pravi igrač, stigao je Zoranov sin PETAR. On je rođen u Jugoslaviji, u tadašnjem Ivangradu, majka mu je BILJANA, djevojačko JOVANČEVIĆ, iz Berana, a deset godina profesionalno je igrao u belgijskoj prvoj ligi. Igrao je za Lierse i nekoliko još klubova, u prvoj ligi je, po preciznim statistikama dosegao samo 47 minuta manje od deset hiljada. Visok, skoro dva metra, zadnji vezni i centarhalf, u igranju je skoro dostigao oca.

I tako dalje. Zoran Mica Bojović je udovac od prije dvije godine, supruga mu je preminula nakon višegodišnjeg bolovanja od raka, on i djeca MARIJA i Petar danas žive u belgijskom Namuru. Sve bi ovo ostalo što nepoznato što zapretano pod debelim šuškorom od uspomena, da se nije desio susret u Ulcinju, nazvan 'Ulcinjanski mundijal prijateljstva' od 26. do 29. novembra ove godine. I da Pavle Peđonović i nesebično društvo s njime nisu odlučili da o svom trošku skinu embargo na jedan dio uspomena na život u Jugoslaviji. Hoću da ovdje navedem imena nekih od tih ljudi: NEDŽAD LJOŠKA HASANAGIĆ, EDMOND PALJOKA, ARIJAN PULTI, ČAZIM RESULBEGOVIĆ, REZART MAVRIĆ, ANTONELA PONGRAČIĆ, VILDANA ČIČIĆ, DRITAN MUSTAFA. Bez njih bi i moj život, pa i ova rubrika, ostali bez mnogo oživljenih i osvježenih uspomena, i bez ove. ■

Hrvatski brandomani

U šarenoj knjižici Skoke i Frka-Petešića nema neugodnih činjenica iz ovdašnje povijesti, ali zato saznajemo da su stolice u hrvatskim kafićima neočekivano udobne, da su nacionalne manjine zaštićenije nego bilo gdje u Evropi i da je Mate Rimac nešto poput biblijske figure

Ako ljudi u Zapadnoj Evropi uopće razmišljaju o toj zemlji, onda pomišljaju na kolaboraciju s nacistima u Drugom svjetskom ratu ili na krvave sukobe Srba i Hrvata devedesetih, opisivao je SIMON ANHOLT Republiku Hrvatsku prije ravno 20 godina novinaru The New York Timesa. Anholt nije bilo tko: čovjek je, kažu, manje ili više izmislio koncept brendiranja nacija, shvativši među prvima da se tehnike brendinga mogu primijeniti ne samo na kompanije nego i na cijele države. A ni njegovo mišljenje o Hrvatskoj nije u ono doba bilo sasvim nevažno: naša tadašnja vlada, naime, tek što ga je unajmila da joj pomogne u dizajniranju nekog boljeg, apdejtanog imidža ozloglašene nacije.

Počeci globalnog rebrandinga Hrvatske bili su dakle grbavi: ne samo što nas je zapadna javnost povezivala s krvoprolićima, ratovima i nacistima, nego nas je marketinški stručnjak plaćen da to popravi – ispada – usput olajavao po bjelosvjetskim medijima. A kako stvari izgledaju danas, dvije decenije kasnije? Jesmo li napokon postali svjetski prepoznatljiva turistička destinacija, zemlja simpatičnih crveno-bijelih kvadratića i LUKE MODRIĆA? Jesmo li razvili domaću industriju *nation brandinga* i možemo li se, umjesto na skupo plaćene strane tračere, sada osloniti na vlastite PR-snage?

Odgovore na ova i slična pitanja donosi knjiga 'Hrvatska u 30 priča', upravo objavljena u dvostrukom izdanju, na hrvatskom i engleskom. Ne dajte da vas zavaraju ciljano djetinjasti crteži VEDRANA KLEMENSA kojima je ilustrirana: ovo je stvar od nacionalnog značaja. Prošlotjednu zagrebačku promociju pohodio je zato sam državni vrh, čitava svita ministara predvođena premijerom ANDREJOM PLENKOVIĆEM, bili su tu najponizniji među nogometnim izbornicima ZLATKO DALIĆ i najdržavotvorniji među hrvatskim piscima MIRO GAVRAN, a uz njih – čisto da eventu daju *light touch* urbane opuštenosti – još i vječni *wunderkind* tuzemnog advertajzinga DAVOR BRUKETA i profesionalno prpošna voditeljica IDA PRESTER. Ništa čudno, jer dvojica autora ove šarene početnice ono su najbolje što lokalna industrija *nation*

Zagrebačku promociju pohodio je sam državni vrh (Foto: Željko Hladika/PIXSELL)

brandinga može ponuditi Hrvatskoj ne bi li Hrvatska ponudila ono najbolje svijetu. Prvi je profesor BOŽO SKOKO, čovjek koji je na nacionalnom brendiranju izgradio kompletnu akademsku karijeru, a pritom – kao što je u ovim novinama razotkrio kolega HRVOJE ŠIMIČEVIĆ – preko agencije Millenium promocije isisao iz državnog budžeta milijune kuna za usluge oglašavanja i glancanja imidža državnih tvrtki i institucija. Drugi je diplomat ZVONIMIR FRKA-PETEŠIĆ, aktualni predstojnik Ureda predsjednika Vlade, kojem smo – kao što su otkrili drugi mediji – iz državnog budžeta platili nekih četiristotinjak hiljada kuna za preuređenje omanjeg podruma ne bi li ondje smjestio svoju bogatu biblioteku. Jedan uvaženi doktor znanosti, dakle, i jedan osvjedočeno načitan erudit: što li su nam ponudili?

Ajmo za početak vidjeti koliko smo odmakli od onih Anholtovih refleksnih asocijacija na naci-kolaboracionizam i rat devedesetih. Epizoda Endehazije, kada je se već ne može preskočiti, sažeta je ovdje u točno pola rečenice, pri čemu su Hrvati pretvoreni u žrtve 'tri totalitarizma' – nacističkog, fašističkog i komunističkog – a kao 'simbol otpora svakom totalitarizmu' ukazuje se kardinal ALOJZIJE STEPINAC, neovisno o tome što snagu njegova otpora nacizmu relevantniji povijesni izvori mjere nešto drukčije. Oluja je, s

druge strane, isključivo 'uspješna oslobodilačka operacija': ni riječi o ratnim zločinima, ni spomena zbjega preko 200 hiljada hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Ali zato su Hrvati 'prema različitim indeksima među najtolerantnijim i najotvorenijim društvima u Europi', a hrvatski model 'zaštite i promicanja prava nacionalnih manjina smatra se najnaprednijim i najliberalnijim u Europi'. O kojim je točno nacionalnim manjinama riječ u knjižici, nažalost, ne saznajemo, što poprilično olakšava da se – recimo – NIKOLA TESLA proglašati 'jednim od najpopularnijih velikana među samim Hrvatima', bez suvišnih komplikacija.

Dobro, reći će netko, niti je ovo historio-grafska studija, niti povijesni pregled, nego obična mala zabavna čitanka koja samo pokušava promovirati hrvatski brend na velikom svjetskom tržištu nacija. Ali što ako je istina suprotna? Što ako su nabacane papazjanije o 'tri totalitarizma', neokaljanjoj Oluji i hrvatskom sinu Nikoli Tesli sama srž službene državne politike? Što ako je – drugim riječima – ovo karikaturno brendiranje hrvatskog nacionalnog identiteta ustvari najčvršći dokaz da hrvatski nacionalni identitet ne predstavlja mnogo više

od karikature? Pa su onda Hrvati u Skokinoj i Frka-Petešićevoj slikovnici 'zapadnjaci' i 'Mediterranci', ali nemaju nikakve veze s Balkanom; pa su donijeli Vinodolski zakonik 'u vrijeme dok je u većini Europe bilo prakticirano provođenje torture', ali nisu spalili posljednju vješticu dobrih petstotinjak godina kasnije; pa su tokom rata devedesetih primali izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, ali nisu planirali podijeliti tu državu niti su slali svoju vojsku u nju...

I tako dalje, i tako dalje: sve dalje od notornih činjenica, sve bliže nadrealizmu marketinških besmislica. Jer čim ugledni autorski dvojac odradi opća mjesta 'hrvatskog identiteta' – kravatu, medalje na svjetskim prvenstvima i poslovičnih 'tisuću otoka' – njihovi napori da istaknu komparativne prednosti domovine postaju upravo dirljivi. Doznajemo tako da će stranci u Hrvatskoj odmah primijetiti 'neobičajenu udobnost stolica u kafićima'. Doznajemo da se Hrvatska 'posljednjih desetljeća, doduše prilično nezamjetno, pozicionira u svijetu zahvaljujući svojoj inovativnosti', pri čemu zauvijek skriven ostaje marketinški smisao nezamjetnog pozicioniranja. U knjizi koju piše profesionalni političar čitamo da je ispolitiziranost 'negativna kategorija'. U knjizi koju piše sveučilišni profesor koji se proslavio prepisivanjem kolumne BORISA DEŽULovića saznajemo da Hrvatska ima 'prilično kvalitetno' obrazovanje. U knjizi koju pišu dvojica muškaraca, ilustrira treći, a uređuje četvrti obaviješteni smo i da su 'žene u hrvatskom društvu itekako ravnopravne muškarcima'. Dodajte tome citat PAOLA COELHA, dodajte poneku povijesnu nebulozu, dodajte stručnjake iz firme neizbježnog MATE RIMCA koji 'poput biblijskog Davida uspješno prkose daleko nadmoćnijoj globalnoj automobilskoj konkurenciji' i dobili ste, eto, hrvatski brend. Jedino što zapravo možete dobiti onda kada nacionalni identitet ispražnjen od stvarnosti nakitite nasumično nabacanim koeljarijama, biblijskom autoindustrijom i neobičajeno udobnim stolicama kafića. Jer to je, uostalom, osnovna formula nacionalnog brendiranja: prelijevanje iz šupljeg u razno.

Nije da na ovoj operaciji nije izgrađena solidna lokalna marketinška industrija. U dvadeset godina od pionirskih napora Simona Anholt stasala je čitava ergela stručnjaka, predvođena našim autorskim dvojcem. Boži Skoki ovo je, recimo, već osma knjiga posvećena izazovima brendiranja nacionalnog identiteta. Zvonimir Frka-Petešić pridružio se diplomatskim angažmanom, ponekim pisanim radom, sudjelovanjima na medijskim konferencijama. Večernji list – svojevrsni partner ovog izdavačkog projekta – svako malo organizira neku takvu konferenciju posvećenu nacionalnom brendiranju ili plasira luksuzno opremljenu kroatocentričnu ki-osk-monografiju. Prelijevaju se pritom proračunski novci na medijsko tržište, kapne koji milijun za usluge Skokine agencije, skući se poneka bogata privatna biblioteka. Ako je Simon Anholt princip brendiranja privatnog biznisa primijenio na nacije – rezoniraju naši junaci – zašto od brendiranja nacije ne napraviti dobar biznis?

Mali problem je u tome što se uspjesi nacionalnog brendiranja – barem na globalnoj razini i barem u okvirima marketinške struke – prvenstveno mjere prema tzv. Nation Brands Indexu koji je, u suradnji s agencijom Ipsos, osmislio upravo Anholt. A tamo ćete ove godine, na listi 60 najbolje brendiranih država svijeta, pronaći među ostalima Rumunjsku, Izrael i Dominikansku Republiku. Naći ćete Ekvador, Panamu i Kolumbiju. Vidjet ćete Keniju, Bocvanu i Tanzaniju. Naletjet ćete, dodavola, čak i na Ukrajinu i na Rusiju. Ali nećete – usprkos trudu Skoke i Frka-Petešića, ili baš zahvaljujući njima – naći na Hrvatsku. ■

Zašto Prija prija

Prijović bi bila nešto kao Ceca bez Cece: folk diva za 21. stoljeće, koja obećava provod u sadašnjosti neopterećen avetima mračne prošlosti. U tom smislu ona predstavlja novu generaciju, priliku za *reset* te obećanje užitka bez krivnje

MORAM da priznam da ste mi nedostajali juče. Navikli sam da ovdje pevam svako večer, obratila se publici KROZ SUZE ALEKSANDRA PRIJOVIĆ na petom uzastopnom koncertu u zagrebačkoj Areni. Nakon rekordnog niza od pet rasprodanih Arena i medijskog *buzza* kakav u Hrvatskoj uspije proizvesti rijetko koja javna ličnost, a ponajmanje je uobičajen za jednu folk pjevačicu iz Srbije – na to dokle je cijela stvar narasla ukazuje i činjenica da ju ni HRT-ov dnevnik nije mogao prešutjeti – Prijovićin(e) nastup(e) malo bi bilo nazvati trijumfom. Ni sama Prija, kako joj fanice i fanovi tepaju, nije krila da ju vlastita popularnost s ove strane Dunava ostavlja bez riječi.

Pritom, kao što smo i mogli predvidjeti, sa svakom vijesti o još jednom rasprodanom koncertu eksponencijalno je rasla i moralna panika. Društvene mreže iz dana u dan podrhtavale su od uznemirenih roditelja, zabrinutih građanki i građana, alarmiranih dušobrižnika. Tko je ta Aleksandra Prijović? Što to slušaju naša djeca? Uz takvu omladinu, imamo li budućnost? Plus, naravno, svi oni komentari i objave kojima se autor/ica vaskolikoj javnosti deciderano očituje kao nije čuo/la za (tu) Aleksandru Prijović, uopće ne zna tko je to, niti ga/ju interesira (tko provodi malo više vremena na društvenim mrežama, vjerojatno će znati na kakav tip diskursa mislim). I mediji *mainstreama* prilježno su dovodili komentatore, opinionmejkere, selebitije, poluselebitije i svakojake javne ličnosti da se očituju: Aleksandra Prijović, moralno dopustivo i estetski prihvatljivo ili ne? Premda pitanje *kako* je došlo do toga da jedna pjevačica novokomponirane narodne glazbe do rekordnih razmjera napuni najveću zagrebačku dvoranu, a onda i da to bude baš Aleksandra Prijović – kao da je ostalo u sjeni rasprave o tobože dubokim moralnim i estetskim implikacijama te činjenice.

S druge strane, potpisniku ovih redaka upravo se to kako-i-zašto čini najzanimljivijim pitanjem vezanim uz Prijovićin zagrebački trijumf (da na tren popustimo pred vokabularom tabloidnog novinarstva). Za prvi sloj pitanja još je i moguće naći relativno jasan i uvjerljiv odgovor: javna je tajna da su narodnjaci u Hrvatskoj itekako slušani, da su im digitalne platforme za glazbu pored one već postojeće priskrbile i posve novu, generacijski, klasno i socijalno raznovrsniju publiku, a da za značajan dio milenijalskih i zumerških naraštaja slušanje folka predstavlja vid bunta protiv terora 'čiste' nacionalne kulture i pripadajućeg malograđanskog ukusa unutar kojeg su kroz odrastanje socijalizirani. Drugi

sloj pitanja – otkud to da tolika slava zapadne baš Prijović – djeluje međutim izazovnije.

Neosporno je da je Aleksandra Prijović već godinama izuzetno popularna u 'regionalnim' okvirima. Da slava nije došla preko noći, demonstrira ne samo činjenica da se hitovi kao što su 'Legitimno', 'Totalna anestezija' ili 'Za nas kasno je' sa zavidnom konzistencijom pjevaju po svadbama i feštama, vrte po tulumima i afterima i izvode u nesumnjivo mjerodavnom *reality* programu 'Zvezde Granda', već i brojači pregleda na glazbenim platformama. Usporedimo li slušanost Prijovićinih pjesama s onom izvođača i izvođačica koji su se formirali u približno istom periodu, tj. koji su karijeru također (iz)gradili u eri *streaminga*, tek ih se šačica može mjeriti s njom: JALA & BUBA, SENIDAH, RASTA, pokoja COBYJEVA ili MC STOJANOVA pjesma, i ne još puno imena i naslova. Po evidenciji YouTubea i Spotifyja, Aleksandra Prijović upadljivo je slušanija od, primjerice, jedne BRESKVICE, čije je ime za mnoge sinonim za muziku u digitalnom dobu.

Tip pop-folka koji Prijović izvodi prepoznatljiv je, prodoran i zarazan čak i za uho nenaviklo na folkerske skale i ritmove. Tekstovi njenih pjesama kompetentno su pisani, lišeni velikih ambicija, ali pamtljivi i pjevni. Uz to, kod Prijović nema ekscesne seksualiziranosti, CECINOŠKOG mazohističkog patosa, *girl power* garda SEKE ALEKSIĆ, KARLEUŠINOŠKOG skandal-inženjeringa ili STOJINOŠKOG amfetaminski upogonjenog anarhizma: u tekstovima, ali i u javnim nastupima, u me-

dijskim istupima, kao i stavom i držanjem uopće, ona djeluje građanski *pristojno*. Također, Prijović slovi za predanu koncertnu izvođačicu, koja na nastupima uživo ne šteti ni tijelo ni glas i umije prirediti *show* (na zagrebačkim koncertima društvo joj je na sceni pravila i rijetko atraktivna postavka gostiju, u rasponu od LEPE BRENE, preko braće MATIĆ

I obožavatelji i denuncijanti u Prijović bi pronalazili svojevrsnu idealtipsku cajku. Odmjerenost njene muzike, nastupâ i javne persone smješta je u zlatnu sredinu, priskrbljujući joj pravu mjeru transgresije u odnosu na tabu folka u Hrvatskoj

i OSMANA HADŽIĆA, sve do JELENE ROZGE). Pa ipak, osobno su mi svi ti faktori nudili tek fragmente mogućeg odgovora na fenomen 'pet Arena'. U širu sliku nedavno ih je povezo tek Facebook status jednog mog zagrebačkog poznanika. Glasio je otprilike ovako: 'Zahvaljujući Aleksandri Prijović, napokon imam Cecu koju mogu slobodno slušati.'

Prijović bi, drugim riječima, bila nešto kao Ceca bez Cece: folk diva za 21. stoljeće, koja obećava provod u sadašnjosti neopterećen avetima mračne prošlosti. 'Cecu' u ovoj izjavi razumijem ne samo kao empirijsku osobu, *srpsku majku* SVETLANU RAŽNATOVIĆ, nego i kao šifru za šire, strukturne veze narodnjačke estrade s kriminalom, ratnim zločinima i nacionalističkim politikama s kraja dvadesetog stoljeća. Generacija mog poznanika, rođena nakon rata, stasala je dugo nakon što su te veze izgrađene i institucionalno ovjere, pa je stavljena pred gotov čin: njihova želja za nesmetanim uživanjem u folku uvjetovana je i ograničavana neprekidnim podsjećanjem – izvana ili iz vlastite glave – na repove koje folk scena još uvijek vuče iz prošlosti (bilo da je posrijedi Pink, Grand, Ceca ili neko četvrto ime-šifra). Aleksandra Prijović u tom smislu predstavlja novu generaciju, priliku za *reset* te, možda ključno, obećanje užitka bez krivnje ili potrebe za ogradama. To osobito dolazi do izražaja kad je riječ o publici iz Hrvatske, i to napose onoj mladoj, odrasloj u klimi u kojoj je sve što dolazi iz Srbije *a priori* suspektno – a 'cajke' još dvostruko suspektnije.

Otud bismo razloge za nevjerojatnu popularnost Aleksandre Prijović mogli tražiti upravo u njejoj relativno generičkoj pojavi i djelu. Štoviše, na istoj strani vjerojatno bismo mogli naći i razloge za paniku, tjeskobu i *hejt* kakav je njen pohod na Zagreb pobudio u jednome dijelu javnosti: i obožavatelji i denuncijanti, naime, u Prijović bi pronalazili prauzor folk pjevačice, svojevrsnu idealtipsku *cajku*. Umjerenost i odmjerenost njene muzike, tekstova, stava, nastupâ i javne persone smještaju je u zlatnu sredinu, priskrbljujući joj pravu mjeru transgresije u odnosu na tabu folka u Hrvatskoj – ma kako se spram te transgresije mi vrijednosno postavljali. Kao da pjesme Aleksandre Prijović posreduju esenciju 'folka', neko izvanvremensko ovaploćenje ovog koncepta, za različite populacije i strane u raspravi podjednako.

U svjetlu dosad rečenoga, moralna panika nastala povodom nastupa Aleksandre Prijović u Zagrebu – ili KEBE i ANE BEKUTE u Puli, ili pak ACE LUKASA i ŽELJKA SAMARDŽIĆA u Splitu, da se sjetimo i neodržanih koncerata – djeluje i pomalo tužno. Kao što je na glazbenom blogu Zlatni separe primijetio GORAN PEĆANAC, nesrazmjer između onoga što prosječan hrvatski (malo)građanin smatra moralno upitnim i estetski nedopustivim te muzike i kulture koju 'naša djeca', u čije se ime brine, (također) konzumiraju, ponekad je komičan. Dok se u srednjestrujaškim medijima lome koplja oko Prijovićinih Arena, DESINGERICA po klubovima 'krsti' obožavatelje patikom po glavi, ELVEDIN 'REAL MADRID' SAKIĆ na TikToku reformira sleng ('sokulja', 'laga-laga', 'omekšivač', 'gučirati' itd.), a žestoki momci prepucavanjima po krcatim mrežnim lajvovima zarađuju masne *giftove* (sve navedeno lako je izguglati i usput se uvjeriti u broj pregleda). Doista će, da parafraziramo Pećanca, biti zabavno kad te i takve kulturne preferencije jednom dođu na radar medijskog *mainstreama* i tzv. šire javnosti. Pod uvjetom, naravno, da se *mainstream* dotad i sâm ne rastopi u informacijskoj talionici TikToka. ■

IRENA ŠENTEVSKA

Turbo-folk je deo našeg 'zajedničkog kulturnog nasleđa'

Termin turbo-folk nije prevaziđen i zapravo je još uvek adekvatna metafora za društvo koje je u permanentnom raskoraku sa standardima koji su mu nametnuti spolja. Dakle, nije problematičan sam termin, već neuviđanje složenosti dotičnog fenomena

INTERDISCIPLINARNA studija 'Raspevani Beograd: urbani identitet i muzički video' (Clio, Beograd, 2023.) nova je knjiga IRENE ŠENTEVSKE, istraživačice popularne kulture s fokusom na vizualni aspekt urbaniteta. Riječ je o autorčinom doktorskom radu, gdje se na detaljan i pažljiv način promatra kako Beograd u tri tranzicijska desetljeća (1980. – 2010.) konstruira svoj urbani identitet kroz medijske i akademske polemike o popularnoj muzici i kroz medijsku formu muzičkog videa. Goštujući na nedavnoj zagrebačkoj konferenciji 'Devedesete: Srbi i Hrvati u regionalnom i globalnom kontekstu' naša sugovornica je u predavanju pod nazivom 'Ceca ante portas: turbo-folk u srpsko-hrvatskim odnosima od 1990-ih naovamo' jasno naglasila da je premissa po kojoj je turbo-folk moguće tumačiti u crno-bijelim kategorijama neproduktivna za ikakav analitičan razgovor.

Na početku svoje knjige ističete da se akademski komentari o kompleksom polju popularnog 'najčešće nalaze na samom izvoru podjela na 'nas i njih', radi čega je iz nekog razloga bezinteresna metapozicija u polemikama oko popularne muzike ekstremna rijetkost'. Ali ako nema bezinteresne pozicije u demokratskom području pop kulture, pitanje je kojim alatima akademske discipline 20. stoljeća mogu pogoditi analitički puls suvremenog trenutka popularne muzike?

Studije kulture, kao akademske discipline 20. veka, nastale su u Velikoj Britaniji kao odgovor na novu, masovnu medijsku industriju i popularnu kulturu kakvu svet pre Drugog svetskog rata nije poznao. U okviru studija kulture alati za refleksiju novih i aktualnih fenomena u medijima i popularnoj kulturi neprestano se razvijaju i

usavršavaju. Ono o čemu govorite posledica je specifičnog položaja u kome se studije popularne muzike kao akademska disciplina nalaze izvan svog 'izvornog' konteksta u anglosaksonskim zemljama. U delu sveta kojem i mi pripadamo, studije popularne muzike nikada nisu zaživele kao legitimna i 'ravnopravna' akademska disciplina. Popularna muzika nije predmet specijalizovanih studija sa pratećom infrastrukturuom (univerzitetskim katedrama, institutima, stipendijama, nagradama), nema specijalizovane izdavačke produkcije, pa ni publike koja je senzibilisana za akademski

Da bi turbo-folk bio popularan van Srbije i Bosne i da nije bilo rata, u to nimalo ne sumnjam. To su procesi koji zapravo imaju malo veze sa dnevnom politikom. Cajke su u Hrvatskoj popularne na isti način kao Gibonni ili tvorevine Tončija Huljića u Srbiji

pristup popularnoj muzici. To ne znači da ne postoje pojedinačni poduhvati – kakav je, uostalom, i 'Raspevani Beograd' – kao ni zanimljive i vredne studije. Međutim, one po pravilu ostaju zarobljene u akademskom 'getu' i za njih znaju samo ljudi specijalizovani za studije popularne muzike. Popularna muzika tako ostaje domen publicista, novinara, izvođača – ukratko, svih onih koji o njoj imaju neko 'mišljenje' i imaju interes da ga javno iznose bez obzira na formalne kompetencije.

U historijskom ključu razvoja i bujanja pop kulture na našim prostorima, komercijalizacija estrade je u socijalizmu radikalno odstupala od proklamiranih ciljeva kulturne politike koji su, po riječima Stipe Šuvara, kojega citirate u knjizi, bili 'podruštvljavanje kulture i historijski proces dokidanja tržišne kulture'. Reklo bi se da je taj 'historijski proces' bio osuđen na propast. Ono pak što je bio šuvarovski nesklad između kulturne politike i njezine provedbe u praksi, u kapitalizmu je logična činjenica bez nervoze. Estrada je oduvijek bila stvar tržišta, ali njezina dinamika u postjugoslavenskom kontekstu znači i treš estetiku velike većine postjugoslavenskih medija i pogonsko gorivo ideolozima revizionističkih kulturnih i obrazovnih politika. Potkrjepljuje li ovakav dojam i vaša analiza muzičkih videospotova u domaćoj produkciji – navodite da ste pregledali više od četiri tisuće različitih videa različitih žanrova?

Estrada je od samih svojih početaka bila stvar tržišta, možda najsamo održivija grana jugoslovenske privrede i u tom smislu avangarda ekonomskih odnosa koji su nas dočekali u postsocijalizmu. Nisam stručnjak za ekonomiju, ali je činjenica da su njeni

ekonomski učinci neupitni. Treš estetika i revizionistička ideologija su pojmovi s kojima bih operisala pažljivije – i jedno i drugo u našem društvenom kontekstu pripisujemo 'drugima' – onima s kojima se razilazimo, bilo estetski, bilo ideološki. 'Raspevani Beograd' je debela knjiga upravo zato što u njoj nastojim da pokažem da stvari na terenu estetskih i ideoloških sukoba oko popularne muzike nisu tako jednostavne – ta slika je mnogo kompleksnija, ali i dosta zabavnija nego što sam mogla da pretpostavim kada sam ušla u istraživanje.

Paradoks turbo-folka

Kad se danas, manje-više konsenzualno, govori da je 'cajkaška estrada integrativni postjugoslavenski element', to znači da je logika tržišta konačno konsenzualno postala imuna na političke manipulacije? Ili? Je li moguće procijeniti u kojoj bi mjeri bilo ekspanzije turbo-folka izvan granice Srbije i Bosne da nije bilo rata 1990-ih?

Sada iznosim svoje lično mišljenje, a ne rezultat nekog naučno utemeljenog istraživanja za kakva se inače zalažem. Turbo-folk je deo našeg 'zajedničkog kulturnog nasleđa' i on prelazi novonastale granice s istom ležernošću s kojom su ih nakon rata prelazili kulturni 'ambasadori' poput RAMBA AMA-DEUSA, DARKA RUNDEKA ili KUD Idijota. To je muzika koja je, na paradoksalan način, u ratu spajala i razdvajala borbe na različitim stranama borbenih linija. Da bi se taj paradoks razumeo, potrebno je taj monolitni pojam 'turbo-folk' raščlaniti na sastavne delove, secirati i zaista proučiti onako kako se proučavaju, da se opet pozovem na Ram-

ba Amadeusa, 'mravojedi i druge prirodne pojave'. Onda ćemo znati i zašto turbo-folk ljude u 'regionu' spaja i zašto ih (još uvek) deli. A da bi bio popularan van granica Srbije i Bosne i da nije bilo rata, u to nimalo ne sumnjam jer se njegova popularnost naprosto oslanja na popularnost 'narodne muzike' u socijalističkom periodu. To su procesi koji zapravo imaju malo veze sa dnevnim politikom. Čajke su u Hrvatskoj popularne na isti način kao GIBONNI ili tvorevine TONČIJA HULJIĆA u Srbiji.

U knjizi kažete da sve do pojave turbo-folka, novokomponirana narodna muzika nije prepoznavana kao suvremena ili urbana, već se njen stil vezivao za društvene aspiracije njenih protagonista. Kao žanrovski termin koji je skovao Rambo Amadeus, termin turbo-folk danas nije adekvatan, zbog čega u knjizi imate poglavlje 'Trideset šest nijansi ružičaste ili kako definisati turbo-folk'. Nudite i četiri podnaslova za analizu: a) turbo-folk kao društveni problem, b) umereno loše i dobre strane turbo-folka, c) turbo-folk kao teorija iz teretane, d) turbo-folk kao mravojed ili neka druga prirodna pojava. O čemu, dakle, ima smisla razgovarati kad govorimo o turbo-folku?

Ako bi se držali Rambovog pojašnjenja po kome je turbo-folk 'društveni fenomen koji nastaje kada se primitivno društvo susretne sa (visokom) tehnologijom', rekla bih da termin turbo-folk nije prevaziđen i da je zapravo još uvek adekvatna metafora za društvo koje je u permanentnom raskoraku sa standardima koji su mu nametnuti spolja – sa nekog neuhvatljivog i nedokučivog Zapada. Dakle, nije problematičan sam termin, već nevidanje složenosti dotičnog fenomena. Ja sam u knjizi navela 36 različitih tumačenja turbo-folka koja su veoma često potpuno oprečna, do granica apsurdna, ne da bih iznela neku konačnu definiciju i autoritativno objašnjenje 'šta je u stvari taj turbo-folk' već da bih ukazala na njegovu složenost. U kontekstu uspona 'cancel kulture' i na našim prostorima, to poglavlje bih toplo preporučila javnim službenicima koji donose odluke o tome hoće li se ili neće negde održati turbo-folk koncert.

'Ružičasta' i 'crna' zona

Odvažimo li se na konceptualni 'presjek' popkulture epohe koja nam je u fokusu, iz niza lucidnih komentara domaćih kulturnih figura koje citirate u knjizi izdvojamo sljedeće: Dubravka Ugrešić: 'Narodnjaci su naše zajedničko smeće, nerješivo poput pustinjske prašine i naša zajednička nasljedna kulturna bolest'; Darko Glavan, s iskustvom rada u Komisiji za šund 1970-ih: 'Novokomponirana muzika ima izravniji dodir sa stvarnošću – ili zadah stvarnosti, od uljudnih bezvezarija zabavno glazbene konfekcije'; Elvis J. Kurtović: 'Najprije sam bio pionir, pa omladinac, pa hipik, pa punker, pa nezaposlen'. Što kažete? I kako biste još malo dopunili ovaj 'presjek'?

Meni je u 'Raspevanom Beogradu' bilo jako važno da prenesem čitaocima ono što govore 'svedoci epohe', akteri i komentatori događanja o kojima pišem u knjizi. Rekla bih da polifonija tih različitih glasova predstavlja gotovo muzički kvalitet ove knjige. Posle svega imam utisak da sam napisala samo predgovor i zaključak, a da su sve ostalo ispicali učesnici polemika oko popularne

muzike i sami muzički spotovi. Takođe mi je od poslednjeg čitanja knjige ostao utisak da je ovo jedna zaokružena priča i da ne bih više menjala ni jednu rečenicu. A to je lep utisak...

Hipertrofija interesa za 'čajke' kao zajednički termin svih žanrovskih inačica muzike koja na neki način provocira reakcije u društvu, zasjenila je ostale 'urbane' muzičke žanrove ili muziku gradova. Kakva je onda uloga muzičke kritike? Kakvog ona ima smisla, kome se obraća?

U knjizi pratim dinamiku odnosa između 'ružičaste' zone gde narodnjaci koji postepeno, u fuziji sa pop scenom postaju dominantni muzički mejnstrim, i 'crne' zone s rokerima i zagovornicima Zapadu okrenutih muzičkih žanrova, koji svoj urbani identitet

Estrada je od samih svojih početaka bila stvar tržišta, možda najsamoodrživija grana jugoslovenske privrede i u tom smislu avangarda ekonomskih odnosa koji su nas dočekali u postsocijalizmu

bruse kroz odijum prema narodnjacima. Ta dinamika je u kulturnom kontekstu Beograda i Srbije veoma specifična i zanimljiva za analizu. Ona je uslovljena ne samo tranzicionim društvenim previranjima u periodu na koji sam se fokusirala (rat, izolacija, promene političkog i ekonomskog sistema, kriminalizacija društva), već i promenama u medijskoj industriji koje su i lokalne i globalne. Svojevrsno urušavanje profesije muzičkog (pozorišnog, književnog...) kritičara, rekla bih, ima više veze sa prestrojavanjem globalne medijske industrije nego sa lokalnim prilikama. Mediji su od devedesetih naovamo okrenuti korisniku koji sâm ili uz pomoć 'algoritma' mora da bira u moru sadržaja kojima je bombardovan. U tom procesu za kritičare više nema mesta ni vremena, pogotovo ako njihova delatnost ne podstiče potrošnju dotičnih sadržaja.

Kako se snalazite u komunikaciji s TikTok generacijom i njihovom percepcijom medijske stvarnosti i njezine muzičke 'podloge'?

Ne snalazim se uopšte, pošto u svom životnom okruženju nemam njene pripadnike. Iz tog razloga ću se u budućnosti držati onoga što bolje poznajem i više baviti medijskom prošlošću nego sadašnjošću. Sadašnjost prepustam TikTok generaciji, i mislim da je to sasvim OK.

Beograd u vašoj vizuri u knjizi ima tri boje za tri velika, uvjetno rečeno, žanrovska poglavlja: ružičasatu, crnu, sivu. U kojoj ga boji danas vidite?

Pored Ružičaste i Crne zone, u knjizi postoji i Siva zona. Kad pomešate pink i crni pigment dobijete – sivu. Sivo poglavlje se u knjizi fokusira na hip-hop. U Nemačkoj

mi je jedan poznati profesor istorije, nakon što je pažljivo saslušao moju prezentaciju o srpskom i tursko-nemačkom hip hopu rekao: 'Ne znam ništa o hip-hopu'. Ovo poglavlje sam pisala za ljude koji ne znaju ništa o hip-hopu, ali bi trebalo da znaju, jer je po mom mišljenju hip-hop ključni fenomen za razumevanje globalne medijske industrije i savremenog stratifikovanog društva. Zasebno poglavlje o hip-hopu mi je omogućilo da kroz priču o Novom Beogradu kao mitskoj kolevci hip-hopa u Srbiji dodatno osvetlim veze između popularne muzike i transformacija Beograda i srpskog društva. Hip-hop je dobio zasebno poglavlje u knjizi i zbog toga što najbolje pokazuje koliko su granice između Pink i Crne zone porozne i veoma često potpuno imaginarne. Beograd vidim kao mozaik u bezbrojnim nijansama ovih boja. Na prvi pogled u njemu dominiraju ružičasti tonovi, ali u toj slici nalaze se i bezbrojni sitni kamenčići koji formiraju neke zasebne, mikro i paralelne svetove u kojima se danas odvija muzički život, i život Beograda uopšte.

Na koji vas je način rad na ovoj studiji, koja se bavi transformacijom urbaniteta, privatno promijenio? I što vas u profesionalnom smislu sada intrigira?

MIŠKO ŠUVAKOVIĆ je moju prvu knjigu 'The Swinging 90's: Pozorište i društvena realnost Srbije u 29 slika' nazvao 'teorijskom autobiografijom'. I 'Raspevani Beograd' je autobiografska knjiga utoliko što govori o vremenu i mestu u kome sam provela 24 od 30 godina o kojima je u knjizi reč. A ono što me trenutno najviše intrigira u popularnoj kulturi jesu njeni kapaciteti za kolektivno pamćenje i kolektivni (samo)zaborav. Uostalom, ovo je knjiga o Beogradu koji peva od muke. ■

Нераспетљани чвор Мештровић

Мештровићева ретроспектива толико је прочишћена од сваког момента трења да јединствено богат постав изложбе остаје практички нијем

Пишући за портал Хајпералерцик о недавно отвореној изложби МАРИНЕ АБРАМОВИЋ у Краљевској академији умјетности у Лондону, критичар МАЈКЛ ГЛОВЕР на сљедећи начин коментира њен редуцирани, епонимни назив: 'Краљевска академија назвала ју је напросто 'Марина Абрамовић' зато што организатори сматрају како не захтијева никакво појашњење у поднаслову. Ништа осим њеног одзвањајућег имена, наново приопћеног. Она је оно што јест.'

То претварање умјетничке личности у саморазумљиви знак, у окамењену и прије свега утрживу културну валуту, садржано је у презентацији велике ретроспективе ИВАНА МЕШТРОВИЋА (ауторнице изложбе су ПЕТРА ВУТРИНЕЦ и БАРБАРА ВУЈАНОВИЋ), која се поводом 140. годишњице његова рођења одржава у загребачким Кловићевим дворима од 23. студеног 2023. до 3. ожујка 2024. године. Већ су визуални материјали знаковити – на њима је као наслов-амблем издвојено тек умјетничково презиме: 'Мештровић'. Оно само практички је довољан контекст – довољно је да изустимо 'Мештровић' и тиме као да смо подигли склопку симболичког капитала којим је то презиме бременито, уживајући у одсјају којим нас, тако активирају, посвећује.

Да смо притом заправо упалили тек један провинцијални малограђански лустер, јасно је из медијских најавија које су се редом вртјеле око вриједности изложбе. У квантифицираном бесмислу типично се истакнуо Јутарњи лист, који и прије службеног почетка спектакла доноси 'ексклузивни' извјештај насловљен 'Први смо ушли на изложбу од 30 милијуна еура', уз анала вриједан наднаслов 'УМЈЕТНИНЕ И ОД 2 ТОНЕ'. Наведени су се милијуни настављали јављати у вијестима о ретроспективи, нудећи ваљда непобитан доказ да је у Мештровићевом случају ријеч о великој умјетности, да се ради о умјетнику којег треба поставити 'на пиједестал у европском кругу', како је аспирацију изложбе изразио равнатељ Кловићевих двора Антонио Пицукарџић.

Међутим, гдје је то Мештровић претходно био да би га на пиједестал требало поставити? Није ли његов статус на том пиједесталу заправо неупитан већ десетљећима? У случају изложбе у Кловићевим дворима прије се ради о томе да та неупитност остане нетакнутом, да се о Мештровићевом опусу ништа ново, камоли критички, не каже. У складу с улогом Кловићевих двора да одржавају бирмајерску витрину наше националне

културе, примјер чега је била и велика овогодишња ретроспектива ОТОНА ИВКОВИЋА, 'Мештровић' је готово лабораторијски дезинфицирана изложба која се у потпуности држи споја сухог кунстхисторичарског формализма у презентацији радова и умртвљене биографске нарације у организирању цјелине. Што то конкретно значи? Да је ријеч о изложби конципираној као најконвенционалнија могућа хронологија једног живота и опуса, толико прочишћеној од сваког момента трења, од сваке могућности да се многоструки умјетничко-идеолошки чвор по имену Мештровић оживи и проблематизира, да њен јединствено богат постав, који обухваћа више од 200 радова, остаје практички нијем.

Велика је то штета, јер актуалних полицаја за разговор о Мештровићу не недостаје. У том је погледу чит очит улаз могла бити јавна расправа о његовим 'Индијанцима', дјелма коњаничким скулптурама постављенима 1928. на улаз у Грент Парку у Чикагу, која се прије двије године повела у том америчком граду због спорног приказа америчког аутохтоног становништва. Међутим, једна тако драгоцјена могућност да се ретроспективу искористи за живу, савремену дискусију о једном дијелу Мештровићева опуса – ако већ не за његово критичко превредновање – ауторницама изложбе није била интересантна. У легенди која прати овај рад наводи се тек како 'инзистирање на максимализираној мускулатури и лишености атрибута, осим тек назнаке оружја којим се служе, сугерира универзалне идеале храбрости, снаге и честитости' – као да се ништа од наведеног

није догодило, укључујући и критике које овакво празно универзалистичко читање чине у најмању руку упитним.

Не ради се притом само о 'Индијанцима', него о ширем питању Мештровићеве поопћене асимилације ваневропске скулптуралне традиције као што је египатска, коју можемо видјети у радовима попут гласовите 'Весталке' (1917.), па и 'Повијести Хрвата' (1932.), или асирска, као у коњаничким рељефима за никад реализирани споменик Симону Боливару. Управо се између приказа еманципаторске фигуре као што је Боливар с једне стране и 'Индијанаца' с друге раствара занимљив простор у којем се преплићу теме колоњалине 'аквизиције' ваневропске баштине, коју Мештровић потом проучава по европским музејима, затим друштвеног и политичког контекста у којем се од Мештровића наручују такви споменици у служби интеграције националне повијести, те у коначници обликовних конотација његових рјешења и начина на које их разумијемо данас из перспективе расправа о деколонизацији културе.

Штетно раздвајање Мештровића од политике, које се потезало на највишој институционалној разини, укључујући и Министарство културе РХ, када се његов јавности намијењен рад настојао игнорантски изузети управо из јавне дискусије, још једном сродном циљу – заобилажењу Мештровићеве инвестираности у југославенски пројект, а потом и у његову реализацију у облику прве, монархистичке Југославије. Мештровић је, у кратку, био оно што би престрашени либерали, да је примјерице стварао у држави под комунистичком влашћу, називали режимским умјетником. Штовише, карађорђевићевски режим тешко да је имао важнијег уобличитеља властите митологије, почевши још с Косовских циклусом, који Мештровић обликује у јеку повратка те династије на српско пријестоље.

Као такав, Мештровић представља фасцинантну студију случаја о односу умјетности, моћи и политике у првој половини 20. стољећа. Због тога он за наш институционални и медијски мејнстрим представља неразрјешив контекстуализацијски проблем, па су се тако овдашњи медији сневивали раније ове године над једним чланком на порталу Нова.рс у којем се Мештровића проглашава чувеним југославенским скулптором, називајући то 'сулудим тумачењем'. Такво тумачење међутим не само да није сулудо,

него је једино здраворазумско уколико се располаже елементарним чињеницама о Мештровићевом животу и стваралаштву. Мештровић не само да је југославенски умјетник, него је управо парадигматски југославенски умјетник из перспективе једне реакционарне идеје Југославије, као што је његов критичар Крлежа парадигматски југославенски умјетник из перспективе једне револуционарне и авангардистичке иначе те идеје. Нажалост, та у сваком смислу средишња игра интерпретативних оквира – националног (хрватског), наднационалног (југославенског), политичког – која је за нашу јавност од неизмерне педагошке важности, јер се преко Мештровића да расвијетлити све слијепе пјеге нашег исконплексираног погледа на властиту културну и умјетничку прошлост, остаје суштински неадресираном на изложби.

Међутим, њени су трагови неизбјежни. На разини досјетке, полицајан може бити један детаљ на скулптури 'Тимор Деи' из 1904. – 1905., која приказује гигантско стопало које гази масу извијених људских тјелеса. У пратећем тексту стоји како Мештровићева скулптура 'алудира на политичко угњетавање његова народа од стране Аустро-Угарске Монархије'. Сватко тко прочита овакву деконтекстуализирану формулацију протумачит ће је у националном, хрватском кључу, но поглед на десни бок открива да се аутор потписао на – ћирици. Не утјече ли то можда на схваћање што је за Мештровића у том трену, у којем се управо заноси косовским митом, 'његов народ'? Тај југославенски обзор, тек назначен алузијом на Мештровићев 'политички заокрет према јужнославенској идеологији', остаје тако крајње замагљен, препуштен да га се схвати као неки свјетоназорски штучај, као што се код нас редовно ради с УЈЕВИЋЕМ.

Не ради се о томе да нам ауторнице изложбе не подастиру занимљиве податке. Примјерице, уз 'Повијест Хрвата' напоменуто ће да је 'као власништво краља Александра I. Карађорђевића, постављена 1934. године насупрот главном улазу у Краљевски двор на београдском Дедињу'. Није ли већ то сјајно полазиште за урон у културну динамику националног и наднационалног у Краљевини и Мештровићеву улогу у том процесу? На припреми Мештровићеве ретроспективе несумњиво је направљен велики, прије свега логистички посао. Нажалост, осим вриједне прилике да његове радове видимо на окупу, сав тај труд резултирао је углавном тиме да се по питању схваћања Мештровића нисмо помакли ни за милиметар. ■

Скулптура 'Повијест Хрвата' (1932.) (Фото: Сањин Струкић/PIXSELL)

PREPORUKE: SERIJE

Znam kako dišeš

(HBO Max)

NAKON globalnog uspjeha filma 'Quo Vadis, Aida?', JASMINA ŽBANIĆ i DAMIR IBRAHIMOVIC bacili su se u televizijske vode. Šest epizoda kriminalističke drame smještene u urbani milje suvremenog Sarajeva prati život i rad sredovječne Nevene Murtezić (uvijek fantastična JASNA ĐURIČIĆ), posvećene javne tužiteljice koja istovremeno pokušava žonglirati kriminalističke istrage s razvodom i samohranim majčinstvom. Kad se slučaj samoubojstva tinejdžera neočekivano prelje u njezin već ionako kaotičan privatni život,

protagonistkinja se suočava s poražavajućim saznanjima o vlastitom djetetu, propitujući može li mu vjerovati i poznaje li ga uopće, ali i s vlastitom nemoći i odgojnim promašajima u društvu izokrenutih vrijednosti. Rastrgana između ljubavi prema sinu i potrebe da sazna istinu, svjesna je da će sama podnijeti konačnu žrtvu, poslovnu ili privatnu. Iako je serija površinski organizirana kao detektivska priča, prikazom obitelji u raspadu autori vješto upleću obiteljsku, ali i socijalnu dramu.

Kroz mesnate i sjajno odigrane likove, duboko se ulazi u društveno-političku situaciju Bosne i Hercegovine koja još uvijek ispašta posljedice rata, i uz to se suočava s nekim novim izazovima koji se manifestiraju u općoj otuđenosti. Priča je univerzalna, ali istovremeno i lokalno specifična; korupcija, nepotizam, tromost institucija, birokratizacija, zatrpanost sudskim predmetima, nedostatak resursa za borbu protiv kriminala – sve su to problemi s kojima se BiH, kao i ostale države nastale na razvalinama Jugoslavije, bave već tri desetljeća. 'Ništa od slučaja kad je nečiji babo jači od države. I dušu će nam privatizirati', kaže jedan od likova, sažimajući tom lakonskom izjavom tužnu balkansku realnost koja je precizno prikazana u ovoj važnoj seriji u režiji ALENA DRLJEVIĆA i NERMINA HAMZAGIĆA.

Undone

(Prime video)

NAKON preranog otkazivanja legendarnog 'BoJacka Horsemana', koje je označilo i Netflixov zaokret prema hiperprodukciji lakoprobavljive zabave, autor RAPHAEL BOB-WAKSBERG udružuje se sa scenaristkinjom KATE PURDY i za Amazon osmišljava još jednu animiranu seriju za odrasle koja se bavi sličnim temama, ali na potpuno drugačiji način. Koristeći rotoskopiju, jednu od najstarijih tehnika animacije koja čuva pokrete, izraze lica, sjene i prirodne proporcije snimke, uspijevaju postaviti realistične temelje za obiteljsku dramu koja se već na

kraju prve epizode prometne u nadrealističku fantazmagoriju. Fokalni lik serije je Alma Winograd-Diaz (ROSA SALAZAR), problematična mlada žena koja se pokušava nositi s obiteljskom traumom dok je njezina okolina doživljava kao mentalno nestabilnu. Nakon teške prometne nesreće, Alma shvaća da joj se uobičajeno, linearno poimanje vremena poremetilo i da može

komunicirati s pokojnim ocem (BOB ODENKIRK), kvantnim fizičarom koji se bavio savijanjem pravila prostora i vremena. Već otrcani trop vremenskog putnika u ovoj se priči obrće; kaleidoskopski propadajući kroz vrijeme, protagonistkinja ruje po vlastitim sjećanjima kako bi zaliječila traume i preoblikovala budućnost pa imamo dojam da plovimo psihodeličnim oceanom njezina uma, nesigurni jesu li ono što gledamo njezine halucinacije ili je vrijeme ipak kategorija čiju elastičnost naši skućeni umovi ne mogu iskusiti. Prekrasni distorzirani vizuali savijanja vremena i prostora, intrigantni zvučni efekti, oporo duhoviti dijalozi i brojne popkulturne reference utkani su u ovu eteričnu priču koja kroz šesnaest epizoda istražuje kompliciranu prirodu tuge, mentalnih bolesti i transgeneracijskih trauma.

Fargo

(FX)

ANTOLOGIJA nadahnuta kulturnim filmom braće COEN iz 1996. vratila se nakon pandemijskog izbivanja petom sezonom šašave krimi bajke o preživljavanju smještene na hladni američki Srednji zapad. Radnja se odvija u doba uoči izbora 2020. i serija je snažno prožeta trampovskom

atmosferom potmulog nasilja koje pulsira ispod poklopca bureta baruta u koji se SAD pretvorio. U središtu priče je Dot Lyon (JUNO TEMPLE), kućanica iz Minnesote koja spletom okolnosti završi u pritvoru, pa je tako pronade i pokuša oteti bivši suprug, šerif Sjeverne Dakote (JON HAMM), mizogini Marlboro Man koji propovijeda šovinizam pozivajući se na Bibliju i uvjeren je da je žena njegovo vlasništvo. Pokušaj otmiče pokreće kaskadu ozbiljnog, za 'Fargo' karakterističnog nasilja, u kojem se Dot pretvara u akcijsku heroinu, a kroz galeriju živopisnih sporednih likova serija ponovno pronalazi duhovite načine da istraži što danas znači biti Amerikanac.

■ Jelena Svilar

Urednica programa 'Iz ostavštine Saniboja
Žugića: traka HAMATRI'ANAMARIJA ŽUGIĆ BORIĆ
Saniboj Žugić izradio je prvi kompleksni modularni sintesajzer u Jugoslaviji

U četvrtak, 14. prosinca u zagrebačkoj Novoj Bazi održava se program posvećen vašem pokojnom ocu, muzičaru i skladatelju elektroničke glazbe Saniboju Žugiću. Predstavite nam ukratko što će se događati. U četvrtak će se prvi put nakon 40 godina izvesti nikad objavljen album od 11 pjesama u žanru psihodeličnog folka, snimljen oko 1981. godine u kućnom studiju SANIBOJA ŽUGIĆA na njegovoj trešnjevskoj adresi. Riječ je o magnetofonskoj vrpici naslovljenoj 'Hamatri', spašenoj i potom restauriranoj 2012., deset godina nakon Sanibojeve smrti. Na vrpici se nalazi glazba druge frakcije zagrebačkog proto-world music sastava Hamatri, koji je izvorno osnovao glazbenik ANTE PERKOVIĆ. Skupina glazbenika koju činimo JOSIP ŠUSTIĆ na gitari i vokalu, HRVOJE NIKŠIĆ na Sanisintu i perkusijama, TENA NOVAK na violini i glasu, LEO BESLAČ na bas-gitari i blok-flauti, ROKO MARGETA na tradicijskim trzalačkim i puhačim instrumentima i udaraljka te ja na glasu, perkusijama i string sintesajzeru izvest će originalnu glazbu Saniboja Žugića, SNJEŽANA MATIĆA i troje dotadašnjih članova sastava Hamatri: ZLATKA MATIĆA, NIVES MARUŠIĆ i ANDORA SZEZENYJA.

Na Sanibojevoj ostavštini radi se već duže vrijeme. Kako ona dopunjava naše znanje o zagrebačkoj eksperimentalnoj sceni?

Dio njegove velike kolekcije magnetofonskih vrpca, na kojima se nalazila i njegova autorska glazba, restaurirao je skladatelj i glazbeni producent VIŠESLAV LABOŠ. Laboš je ujedno zaslužan za objavu dviju Sanibojevih soloskladbi na kompilaciji 'Ex-Yu Electronica Vol IV: Bilo jednom na Balkanu'. Dijelovi ostavštine, uglavnom fotografije, objavljeni su u virtualnom fundusu Muzeja susjedstva Trešnjevka, a ostatak se nalazi u privatnoj arhivi obitelji. Važno je napomenuti da je Saniboj 1979. godine u svojem domu dovršio prvi kompleksni modularni sintesajzer

Foto: Privatna arhiva

u Jugoslaviji i nazvao ga Sanisint. Taj je instrument danas u posjedu skladatelja i producenta Hrvoja Nikšića, a koristit će se i ovog četvrtka. Saniboj je svakako važan i kao jedan od malobrojnih jugoslavenskih glazbenika koji su 70-ih eksperimentirali s elektroničkom glazbom na razmeđu elektroakustičkog pravca, berlinske škole elektroničke glazbe i utjecaja progresivnog i psihodeličnog rocka.

Zbog čega vam je bilo važno realizirati ovaj program u sklopu Muzeja susjedstva Trešnjevka?

Iz pozicije vlastitog znanstvenog rada, ali i kao korisnica arhiva s vremenom sam spoznala važnost *community* arhiva za što inkluzivniju i kvalitetniju pohranu gradiva. MST omogućuje mikropregled važnih kulturno-povijesnih zbivanja koja bi u drugom slučaju vjerojatno bila zaboravljena. Posebnu vrijednost prepoznajem u nastojanjima MST-a da baština ponovno oživi kroz različite izložbene i izvedbene prakse. Vjerujem da će se ovim koncertom rasvijetliti kontekst jednoga za početak 80-ih neobičnoga glazbenog pravca te oživjeti sjećanje zajednice koja će, posljedično, popuniti preostale praznine u kolektivnom sjećanju tog trenutka trešnjevčke, pa i šire, zagrebačke povijesti.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Dan nakon što je došao na čelo Argentine, radikalni konzervativac JAVIER MILEI ukinuo je Ministarstvo kulture, pripojivši ga novoosnovanom Ministarstvu zdravstva i ljudskog kapitala, uz znatno manji budžet. Poznavajući njegove ultralibertarijanske stavove, argentinskoj je kulturi očito namijenio život na tržištu. Počivala u miru.

■ L.P.

Kultura – van!
(Foto: Služba za medije argentinskog Senata)

Slabi(ji) u završnici

Ovogodišnji Human Rights Film Festival potvrdio je trajno opredjeljenje za umjetnički eksplicitno ambiciozne filmove i autore. Premda je program uglavnom donio zanimljive radove, neki na kraju iznevjeravaju svoje obećavajuće početke

KAO svake godine, i ove je za grebački Human Rights Film Festival ponudio niz novih filmova svjetski i lokalno prestižnih autora, u rasponu od NURIJA BILGEA CEYLANA, HONGA SANG-SOOA, RYUSUKEA HAMAGUCHIJA, JESSICE HAUSNER, MARGARETHE VON TROTTA i KENA LOACHA, preko WANGA BINGA, JONATHANA GLAZERA i LISANDRA ALONSA, do GORANA DEVIĆA i DAMIRA ČUČIĆA. Festival se trajno opredijelio za umjetnički eksplicitno ambiciozne filmove i autore, ne opterećujući se time tematiziraju li oni ljudska prava u nekom naglašenijem smislu, a po dojmu potpisnika ovog teksta, ovogodišnje najviše kvalitativne dosege ostvarili su Ceylan i Hausner, dok su ostali ponudili uglavnom zanimljive, ali ne do kraja uspjele radove.

Nagrađena u Cannesu za najbolju glumicu (MERVE DIZDAR), Ceylanova 'Suha trava' gleda se prilično lako usprkos trajanju od gotovo tri i pol sata, zahvaljujući ne samo finom ritmu dugih kadrova, nego još više intrigantnim karakterima i njihovim interakcijama. U središtu je učitelj likovnog odgoja mlađe srednje dobi (DENIZ CELILOGLU) koji odrađuje posljednju godinu obavezne prakse u zabačenoj seoskoj školi u Anadoliji. Učitelj je silno frustriran boravkom tamo, a kako radnja od-

miče, otkriva se da se ispod prosvjetiteljskog i nekonvencionalnog lica u sukobu s odveć konzervativnom okolinom krije egoistično naličje čovjeka koji bez ustručavanja krši moralne obzire da bi ostvario svoje potrebe i zadržao društveni status. Razvio je srdačan, no istovremeno pomalo čudan odnos s darovitim 14-godišnjom učenicom Sevim (ECE BAĞCI), a isprovocirat će i nastanak nečeg nalik neželjenom ljubavnom trokutu s učiteljicom likovnog iz druge škole (Dizdar) i svojim kolegom i stanodavcem, kojeg *de facto* izdaje. No opet, protagonist se ne pretvara u jednodimenzionalnog negativca, jer koliko god može ispasti antipatičan u svojoj sebičnosti i želji za (psihološkom) moći, on ima razloge koji nisu posve neshvatljivi, a njegovo ponašanje ne može u potpunosti poništiti progresivnost njegovih stavova. Odnosi moći s učiteljicom i učenicom, dvama na različite načine snažnim ženskim likovima, vrlo su zanimljivi, zimska atmosfera provincije izvanredna, a tu je i jedan posve neočekivani – i pitanje je koliko potrebni – metatekstualni ekskurs koji otvara još jednu dimenziju, ali ne čini s njom dalje ništa. 'Suha trava' ide u red boljih Ceylanovih ostvarenja i jedan je od najboljih filmova koje smo ove, kvalitetom drugorazredne filmske godine u Hrvatskoj mogli vidjeti na velikom platnu, iako nije

riječ o vrhunskom uratku. No svakako jest o vrlo pamtljivom. 'Klub Zero' Jessice Hausner drugi je njen anglofoni uradak nakon 'Malog Joea', poetički posve u autoričinom stilu – distancirane režije s ironijskim pomakom i temom svojevrsne ovisnosti, ovog puta opsjednutosti koncepcijom zdrave hrane

'Suha trava' ide u red boljih Ceylanovih ostvarenja i jedan je od najboljih filmova koje smo ove, kvalitetom drugorazredne filmske godine u Hrvatskoj mogli vidjeti na velikom platnu, iako nije riječ o vrhunskom uratku

kao uvjeta zdravog života, čijim fanatičnim poklonicima postaje skupina učenika elitne srednje škole pod utjecajem mlade učiteljice (MIA WASIKOWSKA). Kao i 'Mali Joe', 'Klub Zero' nije suptilan u svojoj kritici, ali isto tako fascinira briljantnim vizualnim i zvučnim dizajnom – *full color* scenografija i fotografija teško da mogu ostaviti ravnodušnim svakog onog tko film prvenstveno doživljava kao sliku, a Europskom filmskom nagradom ovjenčana glazba MARKUSA BINDERA odlična je u svojoj drugačijosti. Onostrani pak završetak i značenjski ponešto usložnjava stvari, podsjećajući donekle na raniji autoričin film 'Lourdes' i čudo koje se tamo protagonistici dogodilo u naslovnom svetištu.

Dugi kadrovi s korištenjem zumiranja i odzumiranja kao svojevrsne montaže unutar kadra neizbježno asociraju na Honga

Ece Bağcı kao Sevim u 'Suhoj travi' Nuriya Bilgea Ceylana

Sang-sooa, čiji je to oblikovni zaštitni znak bio godinama. Radom 'U vodi', Hong i ovaj put tematizira filmsko stvaralaštvo, sada troje *de facto* amatera: glumca koji postaje i režiser, glumice i snimatelja. Njih troje bez nekakvog čvršćeg plana snimaju pojedine scene, a kad ne snimaju, uglavnom razgovaraju. Hong i dalje rabi (vrlo) duge kadrove, ali je već neko vrijeme odustao od zumiranja, a novitet koji je primijenio u ovom filmu jest da je gotovo cijeli snimljen izvan fokusa. Vjerojatno je to prvi takav dugometražni film uopće, pa se južnokorejski sineast još jednom u povijest upisuje kao revolucionarni 'gramatičar', iako nije najjasnije što je time želio postići (kritičari nude razne interpretacije, ali sve su podjednako neobavezne). Bilo kako bilo, Hongov minimalizam osvaja i izvan fokusa, jer stanje egzistencijalne ispražnjenosti glavnog lika režisera-glumca uvjerljivo je i dojmljivo sugerirano.

Desetak godina nakon prethodnog, vrlo zapaženog ostvarenja 'Jauja', Lisandro Alonso predstavio je novi film 'Eureka'. U njemu je ponovio suradnju s VIGGOM MORTENSENOM, čiji lik je ponovo u potrazi za kćeri odbjegliom s drugim muškarcem. No sad je to samo prvi dio triptiha, ostvaren u formi crno-bijelog naturalističko-stripovskog antiversterna smještenog na jug Divljeg zapada. Na njega se nadovezuje središnji dio u rezervatu Lakota u Sjevernoj Dakoti u današnjici i koloru, s policajkom i učiteljicom tjelesnog, nativnim Amerikankama, kao protagonisticama, da bi se završni dio, također u boji, odvijao u Brazilu 1970-ih među nativnim stanovništvom u prašumi. Spone među segmentima efektne su začudne, prvi i drugi segment – stilski, atmosferom i senzibilitetom vrlo kontrastno postavljeni – izrazito dojmljivi, a Alonso je na više od dvije trećine svog uratka bio na tragu velikom filmu. Međutim, zahvaljujući nategnutom i poprilično nezanimljivom magijskom realizmu trećeg dijela, sve je prošlo, završivši, kao i s 'Jaujom', gdje se također pogrešno odlučio za fantastičnu završnicu, znatno ispod razine onoga što je do tada gradio.

Nakon što se 2021. proslavio filmovima 'Drive My Car' i 'Kolo sreće i fantazije', Ryusuke Hamaguchi ove je godine polučio novi naslov 'Zlo ne postoji'. Riječ je o ekološki snažno angažiranom ostvarenju o maloj ruralnoj zajednici čiji je istaknuti član otac s kćerkicom i na čijem teritoriju investicijska kompanija želi pokrenuti *glamping* ('glamurozno kampiranje'). To će ugroziti postojeći ekosistem, pa se mještani odupiru, a središte filmskog interesa prebacuje se na dvoje dobronamjernih promotora *glampinga* koji se zbližavaju s kćerkinim ocem, ili im se tako čini. Hamaguchi dobro gradi nepredvidivi narativ i atmosferu, da bi ponudio neočekivano razrješenje u stilski prilično impresivnoj, no značenjski zbunjujućoj završnici koja je možda intrigantna, ali i psihološki nedostatan pripremljena.

Najrazvikaniji film ovogodišnjeg HRFF-a, Velikom nagradom u Cannesu ovjenčana i za mnogo Europskih filmskih nagrada nominirana 'Zona interesa' Jonathan Glazera, nije iskoračio iz zone očekivane obrade karaktera zapovjednika Auschwitzta RUDOLFA HÖSSA i njegove supruge. Očekivano se slijedi nekritički prihvaćena teza HANNAH ARENDT o banalnosti zla, očekivano je Höss prikazan kao birokrat i ljubitelj životinja, očekivano su supružnici izraziti malograđani, očekivano su užasi logora prisutni samo zvukom, očekivano se rabi distancirani stil simetričnih kadrova s blagim pomakom u vidu širokokutnika. Sva ta igra na sigurno oblikovno je kompetentno izvedena, ali neovisno o tome koliko je bliska istini – a vjerojatno nije predaleko – umjetnički je neuzbudljiva. ■

TV RAŠETANJE

Jugo šik

Znam kako dišeš,
HBO

Ako psihopatologiji pristupimo udžbenički, bit će to možda pametno ali sigurno dosadno, a ako je ugradimo u tkivo krimića ili trilera, bit će puno zanimljivije. Uz FREUDA, najveći genij psihologije 21. stoljeća DOSTOJEVSKI (sjajni 'Zapisi iz podzemlja') s tim je bio načistu – najveće drame pričao je kroz crnokronikaške priče ('Zločin i kazna'). JASMILA ŽBANIĆ (s DAMIROM IBRAHIMOVIĆEM autorica serije; ALEN DRLJEVIĆ i NERMIN HAMZAGIĆ potpisuju režiju) proizvela je za HBO seriju Znam kako dišeš u kojoj se, kroz pravosušno-kriminalističku priču o samoubojstvu jednog dječaka u elitnoj školi pomalja psihološka i socijalna drama raspadajućih obitelji u disfunkcionalnom društvu, u kojem suočavanje s nasiljem počinje od djetinjstva. To je, na neki način, drama našeg vremena i drama beogradske Osnovne škole Vladislav Ribnikar... (Ali i ne samo našeg; u jednoj sceni glumica JASNA ŽALICA kaže: 'Mene su u osnovnoj zvali Miss Piggy, pa se nisam ubijala.') Tužiteljica Murtezić majka je dječaka koji ide u istu školu, dva razreda ispred samoubojice, brak joj se raspada. U ustanovi u kojoj radi, Tužilaštvu, u zadnjih pet godina primljen je samo jedan novi tužilac iako ih treba pedeset (kao u našem DORH-u), a sin kojega odgaja vodi život o kojem ona nema blage veze, iako misli da 'zna kako diše'. To nije samo njena zabluda, nego univerzalna. EMIR HADŽIHAFIZBEGOVIĆ je, za sve nas koji ga gledamo u Snu snova, neprepoznatljiv – onaj prpošni bedak i hohštapler, Mirko Stošić iz hrvatske komične telenovele, ovdje je Goran Halilović, mrki, depresivni, osvetoljubivi otac dječaka koji se ubio: sjajan, upravo impresivan glumački raspon velikana scene. JASNA ĐURIČIĆ odlična je kao tužiteljica i majka; BORIS ISAKOVIĆ njen životni partner, a ovdje i glumački – koji je zasjao kao zvijezda na pragu šezdesete (rođen je 1966.) – dobar je kao njen novi filmski životni izbor (vješto je skinuo bosanski naglasak; mi sa strane ne čujemo škripanje). Veliki glumac IZUDIN BAJROVIĆ, kojem smo se divili u 'Području bez signala' ima malu ali zapaženu ulogu. Šestodijelna serija je odlična i može se odgledati u dva dana, ako vas ne navuče i na jednodnevno bindžanje, što se nama dogodilo. Žbanić je još jednom dokazala vitalnost i kreativnost bosanskohercegovačke audiovizualne industrije (koja ima jednog Oscara, Zlatnog Lava, Zlatnu palmu i Zlatnog medvjeda – njenog).

Vesti, RTS,
3. prosinca, 09:00

UMRO je HENRY KISSINGER. O kakvom se talentu radi dovoljno govori činjenica da je dobio Nobelovu nagradu za mir iako je bombardirao samo dvije države, dok je OBAMI za Nobela trebalo čak osam. (No dobro, organizirao je i nekoliko državnih udara, trudio se.) Imao je i dobrih strana. Govornički mu je talent bio na čerčilovskoj razini. Nije lošije stajao ni sa šarmom, samo, nije to palilo kod svih. Rolling Stone ga je otpisao nimalo nježnim naslovom na naslovnici: 'Henry Kissinger,

Zvonko Maković, Koraljka Vlajo
i Dubravko Merlić u Modernim
vremenima (Foto: HRT)

voljeni ratni zločinac američke vladajuće klase, konačno je umro'. DRAGAN BIŠENIĆ, novinar i diplomat koji je sudjelovao u objavi mnogih njegovih knjiga u Srbiji, odlično je poznavao Kissingera pa je bio dobar sugovornik u priči o preminulom državniku. Bišenić je podsjetio da je pokojnik predlagao 'finsko rješenje' za Ukrajinu, ali nije bilo pameti da ga se primijeni. Sad je kasno. Kissinger je živio u malom dvosobnom stanu, bolje reći ćumezu. Neka žena koja mu je zavirila u sobu, posvjedočila je kasnije da su čarape i gaće bile razbacane posvuda. Državnog sekretara zanimalo su samo žene, moć i Mercedes, koji je sam vozio. Nobela je prema našem mišljenju zaslužio, za kemiju i biologiju – jer je otkrio da je moć najjači afrodizijak – a ne za mir, ali sad je kasno, neka o zaslugama gore pregovara s onima koje je otprovio na ahiret. Bio je zagovornik detanta i ravnoteže moći, klasične realpolitike koja je svijet držala podalje od velikog rata, na čiju ivicu su nas doveli američki demokrati, odnosno, jastrebovi među njima. Ne treba ipak žaliti ni za njim ni za njegovim politikama: državni udar u Čileu, ubojstvo ALLENDEA, surovo bombardiranje Vijetnama i Kambodže, nisu nešto prema čemu treba biti nostalgijan, mada je bio puno mudriji od nasljednika.

Nulti kadar:
Terevenka, HRT,
4. prosinca, 21:21

NAŠ omiljeni ciklus starih TV drama odlično stari, stalno su na programu filmovi koje rado gledamo. Prošlog tjedna emitirana je komedija 'Terevenka', režiserke SNJEŽANE TRIBUSON i scenarista PAVLA PAVLIČIĆA, nastala 1987. godine, dakle u vrijeme kasnog socijalizma, kad su svi tabui uzimali i padali pred snagom novog vala, u politici, književnosti, glazbi, medijima i drugdje. U 'Terevenki' vidimo lijepu, mada oronulu zagrebačku višestambenu zgradu u kojoj ljudi žive skladno (druže se, sade cvijeće u vrtu) sve dok se u nju ne doseli primitivan i agresivan susjed (IVO GREGUREVIĆ) sa ženom i djecom. Oni su 'remetilački faktor' koji urnebesno glasnu sluša folk muziku, a čovjek bi mogao pomisliti da je te, 1987. scenarist na umu imao nekakve Kordunaše, Srbe, ali avaj – nije! Do-

tepenci su Hrvati iz pasivnih krajeva, koje na kraju privodi milicija, ali ne zbog buke, nego zbog nacionalizma. Pjevali ljudi 'Vilu Velebita'. Tja! Da se onda nije hapsilo zbog 'Vile' i 'Sindelića', danas možda ne bismo morali slušati 'istrčavanje frajli' (ta pjesma iz vremena Austro-Ugarske ima ustašku i četničku verziju). Danas se ova komedija može čitati na mnogo načina i gdje god je odnos dotepenaca i starosjedilaca konfliktan, pa je pohvaljujemo ter prinosimo vašoj pozornosti.

Moderna vremena,
HRT, 6. prosinca,
20:15

GLEDAJUĆI kreacije BERNARDA BERNARDIJA (prije svega stolice, naslonjače i stolove) ili BRUNE PLANINŠEKA (gramofon Tosca ili mlinac za kavu MIKI) čovjek teško može povjerovati da su ti proizvodi, skandinavске elegancije i praktičnosti, oblikovani u zemlji seljaka na brdovitom Balkanu, i to pedesetih godina prošlog stoljeća. DUBRAVKO MERLIĆ istražio je dizajn u Jugoslaviji pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih, pa nalaze uobličio u dobru seriju, koju čovjek može pratiti otvorenih usta. U prvoj epizodi vidjeli smo našu kopiju talijanske vespe, nazvanu 'Švrčo', dopadljiv mali motocikl zanimljiva dizajna svjetske razine. Pretis lonac (o tome pojma nismo imali) – dobio je ime po tvornici, a tvornica po najdražem gostu – Preduzeće Tito Sarajevo! Pedesetih godina u Zagrebu je doista vladala kreativna živost u oblikovanju prostora i predmeta. Ljudi su bili presudni. VJENCESLAV RICHTER, Bernardo Bernardi, IVAN PICELJ, ALEKSANDAR SRNEC i VLADO KRISTL ispisivali su povijest. Ipak, vrhunac jugo-dizajna dolazio je iz dežele – stolice NIKE KRALJA ušle su u njujoršku MoMu – čovjek je radio na svjetskom nivou, a njegova sklopiva stolica Rex povijesni je doseg (jugo)slovenskog industrijskog dizajna. Dubravko Merlić trebao bi kao voditelj biti malo prpošniji, razigraniji, suviše je ukočen. Ovako se doima kao još jedno remek-djelo dizajna pedesetih, izložak u vlastitoj galeriji umjetnina. ■

PIŠE Boris Rašeta

Gledajući kreacije Bernarda Bernardija ili Brune Planinškega čovjek teško može povjerovati da su ti proizvodi oblikovani u zemlji seljaka na brdovitom Balkanu. Dubravko Merlić istražio je dizajn u Jugoslaviji od pedesetih do sedamdesetih, pa nalaze uobličio u seriju, koju čovjek može pratiti otvorenih usta

Mrlja bez savjesti

Verglajući svoje bešćutne i 'šokantne' rečenice, Dario Kordić ni najmanje ne odstupa od dominantnog moralnog standarda. Kroz usta osuđenog ratnog zločinca ne kulja privatna, već društvena patologija

Iscrpan pregled političke hajke na poravnike: Kad danas vrbolika baška, 4-6. / GOSIĆE: Jovanka Stanić: Vrhovni sud u Beogradu, 24-25. / ANDRIJA: MUPRAJASOVIĆ: Sve su utopije konvencije, 20-23.

Priče o četiri grada

Kako živi narod, pitanje je koje smo postavili uoči ovogodišnje obljetnice 'Oluje'. Reporteri i reporterke Novosti odgovore su potražili u Hrvatskoj Kostajnici, Plaškom, Obrovcu i Donjem Lapcu, mjestima s velikim - nekad i znatno većim - udjelom Srba u stanovništvu. Saznali su kakve se privredne i demografske promjene u njima događaju i kako one utječu na Hrvate, Srbe, doseljenike iz inozemstva, migrante - na sve koji ondje žive ili onuda prolaze

str. 9-13

Podjele oko nedjelje

Stvorio se cijeli pokret otpora zabrani rada dućana nedjeljom, prozvani su HDZ, Crkva, sindikati i veliki trgovci. Oni koje pravednički raspomamljeni portali nipošto ne zastupaju su, međutim, same radnice i radnici

str. 4-5

Obiteljski almanah

'Evropski kongres obitelji' u Dubrovniku, koji su organizirali Evropski konzervativci i reformisti, a partner im je bila američka Međunarodna organizacija za obitelj, okupio je brojne protivnike pobačaja i prava žena, homofobe, ljubitelje Franca i Putinove korisne idiote. I neka poznata domaća lica

str. 4-5

Na ljutu Gazu bojevu glavu

Ugledni novinar Gideon Levi govori o stanju u Izraelu nakon napada Hamasa i najave upada u Gazu: 'Ne vidim nikakvo rješenje sve dok slijedimo dosadašnje principe, po kojima se sve može postići jedino silom'

str. 5, 16-21, 29

MATEJ UZDINIĆ: Migranti su naša braća i sestre, 6-8. / Obilazak pogona Kinac Group: U hauci Novosa, 14-15. / O Josipu Pioneru: Vučiću na Nibelu, 31.

Mir, mir, mir do neba

Samo 14 zemalja članica UN-a nije glasalo za rezoluciju kojom se poziva na 'hitno, trajno i održivo humanitarno primirje' i zahtijeva 'nesmetano pružanje osnovnih dobara i usluga' Gazi. Jedna od njih je Hrvatska

str. 5, 10-11, 13

Kinder uje

Prošlotjedna međunarodna akcija razbijanja neonacističke mreže u pet evropskih država navodno je pokrenuta zato što su istražitelji utvrdili postojanje rizika skorog terorističkog napada u Hrvatskoj

str. 4-5

ROJAN GLAVARJEVIĆ: Donosivski pokret je mrtvača na plinaku jagan, 8-9. / Na granici se putnja gromila iz dana u dan, 10-11. / VLADIMIR PRALIN: Nema postojanja levice i fašizma, 34-35.

Slavljenička sorta

Ako je vjerovati premijeru Plenkoviću, za nama je deset godina nevjerojatnog uspjeha u sastavu Evropske unije. No brojni segmenti društva za to su morali platiti popriličnu cijenu prilagodbe

str. 4-6

Gazda vazda

U proteklih desetak godina Pavao Vujnovac narastao je do najmoćnijeg poslovnog čovjeka u Hrvatskoj. Kad preuzme Fortenovu, ukupni godišnji prihodi njegovih tvrtki iznosit će oko petinu hrvatskog BDP-a. Kao i Ivici Todorović, politika mu je bila od goleme pomoći u postupnom pokoravanju sve većih i većih dijelova hrvatske privrede

str. 2-3

IZVAJENJE: Donosivski projekat 2024, 5. / ANTONIJA ŽRNO: Emigracija strpa na potvrdno da nije bila na krivoj strani povijesti, 10-14. / REPUBLICA IZ 2020-21: Nadziranje Trumpa, 22-24.

